

**LEBENSFÄHIGKEIT, KANSOJEN SUVEREENISUUS JA TYÖVÄEN ETU ? -
ANSCHLUSS OTTO BAUERIN POLITIIKASSA JA AJATTELUSSA 1918-1922**

Anu Vepsäläinen
Yleinen historia
Jyväskylän Yliopisto
Pro gradu -tutkielma
Syyslukukausi 2000

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Historian laitos
Tekijä Anu Marjukka Vepsäläinen	
Työn nimi Lebensfähigkeit, kansojen suvereenisuus ja työväen etu? – Anschluss Otto Bauerin politiikassa ja ajattelussa 1918-1922	
Oppiaine Yleinen historia	Työn laji Pro gradu
Aika Syyslukukausi 2000	Sivumäärä 106 + liite
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Otto Bauer (1881-1938) oli tunnetuimpia 1900-luvun alkupuolen itävaltalaisia sosiaalidemokraatteja. Hän kuului austromarxistien koulukuntaan, ja hänen ajattelussaan kansallisuuskysymyksillä oli keskeinen rooli. Bauer loi suuntaviivat Itävallan sosiaalidemokraattien kansallisuusohjelmalle. Bauerilla oli merkittävä rooli Itävallan ensimmäisen tasavallan (1918-1934) ulkoministerinä, jolloin hän pyrki toteuttamaan kansallisuusohjelmaansa myös käytännössä. Otto Bauer oli myös leimallisen vasemmistolainen poliitikko, joka suhtautui porvarillisiin kilpakumppaneihinsa kriittisesti Bauerin ulkoministerikauden tärkeimpänä tehtävänä oli toteuttaa Anschluss Weimarin tasavaltaan. Anschluss oli vakiintunut termi ensimmäisen maailmansodan jälkeisessä kansainvälisessä politiikassa, jolla tarkoitettiin Itävallan liittymistä tai liittämistä Saksaan. Anschluss -hankkeet olivat ideologisesti sävyttyneitä, ja hankkeiden sisältö vaihteli ajankohdasta ja hankkeen vetäjästä riippuen. Tämä päämäärä oli merkitty myös tasavallan hallitusohjelmaan 12.11.1918. Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan Otto Bauerin Anschluss -hankkeita vuodesta 1918 vuoteen 1922. Analyysin kohteeksi tulee sekä Otto Bauerin toiminta että hänen motiivinsa harjoitetulle Anschluss -politiikalle. Tutkielmassa tärkeimmäksi nousee Bauerin ulkoministeriys (marraskuu 1918 - kesäkuu 1919), jolloin hän jo ehti solmia Weimarin Saksan hallituksen kanssa Anschluss -sopimuksen. Bauer oli ulkoministeriytensä jälkeen aktiivinen poliitikko, ja hän otti kantaa muiden poliittisten tekijöiden Anschluss -hankkeisiin. Lähdeaineistona tutkielmassa käytetään Itävallan ulkoministeriön asiakirjoja ja parlamenttikeskustelujen pöytäkirjoja lähdekokoelmasta Aussenpolitische Dokumente Republik Österreichs, joita peilataan Otto Bauerin kirjalliseen tuotantoon kokoelmateoksesta Otto Bauer Werkausgabe. Otto Bauerin Anschluss -politiikan vaikuttimiksi löydettiin kolme tekijää: kysymys elinkelpoisuudesta, kansojen suvereniteetista sekä työväestön edusta. Bauer - kuten monet muut aikalaispolitiikot - piti syntyneitä Saksalaista Itävallaa elinkelvottomana valtiona, jonka taloudelliset ja poliittiset ongelmat voitaisiin ratkaista vain liittymällä Saksaan. Bauer katsoi myös, ettei kansojen suvereniteetti -periaate toteutudu, mikäli Saksalaisen Itävallan ei sallita päättää itse kohtalostaan - liittyäkö Saksaan vai säilyä itsenäisenä. Bauer toivoi myös, että työväen luokka nousisi Anschluss -hankkeen johtoon, jotta työväestön asemaa saataisiin parannettua. Bauerin näkemyksen mukaan Itävallan porvaristo oli yhteistyöllä Entente -valtioiden kanssa pettänyt maan ja Itävallan työväestön. Tarkastelu päätetään Geneven sopimukseen, joiden myötä Itävalta sitoutui lopullisesti Saint-Germainin rauhansopimuksen Anschluss -kieltoon. Bauer piti Geneven sopimus orjuutussopimuksena, jonka myötä Itävalta luovutti talouspolitiikkansa muiden valtioiden käsiin.</p>	
Asiasanat Anschluss, sosiaalidemokratia, Itävalta, nationalismi, elinkelpoisuus, Lebensfähigkeit, kansojen suvereniteetti, austromarxismi	
Säilytyspaikka Historian laitos	
Muita tietoja	

1. JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuskysymys	1
1.2 Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	7
1.3 Otto Bauer	11
2. SOSIAALIDEMOKRATIA ITÄVALTALAISESSA ILMIASUSSAAN	13
2.1 Austromarxismien aatteellinen perusta	13
2.2 Sosiaalidemokraattien kannatus – luvut ja alueellinen jakauma	20
2.3 Kansallisuus vs. internationalismi Otto Bauerin ajattelussa	24
2.4 Sosiaalidemokratia ja kansallisuuskysymys – Bauerin johtoajatus	28
3. ITÄVALLAN ENSIMMÄISEN TASAVALLAN MUOTOUTUMINEN	34
3.1 Keisarikunta hajalla	34
3.2 Uuden hallinnon perustaminen ja Otto Bauerin näkemysten vaikutus hallitusohjelmaan	38
3.3 Itävalta maailmansodan jälkeisessä kansainvälisessä järjestelmässä ja Otto Bauerin ajama linja	42
3.4 Sosiaalidemokraattien poliittiset vastapelurit: Konservatiivis-porvarillinen blokki ja suursaksalaiset	45
4. OTTO BAUERIN 8 KUUKAUTTA ULKOPOLITIIKKAA	48
4.1 Anschluss –hanke hallitusohjelmaan	48
4.2 Neuvottelut Weimarin saksalaisten kanssa ja Anschluss -sopimus kevättalvella 1919	57
4.3 Saint Germainin tappiorauha ja Bauerin ero	67
5. RAUHANSOPIMUKSEN JÄLKEISET ANSCHLUSS -HANKKEET	73
5.1 Osavaltioiden Anschluss –äänestykset suursaksalaisten strategiana	73
5.2 Bauerin näkemykset vuoden 1921 Anschluss -hankkeista	76
6. BAUERIN IHANTEET JA POLIITTINEN REALISMI	81
6.1 Talouden ahdinko pakottaa yhteistyöhön Ententen kanssa	81
6.2 Geneven sopimus ja lopullinen sitoutuminen rauhansopimuksen Anschluss- kieltoon	86
7. LEBENSFÄHIGKEIT, KANSOJEN SUVERENITEETTI JA TYÖVÄEN ETU	93
LÄHTEET	97

1. Johdanto

1.1 Tutkimuskysymys

Itävalta ensimmäisen maailmansodan jälkeen muodostaa mielenkiintoisen tutkimusongelman. Entinen mahtava keisarillinen imperiumi hajosi useiksi kansallisvaltioksi, ja Itävalta-Unkarin saksalainen väestö menetti johtavan asemansa keskisen Itä-Euroopan poliittisena mahtina. Itävalta joutui suureen kokemaan suuren murroksen, jossa sekä valtiokoneisto että kansa olivat pakotettuja määrittelemään olemassaolonsa uudestaan. Habsburgien imperiumi oli ennenkaikkea dynastinen voima, Hausmacht, jonka perimmäisenä tavoitteena oli turvata kulloinkin hallitsevan Habsburg –monarkin vallanoikeutus. Imperiumin tarkoituksena oli pitää kiinni niistä alueista, jotka sen hallitsija oli perinyt. Itävalta-Unkarissa kansallisuuskysymykset eivät olleet monarkian syy käydä ensimmäistä maailmansotaa. Ennen vuotta 1914 kansallisuuskysymykset olivat monarkian kannalta toissijaisia, ja sen todelliset vaikeudet olivat sotilaallisia ja taloudellisia.¹ Habsburgien eräänä ongelmana oli suurten sodan päämäärien puute. Serbia oli *de facto* lyöty jo vuoden 1915 kuluessa, ja Itävalta-Unkarin tavoite sodassa oli saavutettu. Itävalta-Unkari kärsi sodan aikana elintarvike- ja energiapulasta, mikä oli omiaan herättämään kansan keskuudessa tyytymättömyyttä. Kuten *Jelavich* toteaa, Habsburgit olivat kykenemättömiä vastaamaan suuriin kansallisiin haasteisiin. Venäjän vallankumouksen myötä liittoutuneet Wilsonin 14 kohdan ohjelman myötä pyrkivät organisoimaan Habsburgien monarkian uudelleen, liittoutuneiden tavoitteena ei ollut vielä talvella

1918 monarkian hajoaminen. Monet Itävalta-Unkarista maanpakoon lähteneet kampanjoivat saadakseen länsivallat ymmärtämään, että monarkia oli ”kansojen vankila”, joka tulisi purkaa. Itävalta-Unkarin johtajat eivät kyenneet vastaamaan näihin heille ulkoapäin asetettuihin haasteisiin. Jo keväällä 1918 länsiliittoutuneetkin olivat kääntyivät kannattamaan monarkian hajottamista.²

Itävallan ensimmäisen maailmansotien jälkeistä oloa kuvasivat vaikeudet. Maan taloudellinen tilanne romahti katastrofaalisesti, kun Itävalta menetti teollisuustuotantonsa kannalta olennaisia alueita. Useissa aikalaisteoksissa puhutaan Saksalaisen Itävallan elinkyvyttömyydestä (Lebensunfähigkeit), johon poliittiset tahot löysivät erilaisia ratkaisuja. Usko Itävallan kykyyn selviytyä itsenäisenä, suvereenina valtiona oli Itävallan johtavien poliitikkojen keskuudessa heikko, ja he etsivät erilaisia ratkaisuja maan kansainvälispoliittisen aseman uudelleenmäärittelyä. Viime kädessä Itävallan kohtalo oli kuitenkin sodan voittaneiden Entente-valtojen ratkaistavissa. Itävallan ulkopoliittisesta asemasta juuri maailmansodan päättymisen jälkeisinä vuosina käyty spekulatio muodostaa hyvin mielenkiintoisen ongelmakentän. Keskeistä tässä asiassa oli kysymys itävaltalaisuudesta suhteessa saksalaisuuteen. Aiemmin nationalismi ei muodostanut merkittävää tekijää itävaltalaisen yläluokan identiteetin muodostuksessa. Kuten *Bruckmüller* toteaa, kyseessä oli vanhakantainen patriarkalinen hallintojärjestelmä, jonka keskushenkilönä oli keisari Frans Joosef. Tietoisuus ’saksalaisesta’ identiteetistä oli tyypillisempää nuorille, radikaaleille ryhmille, joiden kansallisiin utopioihin ei liittynyt juurikaan taloudellisia pohdintoja. Itävalta-Unkarin väestölle

¹ Sked, Alan: *The Decline and Fall of the Habsburg Empire 1815-1918*, London 1989, 264-265.

² Jelavich, Barbara: *Modern Austria – empire and republic 1867-1986*, Cambridge University Press 1987, 137-143.

itävaltalaisuus oli suuntautunut Habsburgien monarkiaan ja sen instituutioihin, kun taas saksalaisuus oli kulttuurisesti väritynyt käsite.³

Itävallan sisäpoliittinen kenttä muuttui sotia seuranneina vuosina ratkaisevasti. Anschluss-kysymyksestä käyty debatti liittyy myös olennaiselta osaltaan itävaltaisten vaikeuteen sopeutua muuttuneeseen yhteiskunnallis-poliittiseen tilanteeseen. Anschluss muodostaa jo puhtaan käsitteellisellä tasolla monimuotoisen ongelman.⁴

Anschlussin ohella toisen terminologisen ongelman tässä tutkielmassa muodostaa Itävallan käsite. 1800-luvulla Itävallan käsite liittyi ensimmäiseksi vuonna 1804 julistettuun kaikkien Habsburgilaisten valtioiden muodostamaan Itävallan keisarikuntaan. Pian tämä valtiokäsitys alkoi murentua, sillä se ei pysynyt poliittisten kehityskulkujen mukana. Jo maaliskuun 1848 Pillersdorfin valtiosääntö rajasi Unkarin ja Lombardia-Venetsian varsinaisen Itävallan ulkopuolelle, ikäänkuin keisarikunnan ulkojäseniksi.⁵ Itävalta-Unkari nimitystä voidaan käyttää vasta vuodesta 1867 eteenpäin, sillä tällöin Itävallan keisari Frans Joosef kruunattiin myös Unkarin kuninkaaksi. Varsinaista kaksoismonarkian aikaa riitti vain runsaat 50 vuotta. Maailmansotien jälkeinen Itävalta oli alueellisesti pieni valtio, johon jäi pieni sloveenivähemmistö Kärntenin osavaltioon. Ensimmäisen maailmansodan jälkeisenä

³ Bruckmüller, Ernst: The National Identity of the Austrians, in *The National Question in Europe in Historical Context*, Newcastle 1996, 217-219.

⁴ Der Anschluss = lisääminen, yhtyminen, liitos, yhtymä, johdettu saksankielen verbistä sich in etwas anschliessen johonkin, yhtyä. Perinteisesti Anschlussilla on tarkoitettu Itävallan enemmän tai vähemmän väkiväkolla maaliskuussa 1938 tapahtunutta liittymistä Hitlerin Saksaan. Anschlussia on käytetty myös kuvamaan saksalais miehitysaikaa 1938-1945. Anschluss-käsitettä käytettiin kuitenkin koko maailmansotien välisenä aikana aikalaisdokumenteissa kuvaamaan pyrkimystä liittää Itävalta Saksaan. Termille Anschluss ei löydy yksiselitteistä suomenkielistä vastinetta, joten saksankielisen alkuperäistermin on perusteltua. Tässä tutkielmassa Anschlussilla ymmärretään enemmän tai vähemmän konkreettisia pyrkimyksiä liittää Itävalta Weimarin Saksaan.

aikana Itävallalla tarkoitetaan kaksoismonarkian saksankielisistä alueista muodostettua valtiota, jonka alueelliset rajat määriteltiin Saint Germainin rauhansopimuksessa.⁶ Rauhansopimuksen 27: nnen artiklan mukaan Saksan ja Itävallan raja noudattelisi ensimmäistä maailmansotaa edeltäneitä rajoja, joten jossain kiellettiin Itävallan alueellinen laajeneminen.⁷ Nykyinen Itävalta muotoutui alueeltaan nykyistä tilannetta vastaavaksi vasta vuonna 1923, kun Burgenlandin⁸ alue oli liitetty Itävaltaan, ja kun Itävallan ja Unkarin välinen raja oli lopullisesti määritelty.

Tämän tutkielman keskiöön nousevat kolme asiaa: Otto Bauer, itävaltalainen sosiaalidemokratia, ja Anschluss –kysymys. Bauer toimi aktiivisena vaikuttajana Itävallan ensimmäisen tasavallan aikana, ja hän oli eräs merkittävimmistä Anschluss –myönteisistä poliitikoista Itävallassa. Bauerin toimintaa väritti hänen voimakas sosiaalidemokraattinen ajattelunsa, eikä hän pyrkinytkään peittelemään toimintansa ideologisia motiivejaan edes kansainvälispoliittisissa yhteyksissä. Vielä kansainvälisiä areenoita voimakkaammin hän antoi näkemystensä tulla ilmi sisäpolitiikassa. Bauerin suurimpana kiistakumppanina sisäpolitiikassa oli kristillissosiaalinen Ignaz Seipel, jonka yhteistyöhön Entente –valtioiden kanssa Bauer suhtautui äärimmäisen kielteisesti. Otto Bauer demokraattisen Itävallan ensimmäisenä ulkoministerinä oli sellaisessa asemassa, jossa hän kykeni näyttämään suuntaa Itävallan tulevalle kansainväliselle suuntautumiselle. Hän oli eräs austromarxismien voimakkaimpia hahmoja, jolla oli poliittista toimintaansa tukemassa laaja aatteellinen

⁵ Haas, Hanns: Staats- und Landesbewußtsein in der Ersten Republik, in Handbuch des Politischen Systems Österreichs – Erste Republik 1918-1933, Tálos – Dachs – Hanisch – Staudinger (Herausgeber), Wien 1995, 472-473.

⁶ Liite 1.

⁷ Treaty of Saint Germain; part two; article 27, in Israel, Fred L.(editor): Major Peace Treaties of Modern History 1648 – 1967, New York 1967, 1543-1547.

⁸ Burgenland, Itävallan itäisin osavaltio.

kirjallinen tuotanto. Tarkastelun kohteeksi nousee se, miten Otto Bauer toteutti sosiaalidemokratian ideaalejaan ihanteitaan toimiessaan Saksalaisen Itävallan ensimmäisenä ulkoministerinä. Hänet tunnettiin voimakkaana Anschluss –hankkeen kannattajana, mutta kuinka todellisia hänen pyrkimyksensä ulkopoliittisella saralla olivatkaan ottaen huomioon Itävallan aseman ensimmäisen maailmansodan hävinneenä osapuolena. Selvitettäväksi nousevat mm. sellaiset seikat, kuin mistä aatteellisista vaikuttimista hänen Anschluss –pyrkimyksensä nousivat. Mitkä tekijät muokkasivat hänen käsitystään Anschlussin tarpeellisuudesta tai välttämättömyydestä? Ottaen huomioon hänen aatteellisen kantansa Anschluss -kysymykseen liittyen, kuinka pitkälti hän kykeni toteuttamaan näitä käsityksiään Itävallan ulkoministerinä? Anschluss- hankkeita nousi maailmansotien välisessä Itävallassa tasaisin väliajoin aina erilaisten poliittisten ja muiden intressiryhmien toimesta. Huomattavaa onkin, että näiden ryhmien perustelut Anschlussin välttämättömyydestä olivat erilaisia. Tarkasteltaessa Otto Bauerin käsityksiä Anschlussista tarkastelun kohteeksi tulee sosiaalidemokraattien perustelut Anschluss – hankkeelle, sivumainintana tulee käsitellä Bauerin arviot muiden tahojen Anschluss – hankkeelle. Pitikö Bauer näitä muita hankkeita saman ilmiön toisena ilmenemismuotona vaiko aivan eri asiana?

Ajallisesti tutkielma keskittyy vuodesta 1918 vuoteen 1922; poliittisen historian merkkipaaluilla tarkasteltuna Habsburgien monarkian romahduksesta marraskuussa 1918 Geneven sopimukseen 1922. Pääpaino on luonnollisestikin Otto Bauerin kahdeksan kuukautisella ulkoministerikaudella. Tarkastelun rajaaminen pelkästään Bauerin ministeriyteen antaisi aiheesta liian kapean kuvan, sillä Bauer oli ministerikautensa jälkeenkin aktiivinen ja merkittävä tekijä Itävallan poliittisella

kentällä. Hän oli Itävallan sosialidemokraattisen puolueen parlamenttiryhmän sihteeri, ja hänellä oli mahdollisuus käyttää parlamentissa lukuisia puheenvuoroja. Toisin sanoen, Bauerin poliittinen toiminta Anschluss-alueella ei päättynyt sinä päivänä, kun hän jätti Itävallan ulkoministeriön. Tarkastelun päättämistä vuoteen 1922 voidaan perustella sillä, että Geneven sopimusten myötä ensimmäisen maailmansodan jälkeinen Itävalta oli muotoutunut sekä alueellisesti että poliittisesti. Vasta muotoaan hakevan uuden kansankunnan tai valtion tarkasteleminen muodostaa jo sinänsä mielenkiintoisen lähtökohdan tutkimukselle. Itävallassa esiintyi koko maailmansotien välisenä aikana pyrkimyksiä Anschlusiin, mutta Anschluss tarkoitti eri aikoina eri ryhmien puheessa eri asioita, joten on järkevää vetää raja Bauerin Anschluss –politiikan päättymiseen. Geneven sopimusten myötä bauerilainen Anschluss –koulukunta hiipui, ja siksi vuoden 1923 jälkeisten Anschluss –liikkeiden tarkasteleminen hajauttaisi tutkimusongelmaa liialti. Bauerin kanssa samaan aikaisesti vaikuttaneiden Anschluss –ajattelijoiden näkemysten esiintuominen puolestaan tuo tähän tutkielmaan tarvittavaa vertailukulmaa, joskin muut Anschluss –liikkeet ovat lähinnä tuomassa syvyyttä ja ajankuvaa. Tämän tutkielman ajallista rajausta puoltaa myös se seikka, että Otto Bauer keskittyi 1920-luvun jälkimmäisellä puoliskolla lähinnä agraaripoliittisiin kysymyksiin, eikä Anschluss enää ollut hänen ohjelmalistallaan kovin korkealla.

Jotta aihetta voitaisiin lähestyä kunnolla, tulee selvittää sosiaalidemokratian tila Itävallassa hieman ennen ensimmäisen maailmansodan loppua sekä juuri maailmansodan loputtua. Vaikka sosiaalidemokraatit ottivat hallitusvastuun ensimmäisessä hallituksessa, ei heidän kannatuksensa kuitenkaan ollut koko maan kattavaa. Toistuiko siis Itävallan tasavallan ensi askelilla maan hallinnolle niin

tyypillinen Wien-keskeisyys? Voidakseen ymmärtää Itävallan politiikkaa tulee ko. valtiosta ymmärtää tietynlainen kaupungin ja provinssin eroavaisuus, jonka kautta eri alueiden sitoutuminen ajatukseen yhteisestä valtiosta saattoi olla kovin hankalaa. Provinssi – pääkaupunkiakseli ei kuitenkaan ole varsinaisesti tämän tutkielman keskeisimpiä teemoja. Kuinka kaukana Bauerin toiminta ulkoministerinä oli oikeastaan reaalipoliittisista näkökohdista, ja kuinka pitkälti hänen toimintaansa ohjasivat hänen omat visionsa Anschluss –hankkeen välttämättömydestä? Kuinka reaalisia Bauerin Anschluss –hankkeet lopulta olivatkaan?

1.2 Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Otto Baueria tutkittaessa ongelmaksi tulee arkistomateriaalin saatavuus. Esimerkiksi hänen henkilökohtaista kirjeenvaihtoaan ja päiväkirjojaan on heikohkosti saatavilla, sillä hänen kirjallista tuotantoaan tuhottiin laajassa mitassa hänen lähdettyä vuonna 1934 maanpakoon. Otto Baueria joutuu vääjäämättömästi tutkimaan joko hänen julkaistun kirjallisen tuotantonsa kautta tai hänen poliittisen uransa aikana tuottamansa asiakirja-aineistonsa kautta. Käytettävissä olevan materiaalin puolesta on vaikeata päästä Otto Bauerin henkilöön sisälle. Kirjeenvaihto ja päiväkirjat antaisivat tälle tulkinnalle ehdottomasti syvyyttä.

Tämän tutkielman kannalta tärkeimmäksi alkuperäislähdekokoelmaksi on muodostunut Aussenpolitische Dokumente der Republik Österreich (ADÖ). Tämä tutkielma edustaa poliittista historiaa, sillä tarkastelun kohteena on Otto Bauerin harjoittama Anschluss -politiikka, ja harjoitettuun politiikkaan vaikuttaneet tekijät. Työn taustoittamisessa on ollut apuna myös Itävallan sosiaalidemokratian

aatehistoria. Otto Bauerin harjoittama Anschluss –politiikka käy ilmi ADÖ-julkaisujen dokumenteista. Harjoitetun politiikan motiivit – ideologiset näkemykset, vallinneet poliittiset suhdanteet yms – käyvät ilmi Otto Bauerin kirjallisesta tuotannosta. Tässä tutkielmassa siis peilataan ADÖjen asiakirjoja Otto Bauerin kirjalliseen tuotantoon.

ADÖ lähdejulkaisun neljään osaan on koottu pääasiassa Itävallan saksalaisen tasavallan ulkoasianhallinnon tuottamia asiakirjoja vuodesta 1918 vuoteen 1923. Kyseisestä lähdejulkaisusarjasta on tarkoituksena tulla 12-osainen koko Itävallan ensimmäisen tasavallan kattava katsaus Itävallan ulkopolitiikkaan. Puhtaasti ulkoasianhallinnon tuottaman lähdeaineiston lisäksi siihen on koottu myös Itävallan valtioneuvoston päätöksiä. Lähdemateriaali koostuu muistioista, sähkeistä sekä kokouspöytäkirjoista. Vaikka kyseisen lähdejulkaisun rajoituksena onkin se, että asiakirjat on koottu siihen valikoidusti, on sen otos kuitenkin riittävän laaja tämän tasoista tutkielmaa varten. Tämä lähdekokoelma on arvokas siksi, että siinä on kattavasti dokumentteja Otto Bauerin ulkoministerikaudelta. Näiden dokumenttien kautta voidaan valottaa Bauerin virallista toimintaa Anschluss –kysymyksessäkin. Tarkastelun kohteeksi ADÖn kautta tulee siis Bauerin toiminta osana uuden tasavallan poliittista kenttää.

Ulkoministerinä Bauerin piti pyrkiä objektiiviseen rationaaliseen toimintaan, eikä hän valtionsa virallisena edustajana voinut tuoda kansainvälisissä yhteyksissä omaa radikaalipoliittista ajatteluaan kovin voimakkaasti esille. ADÖista pystytään myös seuraamaan Bauerin ulkoministeriuran jälkeistä esiintymistä Itävallan sisäpolitiikassa, sillä materiaaliin sisältyy myös perustuslakia säättävän

kansalliskokouksen stenografisia pöytäkirjoja. Nämä pöytäkirjat ovat arvokasta aineistoa, koska niissä Bauerin puheenvuorot tulevat osaksi suurempaa kokonaisuutta. Vaikka Bauerin parlamenttipuheita on toimitettu kirjalliseen muotoon myös Otto Bauer Werkausgabessa, niissä ei keskustelun kulku ilmene samalla tavalla kuin ADÖissa.

Bauerin ulkoministerinä tuottamia virallisia ulkohallinnon asiakirjoja peilataan hänen kirjalliseen tuotantoonsa. Hänen kirjallista tuotantoaan löytyy Otto Bauer Werkausgabe –kokoomateoksesta, joka ei valitettavasti kuitenkaan sisällä kaikkea hänen tuotantoaan. Kokoomateoksessa on melko vähän hänen henkilökohtaista tuotantoaan, kuten esim. kirjeenvaihtoaan ja päiväkirjamerkintöjään. Tämän kaltainen kirjallinen tuotanto mahdollistaisi monipuolisemman tarkastelun, sillä virallisesti julkaistuissa teoksissa ei välttämättä tule hänen henkilökohtaista ajatteluaan niin laajasti esille kuin kirjeenvaihdossa tai päiväkirjoissa. Tätä tutkielmaa varten on keskitytty tarkastelemaan Bauerin tuotannosta juuri niitä teoksia, joissa hän keskittyi Anschluss –tematiikan pohtimiseen. Hänen Anschluss – ajattelunsa taustat löytyvät kattavimmin *Nationalitätenfrage und Sozialdemokratie* –teoksesta, jonka ensimmäinen painos julkaistiin jo vuonna 1906. Siinä vaiheessa, kun Itävalta-Unkarin sotapönnistykset ensimmäisessä maailmansodassa alkoivat osoittautua toivottomiksi, Otto Bauer käynnisteli sosiaalidemokraattisessa lehdistössä keskustelua Itävallan mahdollisista tulevaisuuden linjauksista. Lisäksi kokoomateoksesta löytyy hänen parlamentissa ja sosiaalidemokraattisen puolueen puoluekokouksessa pitämiään puheita. Bauer oli tunnettu puheenpitäjä, ja onkin kovin valitettavaa, että juuri hänen pitämiään puheita on valittu tiukalla sihdillä

OBW:hen. Kattavampi valikoima puheita olisi eittämättä tuonut laajemman tarkastelukulman Bauerin Anschluss –näkemysiin.

Suomessa Otto Bauer tutkijana on kunnostautunut Juha Hannikainen, joka omassa lisensiaattityössään tarkasteli Bauerin suhtautumista parlamentarismiin vuosina 1907-1923. Hänen tutkimuksensa oli puhtaasti aatehistoriallinen, eikä hän juurikaan reflektoinut Bauerin kirjallista tuotantoa tämän ulkoministerikaudella syntyneisiin virallisiin ulkopoliittisiin asiakirjoihin. Hannikainen sivuaa Anschluss –kysymystä työssään nopeasti, sillä kysymyksessä ei ole hänen tutkimuksensa kannalta olennainen pääteema⁹. Itävallan ensimmäisen tasavallan poliittista historiaa ovat maailmalla tutkineet mm. Lajos Kerekes, Norbert Schausberger, Hanns Haas ynnä monet muut. Stanley Suval tuo teoksessaan¹⁰ vertailevan lähestymistavan Anschluss –liikkeeseen sekä Itävallassa että Saksassa. Anschlussista puhuttaessa on tärkeätä pitää mielessä se seikka, ettei kyseessä ollut vain yhden valtion pyrkimys, vaan asiassa oli kaksi osapuolta. Tässä tutkielmassa tarkastelun kohteena ei kuitenkaan varsinaisesti ole Saksan ja Itävallan ulkopoliittiset suhteet Anschluss –aspektin kautta, vaan Otto Bauerin harjoittama Anschluss –politiikka ja siihen vaikuttaneet ideologiset näkökohdat. Saksan reaktioita Bauerin Anschluss –hankkeille ei voida jättää huomiotta.

Taustaa Itävallan ensimmäisen tasavallan yleiseen kehitykseen löytyy Walter Goldingerin teoksesta *Geschichte der ersten Republik Österreichs*. Ensimmäisen tasavallan poliittisia karttaa selventävät Walter B. Simonin teos *Österreich 1918 –*

⁹ Suomalaisista 1910-20 -lukujen Anschluss –kysymystä on omissa tutkimuksissaan sivunnut myös Mari Vares, joka on pro gradu –työssään ja lisensiaatin tutkielmassaan keskittynyt tarkastelemaan Burgenlandin kysymystä ensimmäisen maailmansodan jälkeisenä kansainvälisen politiikan ongelmana.

1938 – Ideologien und Politik sekä erinäisistä esseistä koottu teos Handbuch des Politischen Systems Österreichs – Erste Republik 1918 – 1933.

1.3 Otto Bauer

Otto Bauer syntyi 5.9.1881 Wienissä keskiluokkaiseen bööminjuutalaiseen tehtailijaperheeseen.¹¹ Kirjallisesti ja kielellisesti lahjakas Bauer aloitti opintonsa Wienin yliopistossa vuosisadan vaihteessa. Yliopistossa hän tutustui sosialistipiiriin, joka myöhemmin profiloitui *austromarxistien piirinä*. Opintonsa hän suoritti mallikelpoisesti, ja hän väitteli vuonna 1906 tohtoriksi oikeustieteellisestä tiedekunnasta. Hänen esikoisteoksensa *Sosiaalidemokratia ja kansallisuuskysymys*¹² ilmestyi seuraavana vuonna. Teosta pidetään yhtenä kansallisuusteorian klassikkona. Bauer palasi aiheeseen takaisin liki 20 vuotta myöhemmin, hänen ulkoministerikautensa ehdittyä jo päättyä. Täydellisessä versiossaan *Sosiaalidemokratia ja kansallisuuskysymys* ilmestyi vuonna 1923, jolloin hän oli kyennyt kartuttamaan alkuperäistä tekstiä ensimmäisen maailmansodan ja ulkoministerikautensa kokemuksillaan.

Samaisena vuonna 1907 hän aloitti sosiaalidemokraattisen puolueen parlamenttisihteerin tehtävässä uudistetussa yleisen äänioikeuden mukaan valitussa kansanedustuslaitoksessa. Bauer nousi sosialistisen liikkeen johtopaikoille nopeasti,

¹⁰ Suval, Stanley: The Anschluss Question in the Weimar Era – A Study of Nationalism in Germany and Austria, 1918-1932, Johns Hopkins University Press 1974.

¹¹ Hannikainen, Juha: Hitaan vallankumouksen teoria – Otto Bauerin parlamenttistrategia 1907-1923 – ehdotus synteeksi, lisensiaatintyö, Tampereen yliopisto, 1997, 4-5. Lisäksi elämäkertatietoja on täydennetty artikkelista Kratke, Michael R.: Otto Bauer (1881-1938) – Die Mühe des Dritten Weg, in Zeitschrift für Politik und Wirtschaft (98) 1987.

¹² Bauer, Otto: Die Sozialdemokratie und Nationalitätenfrage, OBW 1, Wien 1976 (1907/1923).

sillä hän toi puolueen poliittisia tavoitteita julkisuuteen. Bauer kirjoitti laaja-alaisen iskevästi aina filosofian teemoista polttaviin päivänpolitiikan kysymyksiin. Vuoteen 1914 mennessä hän oli puolueensa politiikan keskeinen määrittelijä ja varteenotettava seuraajaehdokas Victor Adlerille.

Bauer joutui varsin pian ensimmäisen maailmansodan alettua sotavangiksi Venäjälle, josta hän pääsi palamaan Wieniin vasta syksyllä 1917. Hän liittyi maailmansodan aikana muodostuneeseen sosiaalidemokraattisen puolueen vasemmistoon, jonka kansallisuuspolitiikka määräytyi vuoden 1918 aikana koko puolueen linjaksi. Kun Itävalta muotoutui uudeksi tasavallaksi syksyllä 1918, Bauerin poliittinen painoarvo ja asema kohentui merkittävästi. Hänestä tuli tasavallan ensimmäinen ulkoministeri, kun tehtävään alunperin kaavailtu Victor Adler kuoli dramaattisesti juuri päivää ennen kuin tasavallan lakiasäättävän kansalliskokouksen oli määrä kokoontua. Ulkoministerinä Bauer ajoi aktiivisesti Itävallan liittämistä Saksaan, ja hän erosi tehtävästään heinäkuussa 1919, kun Anschluss –hanke kariutui rauhanneuvotteluissa. Otto Bauerin poliittinen merkitys Itävallan tasavallan ensi hetkillä ei rajoittunut vain ulkopolitiikan linjan määrittämiseen. Samanaikaisesti hän oli myös valtiollinen sosialisointikomitean puheenjohtaja, ja sosiaalidemokraattien sosialisointisuunnitelma olikin pitkälti juuri hänen käsialaansa. Tässä tutkielmassa mielenkiinnon kohteeksi nousee nimenomaan Bauerin toiminta ulkoministerinä. Helmikuusta 1919 lähtien hän toimi kansanedustajana, ja hän olikin aktiivinen puhuja. Vuosien 1919 ja 1933 välisenä aikana hän käytti parlamentissa 133 puheenvuoroja. Hän oli tunnettu ja pidetty puhuja, joka kykeni tempaamaan kuulijansa mukaansa ilman, että hän olisi sortunut ylenmääräiseen populismiin. Itävallan 1980-luvun sosiaalidemokraattinen kansleri Bruno KREISKY kuvailee, että

Bauer saattoi antaa itsestään kopean vaikutelman, mikä oli omiaan herättämään epäluuloja Baueria kohtaan. Bauerilla oli myös leppymätön viha poroporvareita kohtaan, mikä heijastui hänen poliittiseen retoriikkaansa ja poliittisiin tavoitteisiinsa.¹³

Bauerin poliittinen tähtihetki osui Linziin vuonna 1926. Hän oli vallankumoukseen tähtäävän oppositiopoliitiikan määrittelijä ja vastustajiensa keskuudessa tunnettu *punaisen Wienin*¹⁴ symboli. Sosiaalidemokraatit saavuttivat vielä 1930 vaalivoiton, mutta pian sen jälkeen puolue samoin kuin ensimmäisen tasavallan demokraattinen järjestys ajettiin *austrofasismin* toimesta nopeasti alas. Itävallan sosiaalidemokraatit panivat marraskuussa 1934 Wienissä toimeen kapinan, joka kukistettiin valtaapitävien kristillissosiaalien toimesta. Näiden tapausten johdosta Bauer joutui pakenemaan Itävallasta vuonna 1934, ja hän organisoi sosialistien maanlaista toimintaa ensin Brnosta ja sittemmin Pariisista käsin aina kuolemaansa saakka vuonna 1938. Hän jatkoi myös kirjallista ja teoreettista työtään aivan viimeisiin hetkiinsä asti. Hän kuoli 4. heinäkuuta 1938 Pariisissa 57 –vuotiaana. Itävalta oli liitetty vain nelisen kuukautta aiemmin osaksi Hitlerin Saksaa.

2. Sosiaalidemokratia itävaltalaisessa ilmiössä

2.1 Austromarxismien aatteellinen perusta

¹³ Kreisky, Bruno: Gedanken über Otto Bauer, OBW 1, Wien 1975, 20.

¹⁴ Sosiaalidemokratian kannatus Itävalta keskittyi lähinnä Wieniin. Wieniä hallitsivat sosialistit, minkä johdosta kaupunkia kuvattiinkin *punaiseksi Wieniksi*.

Sosialismi järjestäytyneenä kansanliikkeenä ilmestyi julkisuuteen Itävalta-Unkarissa sen jälkeen, kun maahan tuli vuoden 1867 perustuslain mukaan kokoontumisvapaus. Samana vuonna perustettiin jo ensimmäiset työläisjärjestöt. Työläiskansanosan mahdollisuudet vaikuttaa yhteiskunnallisella tasolla olivat kovin rajatut, ja niinpä työväenliike jakautui nopeasti maltilliseen ja radikaaliin siipeen. Maltilliset pyrkivät vaikuttamaan olosuhteisiinsa jo olemassa olevan yhteiskuntakehyksen piirissä. He katsoivat voivansa vaatia sosiaalisia ja poliittisia uudistuksia olemalla yhteistyössä vapaamielisen porvariston kanssa. Työväenliikkeen radikaali siipi puolestaan piti tavoitteenaan vallankumousta, eivätkä he kavahtaneet käyttää väkivaltaa tavoitteidensa edistämiseksi. Paradoksaalista kyllä, radikaalin siiven harjoittamat väkivallan teot pikemminkin lisäsivät sosialisteihin kohdistettuja alistamistoimenpiteitä.¹⁵ Vaikka vuoden 1867 aikaisempaa vapaamielisempi perustuslaki mahdollistikin työväenliikkeen voimakkaan esilletulon, osoittautui varsinaisen poliittisen puolueen muodostaminen vaikeaksi. Erääksi suureksi esteeksi muodostui se, että vaikka työläisliike sai vakiinnutettua vankan jalansijan Wienin alueella, koko valtion kattavaa organisaatiota ei saatu perustettua. Ensimmäiset itävaltalaiset työväenyhdistykset olivat luonteeltaan patriarkaalisia vähemmän kehittyneitä pienyhteisöllisen demokraattisia yhteenliittymiä, jotka eivät juuri pystyneet sitomaan keskuuteensa useampaa kuin sataa jäsentä.¹⁶

Itävallan sosiaalidemokraattinen puolue perustettiin Hainfeldissä vuonna 1888. Itävallan sosiaalidemokraattinen puolue syntyi monikansallisena yrityksenä, ja Hainfeldin puoluekokoukseen osallistui edustajia sekä Itävalta-Unkarin puolalaisista, tšekkiläisistä sekä saksalaisista piireistä. Osanottajiin kuului myös sekä radikaalien

¹⁵ Walter, Simon B. : Österreich 1918-1938 – Ideologien und Politik, Wien 1984, 27.

että maltillisten sosialistien edustajia. Puolueohjelman pääarkkitehteja olivat Victor Adler, joka teki alustavan luonnoksen, sekä Karl Kautsky, jonka kynästä lähti puolueohjelman viimeistely versio. Puoluekokouksen läpivieminen jo kaikkien kielivaikkeuksien takia oli työlästä, mutta sen myötä syntyivät itävaltalaisen sosiaalidemokratian pääperiaatteet, jotka asettuivat kannattamaan järjestäytyntä luokkataistelua anarkistisen radikalismiin sijaan sekä toisaalta tiettyä kompromissipolitiikkaa porvariston suuntaan. Hainfeldin puolueohjelmassa sosialistinen puolue julistautui myös internationalistiseksi puolueeksi, joka puolusti kansojen etuja, joka vaati demokraattisia vapauksia, yhtäläistä äänioikeutta, työväestön oikeuksien suojaamista, kansanopetusta, valtion ja uskonnon erottamista toisistaan.¹⁷

Puolue hyväksyi marxilaisen puolueohjelman. Vaikka puolue kannattikin marxilaisen doktriinin peruseriaatteita, sen ideologiseen perustaan syntyi sellaisia omia piirteitä, joiden pohjalta on sopivaa puhua *austromarxistisesta* koulukunnasta. Itävallan sosiaalidemokraattien ”ensimmäistä sukupolvea” edustivat Victor Adler, Engelbert Pernerstorfer sekä Wilhelm Ellenbogen, jotka eivät olleet niinkään perehtyneet sosialismin tieteellisiin vaatimuksiin, vaan he lähestyivät yhteiskuntaan radikaalin subjektiivisesti ”käytännön filosofian” kautta. *Austromarxistit* olivat Itävalta-Unkarin sosialistien ”toista sukupolvea”, jotka pyrkivät etäännyttämään politiikasta radikaalin rationalismia, spontaniteettia sekä emotionalismia. *Austromarxism*in tunnetuimpia edustajia olivat Max Adler, Karl Renner sekä Rudolf Hilferding; myöhemmin kuvioihin tulivat myös Otto Bauer, Gustav Eckstein sekä

¹⁶ Maderthaler, Wolfgang: Die Sozialdemokratie, in Handbuch des politischen Systems Österreichs - Erste Republik 1913-1933. Tálos, Dachs, Hanisch, Standinger (Hrsg.), Wien 1995.

¹⁷ Kurth, Peter: Im Schatten Victor Adlers – Die österreichische Sozialdemokratie zwischen Wahlrechtskampf und Revisionismusstreit (1889-1907), Husum 1998, 37-39.

Fritz Adler. He nojasivat voimakkaasti marxistiseen yhteiskuntatieteeseen, johon sovellettiin uuskantismia ja empirokriittisyyttä. He olivat tavallaan lähempänä ajankohdan kulttuurisia ongelmia kuin aikaisempi sosiaalidemokraattien sukupolvi, sillä tietty akateeminen vastakkainasettelu vallitsevien henkisten virtausten kanssa antoi heille laajempaa näkemystä.¹⁸

Puolue kannatti toki internationaalien periaatteita, mutta kansallisuuskysymykset olivat Itävalta-Unkarissa kenties korostetummassa asemassa kuin monessa muussa internationaalien jäsenpuolueessa. Itävaltalaiset korostivat kansan (*Volk*) yhteyttä eri kansallisuuksien (*Nationalitäten*) ja kieliryhmien kesken. Toisaalta keisarillisen Itävallan sosiaalidemokraatit painottivat kansanluokkien sisäistä solidaarisuutta etnisyydestä huolimatta, mutta toisaalta liike oli alunperin saksankielisten johtama. Hyvistä tarkoituksista huolimatta sosiaalidemokraattien käsitys edistyksestä oli pitkälti läntisten käsitysten tuontirytyksiä niille vieraaseen kulttuuripiiriin.¹⁹

Hainfeldin puolueohjelma merkitsi tietynlaista ristiriita marxismin luokkataisteluteorian kanssa. Yleinen ja yhtäläinen äänioikeus yli 20 vuotta täyttäneille miehille ei ollut varsinaisesti Kommunistisen manifestin mukaisia taistelukeinoja. Hainfeldin puolueohjelman hyväksyminen merkitsi luokkataistelukoulukunnan voittoa radikaalista anarkismista.²⁰ Michael Krätken mukaan austromarxistit olivat kiinnostuneita asettamaan marxistisia teorioita oman aikansa yhteiskuntatieteellisiä virtauksia vastaan. Austromarxisteja ei niinkään yhdistänyt tietty poliittinen suuntaus kuin heidän tieteellisen työnsä erityispiirteet.²¹

¹⁸ Maderthaler 1995, 184.

¹⁹ Haas 1995a, 476.

²⁰ Kurth 1998, 70.

²¹ Krätke.

Wolfgang Maderthamer kuvaa alkuaikojen sosiaalidemokraattista puoluetta vastakulttuuriseksi liikkeeksi, jossa yhdistyivät nietzscheläinen sivilisaatiokritiikki, fabianismi²² sekä epädogmaattisesti tulkittu marxismi, joka pyrki modernisoimaan koko yhteiskunnan. Proletariaatin rooliksi tässä modernisoitumisprosessissa oli toimia luovana tuhoajana, kun taas älymystö pyrki saavuttamaan ”koko yhteiskunnan katarsiksen”.²³ Simon huomauttaa, että *austromarxism*in merkitys työväenluokan yhtenäistäjänä oli häviävä. Itävallan työväenluokan yhtenäisyyteen vaikuttivat pikemminkin aktiiviseen kunnallistason hallintotyöhön. *Punaisen Wienin* kaupunginvaltuuston päivittäisessä päätöksenteossa ei Karl Marxin oppilausemilla ollut kovinkaan suurta merkitystä.²⁴ *Austromarxistien* ajatukset pääsivät vaikuttamaan ensimmäisen tasavallan aikaisiin sosiaalidemokraattisen puolueen puolueohjelmiin, joten heillä oli todellinen mahdollisuus vaikuttaa puolueen ideologisiin päämääräasetteluihin.

Demokratia ja sosialismi muodostivat mielenkiintoisen parin eritoten Otto Bauerin ajattelussa. Demokratia ei hänelle missään vaiheessa ollut identtinen sosialismin kanssa, mutta toisaalta sosialismia ei voinut olla ilman demokratiaa. Bauer rakensi funktionaalisen demokratian ajatusmallin, jossa sosiaalidemokraattisilla luottamusmiehillä oli ratkaiseva rooli. Funktionaalisen demokratian kautta sosialidemokraattiset joukot saattoivat tuntea pystyvänsä säätämään hallituksen kurssia, eli kyseessä oli merkittävä henkinen tekijä. Sosiaalidemokraateilla oli toimeenpanevaa valtaa mahdollisimman paljon myös yhteiskunnan perustasolla,

²² 1883 perustetun Fabian Societyn mukaan nimensä saanut aatesuunta, joka pyrki toteuttamaan sosialismia kiltujen eli ammattiyhdistysten välityksellä yhteistyössä kuntien ja valtion kanssa.

²³ Maderthamer 1995, 179.

²⁴ Simon 1984, 82.

johon lukeutuivat myös neuvostot.²⁵ Bauerille demokratia ei merkinnyt ainoastaan enemmistön valtaa vaan myös henkisen taistelun vapautta kansan enemmistöä vastaan.²⁶ Otto Bauer pohti kirjoituksissaan sosialistisen luokkataisteluteorian ja demokratian yhteensovittamisen ongelmia. Hän toteaa, että sosialistisen liikkeen alkuaikoina eräitä tärkeimpiä tavoitteita olivat yleinen ja yhtäläinen äänioikeus sekä muut yhteiskuntaa demokratisoivat toimenpiteet. Siirryttäessä lähemmäksi Venäjän vallankumousta hänen mukaansa koko kansan itsehallinnon tilalle tuli proletariaatin diktatuuri ja kaikkien kansalaisten yhdenvertaisuuden tilalle työläisten ja sotilaiden ylivalta. Hän toteaaakin, että koska eri valtioiden taloudellisen selviytymisen edellytykset ovat täysin toisistaan poikkeavia, tulee myöskin luokkataistelu ottamaan eri maissa erilaisia poliittisia ilmenemismuotoja.²⁷ Bauerin poliittisen uran alkuaikojen demokratiakäsitysten merkitystä kannattaa peilata sen aikaiseen poliittiseen kontekstiin. Sosiaalidemokraattien tavoitteena oli puolustaa parlamenttia ja parlamentaarisia muotoja ylipäänsä. Toisaalta absoluuttisen monarkian perintö ja toisaalta etniset kiistat heikensivät Itävallan parlamenttia ja sen mukana myös koko demokraattista perustaa.²⁸ Työväenliikkeen sisällä esiintyi laaja kirjo erilaisia näkemyksiä demokratian merkityksestä ja toteutuksesta Itävallan ensimmäisessä tasavallassa, mutta Itävallan sosiaalidemokraattien onnistui kuitenkin säilyttää yhtenäisyytensä toisin kuin monet eurooppalaiset sisarpuolueensa. Sosiaalidemokraatit olivat Itävallan tasavallan hallituksessa dominoivassa asemassa ja heillä oli samanaikaisesti myöskin voimakas ulkoparlamentaarinen oppositio,

²⁵ Hannikainen 1997, 277.

²⁶ Albers, Detlev: Versuch über Otto Bauer und Antonio Gramsci – Zur politischen Theorie des Marxismus, Berlin 1983, 49-51.

²⁷ Bauer, Otto: Rätediktatur oder Demokratie?, OBW 1, Wien 1975 (1918), 136-137.

²⁸ Hannikainen, Juha: 'Itävallan vallankumous' Otto Bauerin demokratia-käsitys 1907-1923, teoksessa Tuominen, Koivuniemi, Oikarinen, Oikarinen (toim): Kansa ja kumous – modernin Euroopan murroksia 1880-1930, HistArk 111, Helsinki 1998, 113.

mutta heidän onnistui kuitenkin säilyttää tasapaino näiden kahden sinänsä ristiriitaisen roolin välillä.²⁹

Siinä missä kaksoismonarkian aikana marxistisilla teorioilla ei ollut sosialidemokraattisen puolueen jokapäiväisessä elämässä kovinkaan merkittävää osuutta, Itävallan ensimmäisen tasavallan aikana marxistinen teoriakehitys vaikutti sosialidemokraattisen puolueen päivänpoliittisen toimintaan. Kuten *Simon* toteaa, on mielenkiintoista, että vaikka Itävallan ensimmäisessä tasavallassa sosiaalidemokratia suuntautui voimakkaan marxistisesti, ei kommunistinen puolue kyennyt siellä kehittymään marginaalista sirpalepuoluetta merkittävämmäksi yhteiskunnalliseksi tekijäksi.³⁰ *Simon* selittää kommunistien suhteellisen vähäistä kannatusta maailmansotien välisessä Itävallassa sillä, että työväestö oli melko yhtenäisenä rintamana sosiaalidemokraattien tukena, ja että he suuntasivat vaaleissa kannatuksensa nimenomaan sosiaalidemokraateille.³¹ Sosiaalidemokraattien ja kommunistien välillä oli selkeä ideologinen suhtautuminen luokkataistelun menetelmiin liittyen. Näkemuserot proletariaatin diktatuurista olivat suuria. *Bauer* toteaa kirjoitelmassaan *Die Weltrevolution* sosiaalidemokraattien asemasta seuraavasti:

”Sosiaalidemokratia ei siis voi hylätä, kuten porvaristo heille päivittäin ehdottaa, diktatuuria metodina kaikissa tapauksissa, kaikissa maissa ja kaikkina aikoina. Mutta se ei voi toisaalta pitää diktatuurin metodia – kuten

²⁹ Konrad, Helmut: *Demokratieverständnis, parlamentarische Haltung und nationale Frage bei den österreichischen Sozialdemokraten*, in Drabek, Plaschka, Rumppler (hrsg): *Das Parteienwesen Österreichs und Ungarns in der Zwischenkriegszeit*, Wien 1990, 110-111.

³⁰ *Simon* 1984, 71.

³¹ *Simon* 1984, 60.

kommunistit – ainoana mahdollisena käytettävänä työväestön vallankumouksen menetelmänä jokaisella paikkakunnalla, jokaisena aikana.”³²

Bauerin näkemyksen mukaan riippui ajasta ja paikasta, mikä sosialistisen luokkataistelun keino oli kuhunkin tapaukseen parhaiten soveltuva.

2.2 Sosiaalidemokraattien kannatus – luvut ja alueellinen jakauma

1800- ja 1900-lukujen vaihteessa itävaltalainen sosiaalidemokratia pysyi melko pienenä ja poliittisesti merkityksettömänä puolueena. Vuonna 1907 puolueeseen kuului 140 000 jäsentä. Maailmansotien välisenä aikana sosiaalidemokratia kykeni vakiinnuttamaan asemansa luokkataisteluteoriaan uskovana demokraattisena massapuolueena, eräänlaisena maailmankatsomuksellisenä puolueena, jolla oli myös korkea järjestäytyneisyysaste. Vuonna 1929 sosialidemokraattisessa oli 713 834 jäsentä, ja naisten osuus vaihteli osavaltiosta riippuen 12 % ja 38 % välillä.³³

Itävallan ensimmäisessä tasavallassa sosiaalidemokraatit onnistuivat pääsemään ensimmäisiin hallituksiin, mutta suurimman osan sotien välisestä ajasta he harjoittivat aktiivista oppositiopolitiikkaa. Itävallassa sosiaalidemokraateilla oli vahva asema ensimmäisessä tasavallassa aina austrofasismin nousuun saakka 1930-luvun alussa. Puolueen kannatus oli 1920-luvulla parlamenttivaaleissa korkea, jopa

³² Bauer, Otto: *Die Weltrevolution*, OBW 2, Wien, 1976(1919), 183. ”Die Sozialdemokratie kann also nicht, wie es ihr die Bourgeoisie nun tagtäglich empfiehlt, die Methode der Diktatur unter allen Umständen, für alle Länder und alle Zeiten verwerfen. Aber sie kann andererseits auch nicht mit den Kommunisten die Methode der Diktatur als die einzig mögliche, in jedem Ort und zu jeder Zeit anwendbare Methode der proletarischen Revolution anzuerkennen”.

³³ Maderthaner 1995, 180.

40 %.³⁴ Vertailukohtana mainittakoon, että kommunistien onnistui saada samaisena ajankohtana parlamenttivaaleissa hädin tuskin prosentin kannatus.³⁵

Mielenkiintoisen dilemman Itävallan sosialidemokraatteja tarkasteltaessa muodostaa heidän kannatuksensa alueellinen ja sosiaalinen jakautuminen. Vaikka heidän onnistuikin päästä mukaan ensimmäisiin hallituksiin, heidän kannatuksensa rajoittui tiukasti vain tietyille alueille. Sosiaalidemokraateilla oli Wienissä ja Wienin välittömässä läheisyydessä vankka kannatus, ja 1920- ja 1930-lukujen Wienistä on käytetty nimitystä *punainen Wien*. Kuten *Jeffery* toteaa teoksensa esipuheessa, itävaltalaista sosiaalidemokratiaa tulee helposti tarkastelleeksi *wieniläisen prisman* läpi. Vuonna 1930 noin 60 % Itävallan sosialidemokraattisen puolueen jäsenistä oli lähtöisin Wienistä.³⁶ Eräänä selityksenä tälle on luonnollisestikin pääkaupunkiseudun teollistuneisuus, ja työväestön omien asuinkorttelien muodostuminen. Sosiaalidemokraattisen liikkeen johtavat hahmot vaikuttivat Wienissä, eivätkä provinssien sosiaalidemokraatit päässeet kovin helposti vaikuttamaan puolueen linjauksiin. Wienin lisäksi sosiaalidemokraattien kannatus rajoittui tehdaspaikkakunnille ja niiden välittömään ympäristöön. *Jeffery* luonnehtiikin provinssissa olleen sattumanvaraisesti keskelle 'mustaa' (katoliskonservaatiivista) maisemaa siroteltuja 'punaisia' (sosiaalidemokraattisia) saarekkeitä.³⁷ Heidän ei onnistunut saavuttaa maakuntien agraariväestön luottamusta missään vaiheessa, sillä näiden ryhmien poliittiset ja sosiaaliset intressit poikkesivat merkittävästi sosiaalidemokraattien pyrkimyksistä. Maakunnissa

³⁴ Hannikainen 1998, 111.

³⁵ Simon 1984, 60. "Die Sozialdemokratie kann also nicht, wie es ihr die Bourgeoisie nun tagtäglich empfiehlt, die Methode der Diktatur unter allen Umständen, für alle Länder und alle Zeiten verwerfen. Aber sie kann andererseits auch nicht mit den Kommunisten die Methode der Diktatur als die einzig mögliche, in jedem Ort und zu jeder Zeit anwendbare Methode der proletarischen Revolution anzuerkennen".

³⁶ Jeffery, Charlie: *Social Democracy in the Austrian Provinces, 1918-1934: Beyond Red Vienna*, London 1995, 3-6.

sosiaalidemokraateilla oli vastassaan uskonnollis-konservatiivisesti suuntautunut enemmistö, joka suhtautui sosiaalidemokraattien modernisoimispyrkimyksiin äärimmäisen kriittisesti. Sosiaalidemokraattien kannatus oli suurinta isoilla teollisilla paikkakunnilla, kun taas pienillä agraarisilla paikkakunnilla puolueen merkitys oli vähäisempi.

Tällä sosiaalidemokraattien kannatuksen alueellisella jakautumisella oli myös käytännön merkityksenä se, etteivät sosiaalidemokraatit voineet osavaltiotasolla toteuttaa ideoitaan. Suurkaupunkien ja teollistuneiden alueiden ulkopuolella ei voitu ajatellakaan, että sosiaalidemokraatit olisivat voineet yksin olla määräävässä valta-
 asemassa. Mitä kauemmas mentiin keskuksista, sitä vähemmän merkitystä neuvostoilla oli, sillä maakunnat edustivat pikemminkin liberaalis-demokraattista kuin marxistista perintöä.³⁸ Itävaltaa tarkasteltaessa osavaltioiden merkitystä ei voida vähätellä. Ihmisten identiteetti suuntautui pääasiassa maakuntatasolla pikemmin kuin kansallisuustasolla. Vuodesta 1918 lähtien eri osavaltioiden intressit olivat voimakkaasti esillä ja merkittävä osa poliittisista päätöksistä tehtiin nimenomaan osavaltioiden tasolla kuin valtakunnan tasolla.

Myös Otto *Bauer* tunnusti Itävallan sosiaalisesta rakenteesta johtuvat poliittiset realiteetit. Mikäli Wienissä istuisi pelkästään työläis- ja sotilasneuvostoista koostuva hallitus, johon viljelijäväestöllä ei olisi minkäänlaista vaikutusmahdollisuutta, olisi tästä seurauksena agraaristen osavaltioiden, kuten Tirolin, Kärntenin, Steiermarkin ja Oberösterreichin, pyrkimys irrottautua liittovaltiosta. Tästä puolestaan olisi seurauksena merkittäviä ongelmia Itävallan ravitsemustilanteeseen. Hän näkee

³⁷ Jeffery 1995 22. Saksan kielisellä termillä *Inselbewegung* kuvataan sosiaalidemokratian kannatuksen saarekemaista jakautumista Itävallan maakunnista.

eräänä kauhuskenaarion omaisena seurauksena proletaariatien yksinvallan toteuttamiselle Itävallassa laajamittaisen nälänhädän.³⁹ Vuonna 1920 *Bauer* totesi:

”Mikäli demokraattinen päätöksentekokoneisto ei enää kykene toimimaan, täytyy joko porvariston tai proletariaatin nostaa luokkaherruutensa väkivalloin. Proletariaatin diktatuurista tulee siinä tapauksessa ainoa keino, jolla estetään porvariston bruttaali, vastavallankumouksellinen diktatuuri”.⁴⁰

Proletariaatin diktatuuri ei siis ollut päämäärä sinällään vaan sitä oli pidettävänä äärimmäisenä hätäkeinona tilanteessa, jossa työväenluokka uhkaa tulla kristillis-konservatiivisen väestön vallan alaisiksi.

Itävallan sosiaalidemokraattien eräänä haasteena uuden tasavallan alkutaipaleilla oli tasapainottelu vaatimusten neuvostojen diktatuurin puolesta ja demokraattisesti hallitun tasavallan välillä. Baijerissa ja Unkarissa julistettiin neuvostovalta maaliskuussa 1919, ja Itävallassakin alkoi esiintyä pyrkimyksiä työläisneuvostojen nostamisesta valtaan. Työläisneuvostoja muodostettiin eritoten tammikuun 1918 yleislakon yhteydessä teollistuneille alueilla. Itävallan työläisneuvostojen yhtenäisyyttä heikensi se seikka, että neuvostojen täysimääräisiksi jäseniksi hyväksyttiin vain ja ainoastaan kommunisteja, eli suurin osa teollisuus- ja maantyöläisistä rajattiin tämän ryhmän ulkopuolelle. Kommunistien epäonnistunut

³⁸ Konrad 1990, 112.

³⁹ Bauer, Otto: Räteditatur oder Demokratie?, OBW 2, Wien 1976 (1918)140.

⁴⁰ Bauer, Otto: Bolschewismus und Sozialdemokratie, OBW 2, Wien 1976 (1920), 351. ”Kann der demokratische Apparat nicht mehr funktionieren, so muß entweder die Bourgeoisie oder das Proletariat mit den Mitteln der Gewalt seine Klassenherrschaft aufrichten. Die Diktatur des Proletariats wird in diesem Fall zum einzigen Mittel, die brutale, konterrevolutionäre Diktatur der Bourgeoisie zu verhindern”.

kaappausyritys kiirastorstaina 17.4.1919 merkitsi kommunistiselle liikkeelle vakavaa takapakkia Itävallassa.⁴¹

2.3 Kansallisuus vs. internationalismi Otto Bauerin ajattelussa

Otto Bauerin ensimmäiset politiikan teoriaan liittyvät kirjoitukset ilmestyivät hänen olleensa verrattain nuori, ja hänen pääteoksensa *Sosiaalidemokratia ja kansallisuuskysymys* ensimmäinen versio ilmestyi Bauerin ollessa vasta 26-vuotias. Hänen poliittis-ideologisen kirjallisuutensa painopiste hänen uransa alkupuolella oli nationalismin ja sosialismille keskeisen internationalismin välisen suhteen pohtimisella. Myöhemmässä tuotannossaan hän paneutui yhteiskunnallisten olojen muuttamiseen tähtäävien ohjelmien esilletuomiseen.

Bauerin vuodelta 1907 peräisin oleva kirjoitelma *Deutschtum und Sozialdemokratie*⁴² kuvaa kuvitellussa vaalikokouksessa käytyä keskustelua saksalaisnationalistien edustajan ja työväenpuolueen edustajan välillä. Vuonna 1907 Itävalta-Unkarissa astui voimaan yleinen ja yhtäläinen äänioikeus, ja ensimmäiset vapaat puoluepoliittiset parlamenttivaalit käytiin maaliskuussa 1907. Sosiaalidemokraattien tehtävänä sen jälkeen, kun kamppailu äänioikeudesta päättyi heidän kannaltaan tyydyttävästi, oli saada suuri yleisö vakuuttuneeksi heidän poliittisesta ohjelmastaan. Kuten Victor Adler ilmaisi ensimmäisessä vaalipuheessaan, sosiaalidemokraattien tavoitteena ei ollut muuttaa yhteiskuntaa yhtäkkiä socialistiseksi, vaan hyödyntää yleisen äänioikeuden myötä tullutta mahdollisuutta vaikuttaa Itävalta-Unkarin

⁴¹ Goldinger, Walter: Geschichte der Republik Österreich, Wien 1962, 30. Kaappausyrityksessään kommunistit yrittivät vallata parlamenttia mukaansa houkuttelemisen paluumuuttajien ja työttömien kanssa. Valtiovallan onnistui kuitenkin pitää armeija ja poliisi pääosin puolellaan.

⁴² Bauer, Otto: *Deutschtum und Sozialdemokratie*, OBW 1, Wien 1976 (1907), 23-47.

lainsäädäntöön.⁴³ Sosiaalidemokraattien oli löydettävä keinonsa tuoda agendansa julki, ja tämä voitaneen nähdä myös Bauerin *Deutschtum und Sozialdemokratie* – teoksen tavoitteena. Teoksen alussa saksalaisnationalistisen puolueen kuviteltu edustaja ilmoittaa puolueensa johtavan *koko* saksan kansaa (*Volk*⁴⁴) taistelussa vihamiehiä (eli tšekkejä, sloveeneja, juutalaisia ja romaanisia kansoja) vastaan. Sosiaalidemokraattien edustajan vastaväitteenä on, ettei saksalaisnationalistinen puolue voi olla samanaikaisesti sekä Saksan omistavien että omistamattomien luokkien puhemiehenä. Sosiaalidemokraatit puolestaan ajavat työväenluokan etuja kansallisuuteen katsomatta – kyseessä on siis todellinen internationalistinen luokkataistelupuolue.⁴⁵ Bauer antaa siis ymmärtää, että sosiaalidemokraatit tarjoavat sekä saksankieliselle työväestölle että kaksoismonarkian muille työtä tekeville luokille paremman mahdollisuuden edistää elintasonsa paranemista.

Bauer pohtii myös niitä tekijöitä, jotka määräävät kansan suuruuden tai merkittävyyden. Väkiluvulla on suuri merkitys. Itävalta-Unkarissa kautta vuosisatojen saksankielisen väestön parissa kuolleisuus oli suurempi kuin syntyneisyys. Tästä oli seurauksena se, että saksankielisen väestön selkeä valta-asema ei perustunut todellisiin väestön koostumusta vastaaviin tekijöihin. Toisena tekijänä *Bauerin* mukaan oli kansan sivistystaso – tai sen kulttuurin taso. Omistamattomat luokat eivät olleet päässeet osallisiksi saksalaisen kulttuurin korkeatasoisimmista tuotteista. Tästä tarkastelu siirtyykin omistavien luokkien kansallisuuspolitiikan arviointiin. *Bauerin* arvion mukaan saksalaisnationalististen puolueiden ohjelmiin ei

⁴³ Kurth 1998, 248-249.

⁴⁴ Käsitteiden Volk ja Nation välillä on saksan kielessä merkitysero. Volk merkitsee yhteisen kielen ja kulttuurin kautta samaan yhteisöön kuuluvia ihmisjoukkoa, Nation puolestaan yhteisen kielen, tapojen, kulttuurisen ja poliittisen kehityksen yhteenkuuluvia samojen valtionrajojen sisällä asuva, tietoisesti ja tahdon mukaisesti muotoutunut poliittinen yhteisö. Wahrig, Gerhard: Deutsches Wörterbuch, München 1992. Bauer korostaa itse teoksessaan Die

ollut kirjattu mitään, mikä olisi viitannut sosiaalipolitiikan suuntaan, vaan ne kiinnittivät eniten huomioita puhtaasti kielipoliittisiin kysymyksiin. Saksalaiset sosiaalidemokraatit puolestaan vaativat saksan kansalle täyttä yksinhallintoa ja itsemääräämisoikeutta, siis kansallista autonomiaa. Nämä samat oikeudet pitäisi ulottaa koskemaan myös muita kansallisuuksia. Vasta sosialismin myötä kansalliset ihanteet, kansan täydellinen vapaus ja yhtenäisyys voivat toteutua. Kansasta pitäisi ensin sukeutua *työyhteisö* ennen kuin siitä voisi tulla *kulttuuriyhteisö*. Internationalistinen luokkataistelu on se väline, jolla nämä kansalliset ihanteet voitaisiin toteuttaa.⁴⁶ Itävalta-Unkarin eri kansallisuuksien työväestön yhteistyöllä voitaisiin saada sekä teollisuus että maatalous kukoistamaan, mutta etnisten erimielisyyksien lietsonnalla ei saavutettaisi juuri minkäänlaista edistystä.⁴⁷ Bauerin johtoajatuksena lienee se, että vasta kansakunnan päästyä sosiaalisissa reformeissa tietylle tasolle, voidaan todellisesta kansallisesta yhtenäisyydestä puhua ja nationalismilla on jokin korkeampi päämäärä. Bauerin suhtautumista kansallisuuskysymyksiin voidaan pitää toisaalta funktionaalisenä lähestymistapana ja toisaalta hän ei pyrikään tekemään selkeätä eroa nationalismin ja internationalismin välille. Internationalismi on väline, jonka kautta nationalismi voi saavuttaa todellisen kukoistuksensa. Bauerin näkemys internationalismista osana sosialistista liikettä heijastui hänen myöhempään Anschluss –ajatteluunsa, sillä hänelle oli Anschluss – hankkeissa tärkeää saksankielisen työväestön aseman turvaaminen.

Sozialdemokratie und Nationalitätenfrage käsitteen *Nation* sisältävän yhteisen kirjakielen toisiinsa yhdistäviä heimoja.

Hän nostaa siis kirjakielen merkityksen korostettuun asemaan. em. teos OBW 1, 62.

⁴⁵ Bauer: *Deutschtum und Sozialdemokratie*, OBW 1, Wien, 1975 (1907), 23-25.

⁴⁶ Bauer, Otto: *Deutschtum und Sozialdemokratie*, OBW 1, Wien, 1975 (1907), passim.

⁴⁷ Bauer, Otto: *Nationaler Kampf oder Klassenkampf*, OBW 1, Wien, 1975 (1911), 822.

Bauerin eräänä argumenttina nationalismia tarkastellessaan oli, että ns. saksalaisnationalisteille saksalaisuus oli tärkeää vain mikäli siitä oli heille hyötyä.⁴⁸ Bauerille tärkeää oli koko kansakunnan hyvinvointi, eikä hän nähnyt saksalaisnationalistien ajavan näitä päämääriä. Hänelle oli olennaista toimiva sosiaalipolitiikka, joka tähtää työväestön elinolojen parantamiseen. Hän toivoi mm.,⁴⁹ että valtio ottaisi vastuun opetuksen järjestämisestä. Kansanopetus tulisi rahoittaa verorahoista, ja näin päästäisiin todelliseen kansalliseen autonomiaan.⁴⁹ Bauerille kansallinen autonomia tarkoitti siis kansakuntaa, joka piti huolen koko väestön sekä kulttuurisesta että materiaalisesta hyvinvoinnista. Eräänä keinona tämän päämäärän toteuttamiseksi hän? piti sosialismin voittokulkua, joka tulisi välttämättäkin murtamaan vanhat valtiorakenteet. Sitä mukaan kun vanha järjestys vähitellen hajoaisi omaan mahdottomuuteensa, jokainen kansa tulisi saamaan oman tilansa, jota suojaisi yhteinen sosialistinen järjestelmä.

”Jokainen kansa itsessään vapaana ja kaikki toisiensa kanssa veljellisesti liittoutuneina”.⁵⁰

Tämä periaate on löydettävissä myös *Bauerin Anschluss* –hankkeissa, joiden myötä Bauer pyrki luomaan saksalaisille kansoille oman sosialistisen yhteisönsä. Hänen tarkoituksenaan ei *Anschluss* –hankkeessa ollut kuitenkaan katkoa siteitä kaksoismonarkian muihin kansoihin – ne olivat itse päättäneet katkoa siteet Saksalaiseen Itävaltaan.

⁴⁸ *ibidem*.

⁴⁹ Bauer, Otto: *Nationaler Kampf oder Klassenkampf*, OBW 1, Wien 1975 (1911), 826.

⁵⁰ Bauer, Otto, *Nationaler Kampf oder Klassenkampf*, OBW 1, Wien 1975 (1911), 826. ”*Jedes Volk frei für sich und alle miteinander brüderlich verbunden!*”

Bauerille sosialistinen vallankumous ei tarkoittanut kansojen sulautumista yhteen, vaan pikemminkin veljellistä rinnakkaineloa. *Bruckmüllerin* hypoteesi puolestaan on, että 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa työläisväestö identifioi itsensä omaan etniseen ryhmäänsä kuuluviksi pikemminkin kuin johonkin suurempaan kokonaisuuteen, työväenluokkaan kuuluviksi.⁵¹

2.4 Sosiaalidemokratia ja kansallisuuskysymys – Bauerin johtoajatus

Ensimmäinen painos Otto Bauerin teoksesta *Die Sozialdemokratie und Nationalitätenfrage* ilmestyi vuonna 1907, ja sen lopullinen, toinen painos ilmestyi vuonna 1923. Bauerin teokseen syntyyn vaikuttivat merkittävästi sosiaalidemokraattien Brünnin kansallisuusohjelma vuodelta 1899, jossa vaadittiin mm. Itävalta-Unkarin uudelleensynnyttämistä demokraattiseksi kansojen liittovaltioksi. Karl Rennerin vuonna 1902 salanimellä kirjoittama *Der Kampf der österreichischen Nationen um den Staat* hahmotteli suunnitelmia monarkian valtio-oikeudelliselle ja hallintotekniselle uudelleenorganisoinnille. Näissä suunnitelmissa taattaisiin kaikkien kansalluuksien oikeus tasa-arvoon ja vapauten kulttuuriseen autonomiaan. Bauerin *Nationalitätenfrage* sopi siis mainiosti aikansa virtauksiin, joissa pyrittiin vaikuttamaan Itävalta-Unkarin kansallisuuspolitiikkaan. *Bauer* kirjoitti kirjansa Venäjän vuoden 1905 vallankumousyrityksen innoittamana, ja hän toivoi teoksen vaikuttavan myös Habsburg-monarkian sisäiseen kehitykseen. Venäjän kumousliike tosin hiipui Stolypinin tukehduuttamana, eikä Habsburgien monarkiakaan vielä ollut viimeisillään. Sosialistisen internationaalien kongresseissa spekuloidiin mahdollisuudella estää sotia vallankumouksilla. *Bauerin* näkemyksen

⁵¹ Bruckmüller 1996, 218-219.

mukaan pikemminkin Itävallassa vallankumous ei ollut mahdollista ilman, että valtiokoneiston mahtia järkytettäisiin sodalla.⁵² Valtiokoneiston ote valtakunnasta oli vielä ensimmäistä maailmansotaa tukehduttava.

Teoksensa ensimmäisen laitoksen alkupuheessa *Bauer* määrittelee tehtäväkseen tarkastella kansalliskysymystä sosiaalisena ongelmana, jonka lähtökohtana oli ottaa huomioon työväenluokan asema porvarillisessa yhteiskunnassa. *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie* kuuluu *Bauerin* mukaan marxistisiin tutkimuksiin siinä mielessä, että siinä on sovellettu marxilaisia yhteiskuntatieteen tutkimusmenetelmiä uuteen tutkimuskenttään.⁵³ Teos oli laatuunsa kattava ja uusia uria urkova katsaus kansallisuusteoriaan, jonka ansiot ulottuivat pitkälle pelkän sosialidemokraattisen tarkastelukehyksen ulkopuolelle. Hänen kansallisuusteoriaansa joutuivat suuren keskustelun kohteeksi saaden osakseen melkoista kritiikkiä eritoten marxilaisen koulukunnan piirissä. Tämä epäluulo perustui *Bauerin* mukaan siihen seikkaan, että marxilaisessa koulukunnassa pitkälti suhtauduttiin kielteisesti kansanluonteen käsitteeseen.⁵⁴ *Bauerille* kansanluonne (*Der Nationalcharakter*) puolestaan on keskeinen termi kansallisuuden käsitteen määrittelyssä. *Bauer* määrittelee kansanluonteen siksi ruumiillisten ja henkisten erityispiirteiden yhteissummaksi, jotka erottavat yhden kansallisuuden muista kansallisuuksista. *Bauerin* mukaan kansanluonne on muuttuva, toisin sanoen Tacituksen ajan germaaneilla ja 1900-luvun alkupuolen saksalaisten kansanluonne ei ollut samanlainen. Kansakunta (*Die Nation*) on puolestaan suhteellinen luonteenpiirteiden yhteisö: se on luonteenpiirteiden ilmentymä, joka on tiettyinä aikana yhteinen

⁵² Braunthal, Julius: Einleitung, OBW I, Wien 1975, 14-16.

⁵³ Bauer, Otto: Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie, OBW I, Wien 1975 (1907), 49.

⁵⁴ ibidem, 53-54.

suurelle määrälle samaa kansallisuutta edustaville ihmisille.⁵⁵ Kansan käsitteeseen läheisesti liittyviä tekijöitä Bauerin käsiteavaruudessa ovat kansanhenki (*Volksggeist*). Kansa on myös tavallaan eräänlainen kohtalonyhteisö, eli yhteisten kokemusten yhteen liittävä ryhmä ”kohtalonveljiä”. Bauer vertailee kansaa ja yhteiskuntaluokkia toisiinsa. Erilaisuuksista huolimatta eri kansallisuuksia edustavilla työväenluokan jäsenillä on yhteisiä päämääriä: sama riemu taistelusta, samat vallankumoukselliset tuntemukset, sama luokkamoraali sekä sama poliittinen tahto. Vaikka esim. englantilaiset ja saksalaiset työläiset saattavat olla tekemisissä toistensa kanssa, on esim. Britannian työtätekevä luokka kuitenkin tosiasiallisesti enemmän yhteyksissä Britannian porvaristoon.⁵⁶

Bauerin mukaan moderni valtio ei syntynyt kansallisvaltiona, vaan sen lähtökohdat ovat kapitalistisessa tavarantuotannossa, jossa valtio oli hallitsevien kapitalististen yhteiskuntaluokkien väline heidän poliittisten intressiensä toteuttamiseen. Kansallisuusperiaate oli 1800-luvun johtavia ajatuksia, eli jokaisen kansakunnan tulisi kyetä perustamaan valtio, ja jokaisen valtion tulisi koostua vain yhdestä kansallisuudesta.⁵⁷ Saksan kieltä puhuvien kansojen kohtalo muodosti mielenkiintoisen poikkeuksen tästä tendenssistä. Siinä missä esim. Ranska, Englanti sekä Italia muodostivat jo 1800-luvun loppupuolella kansalliset yhtenäisvaltionsa, eivät kaikki saksaa äidinkielenään puhuvat kansat päässeet yhdistymään omaksi puhtaaksi kansallisvaltiokseen.

⁵⁵ Bauer, Otto: *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie*, OBW 1, Wien 1975 (1907), 70-73. ”Die Nation ist eine *relative Charaktergemeinschaft*; sie ist eine Charaktergemeinschaft, da bei der großen Masse der Nationsgenossen eines bestimmten Zeitalters eine Reihe übereinstimmender Merkmale beobachtet werden kann...”

⁵⁶ Bauer, Otto: *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie*, OBW 1, Wien 1976 (1907), 173.

⁵⁷ Bauer, Otto: *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie*, OBW 1, Wien 1975 (1907), 223; 229.

Kapitalistinen yhteiskuntajärjestelmä vaati suuria, väkiriikkaita talousalueita, mikä puolestaan oli lievästi ristiriidassa kansallisuusaatteiden kanssa. Siinä missä kapitalisessa järjestelmässä oli tärkeää taata tavaroiden mahdollisimman helppo liikkuvuus rajojen yli, valtioiden sirpaloituminen pieniksi kansallisvaltioiksi oli potentiaalisena uhkana kapitalististen ihanteiden toteutumiselle. Pienet valtiot eivät olleet ainoastaan talouspoliittisesti vaan myös poliittisesti heikkoja, sillä niissä mm. hallintokustannukset nousivat liian korkeiksi.⁵⁸ Bauer omistaa tarkastelustaan suuren osan Itävalta-Unkarin kansalliskysymysten suhteuttamiseen työväenluokan pyrkimyksiin. Hänen mukaansa Itävalta-Unkarin ns. historiattomilla kansoilla⁵⁹ kansallinen taistelu oli lähinnä taistelua saksankielistä valtaeliittiä vastaan. Sama päti myös Itävalta-Unkarin historiallisiin⁶⁰ kansoihin. Paradoksaalista kyllä nimenomaan Itävalta-Unkarin saksalaiselle kansalliskysymyksillä oli täysin muista kansoista poikkeava merkitys. He eivät olleet kansana sorretussa asemassa, pikemminkin päinvastoin. Niinpä heille kansallinen politiikka ei ollut kapinallisen pikku porvariston liikehdintää, vaan kyseessä oli porvariston ja virkakoneiston liike. Heille nationalismi oli väline, jonka avulla hallitsevat yhteiskuntaluokat puolustivat etuoikeuksiaan. Työväenliikkeen suhtautumista kansalliskysymyksiin voidaan kuvata ambivalentiksi. Luokkataistelun edistäminen on pelkkien kansallisten etujen ajamista tärkeämpää. Kuten *Bauer* toteaa:

”Luokkataistelun välttämättömyys jakaa kaikki kansat. Työväenluokan ja omistavien luokkien taloudelliset intressit ovat kaikkien kansojen keskuudessa

⁵⁸ Bauer, Otto: Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie, OBW I, Wien 1975 (1907), 229-240.

⁵⁹ Käsitteellä ”historiaton kansa” voidaan ymmärtää sellaisia kansoja, joiden kansallinen identiteetti ei ollut päässyt muodostamaan mitään dokumentaatiota, valtiojärjestelmää, omaa kulttuurista perintöään.

⁶⁰ esim. puolalaiset, unkarilaiset, italialaiset jne.

vastakkaisia. Sen tähden jonkun kansan työväestön intressit ovat kaikkien muiden kansojen työväestön kanssa yhteneväisiä.”⁶¹

Bauerin mukaan työväestön intressien ajaminen edellyttää internationalistisen luokkataistelupuolueen perustamista. Tämä puolestaan on ristiriidassa yhteiskunnassa vallinneiden sentralististen tendenssien kanssa, joiden mukaan eri kansallisuuksien olisi tullut järjestäytyä sosialistisiksi kansanpuolueisiksi. *Bauerin* mukaan sosialisteille oli tyypillistä pyrkimys tasa-arvoon, ts. saksalainen työläinen oli valmis taistelemaan myös puolalaisille tai tšekkiläisille työläiset samat oikeudet kuin itselleen. *Bauerin* mukaan kansallisesta itsemääräämisoikeudesta tuli väistämättäkin eräs tärkeimmistä perustuslaillisista tavoitteista proletariaatille kansallisuuksien valtiossa.⁶²

Bauerin kansallisuusteoria on ymmärrettävissä nimenomaan julkaisuajankohtansa yhteiskunnallisten olojen kautta. Koska Itävalta-Unkari oli monikansallinen imperiumi, oli siellä eri etnisten ryhmien välillä suurta sosiaalista eriarvoisuutta. *Bauerille* oli tärkeää ensi sijaisesti työväestön sosiaalisen aseman parantaminen pelkkien kansallisten pyrkimysten sijasta. Hän ei tehnyt eroa saksalaisen ja puolalaisen työläisen välille. Mikäli puolalaisen työväestön asemaa parantaisi kansallinen autonomia, ei hän estäisi näiden kansallisten päämäärien toteuttamista. Kansallinen autonomia tarkoitti sitä, että kaikkien Itävalta-Unkarin kansallisuuksien pitäisi saada oikeus tehdä itseään koskevia päätöksiä. *Bauerin* mukaan kansallisen

⁶¹ Bauer, Otto: Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie, OBW 1, Wien 1975 (1907), 357. ”Die Notwendigkeit des Klassenkampfes spaltet alle Nationen. Die wirtschaftlichen Interessen der Arbeiter und der besitzenden Klassen sind innerhalb jeder Nation entgegengesetzt. Dagegen fallen die Interessen der Arbeiter jeder Nation mit den Interessen der Arbeiter aller anderen Nationen zusammen.”

autonomian lähtökohtana voi toisaalta olla *territoriaaliperiaate*⁶³ tai *henkilöperiaate*⁶⁴. *Territoriaaliperiaatteen* ongelmana Itävalta-Unkarin kaltaisessa valtiossa oli nimenomaan kansallisten vähemmistöjen ongelma, sillä eri kansallisuudet asuttivat maata pikemminkin limittäin kuin tiukasti tietyille alueille rajoittuen. Eritoten saksaa äidinkielenään puhuvia oli vähemmistöinä liki kaikkialla muiden kansallisuuksia dominoimilla alueilla. Henkilöperiaatteen ongelmana puolestaan on kansallisuuden määrittäminen. Pitäisikö esim. juutalaiset tulkita omaksi kansallisuudekseen vai ei?⁶⁵ *Bauerin* mukaan kansallinen autonomia merkitsee käytännössä samaa kuin valtion sisäinen kansallisuusperiaate. Niin kauan kuin kansallisuusperiaatteella ei ole tarpeeksi vahvaa asemaa kyetäkseen horjuttamaan kansallisuuksien valtiota ja perustaa sen alueelle itsenäisiä kansallisvaltioita, voidaan sen avulla luoda kansallisuuksien valtioon sellainen perustuslaki, joka antaa kaikille kansallisuuksille suhteellisen itsenäisyyden.⁶⁶ Koska kansallisvaltioiden perustaminen ensi vaiheessa palvelisi kapitalistien etuja, tulee *Bauerin* mielestä Itävalta-Unkarin työväestön ensisijaisena tavoitteena olla kansallisen autonomian toteuttaminen jo olemassa olevassa valtiojärjestelmässä. *Bauerin* eräänä pelkona kansallisvaltioiden suhteen oli, että ympäröivien valtioiden imperialistiset kapitalistit miehittäisivät Itävalta-Unkarin alueita, näin heikentäen entisestään työväestön asemaa.⁶⁷

⁶² Bauer, Otto: Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie, OBW I, Wien 1976(1907), 365-368. ”So wird die nationale autonomie, die Selbstbestimmung der Nationen, notwendig das Verfassungsprogramm der Arbeiterklasse aller Nationen im Nationalitätenstaat”.

⁶³ Kansallinen autonomia myönnetään tietyllä alueella asuville.

⁶⁴ Kansallinen autonomia myönnetään tiettyä kansallisuutta edustaville.

⁶⁵ Bauer, Otto: Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie, OBW I, Wien 1975 (1907), 373-435.

⁶⁶ Bauer, Otto: Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie, OBW I, Wien, 1975 (1907) 493. ”Denn die nationale Autonomie ist nichts anderes als das innerstaatliche Nationalitätsprinzip. Solange das Nationalitätsprinzip noch nicht stark genug ist, den Nationalitätenstaat zu zertrümmern und auf seinem Boden selbstständige Nationalstaaten aufzubauen, treibt es doch schon im Nationalitätenstaate zu einer Verfassung, die jeder Nation relative Selbständigkeit gibt.”

Bauer tiivistää 26.6.1919 pitämässään *Achtmonate auswärtiger Politik* –puheessaan *Die Nationalitätenfrage und Sozialdemokratie* –teoksen merkityksen poliittisen viitoittajanaan. Hän kertoi siis ilmaisseensa ko. teoksessa, että sosiaalisen vallankumouksen myötä sellainen luonnonvastainen ilmestys kuin Habsburg –monarkia tulee romahtamaan ja sen kansallisuudet tulevat luomaan omat valtionsa – eikä Itävallan saksalaisille jää muuta mahdollisuutta kuin yhdistyä saksalaiseen isänmaahan.⁶⁸ Bauerin vuosien 1918 ja 1919 Anschluss –hankkeiden ideologinen pohja on hänen vuoden 1907 teoksissaan *Deutschtum und die Sozialdemokratie* sekä *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie*. Hän ei voinut kuitenkaan ilmaista tavoitteitaan niin selkeästi kuin hän olisi toivonut, sillä vallitseva henkinen ilmapiiri ei ollut suotuisa keskustelulle kaksoismonarkian hajottamisesta.

3. Itävallan ensimmäisen tasavallan muotoutuminen

3.1 Keisarikunta hajalla

Itävallan keisarikunta ei kyennyt missään olemassaolonsa vaiheessa todelliseen kansanryhmien integraatioon. Eräänä selitysmallina Itävallan muista länsimaista poikkeavalle poliittisille ja nationalistiselle modernisoitumiselle voidaan tarjota sitä, että Itävallassa aikoinaan valtion muodostus tapahtui paljon aiemmin kuin kansallisuuden muodostuminen. Itävalta kuului katolis-universalistisen Euroopan ytimeen, jossa massojen liikehdinnät käynnistettiin pikemminkin ”ylhäältä alaspäin”

⁶⁷ Bauer, Otto: *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie* OBW 1, Wien, 1975 (1907), 556.

⁶⁸ Bauer, Otto: ”*Achtmonate auswärtiger Politik*”, OBW 2, 1976(1919); Wien, 188. ”...und daß uns Deutschösterreichern gar kein anderer Weg offen bleiben wird als die Vereinigung mit dem deutschen Vaterland.”

kuin ”alhaalta ylöspäin”.⁶⁹ Kunkin ryhmän kansallidentiteetin eräänä määräävänä tekijänä oli omaan kansankieleen sitoutuneisuus. Kuitenkin taloudellisia ja sosiaalisia eroavuuksia eri kansanryhmien välillä estivät niiden todellista kanssakäymistä. Saksalaisen kansanryhmän johtavaa asemaa selittyi taloudellisella mahdollisella, sosiaalisilla etuoikeuksilla sekä kulttuurisella johtoasemalla. Saksalainen kansanryhmä toimi pääasiassa ei-agraarisella sektorilla. Kenties juuri saksankielisen kansanryhmän voimakkaasta asemasta johtuen heille ei syntynyt pakottavaa tarvetta korostaa omaa kansallidentiteettiään. Saksalaisuus ja itävaltalaisuus pysyivät keskenään samanarvoisina käsitteinä.⁷⁰ Erityisen itävaltalaisen kansallidentiteetin syntyminen kesti yllättävän pitkään, vielä 1960-luvulla melko suuri osa itävaltalaisista katsoi olevansa pikemminkin kansallisuudeltaan pikemminkin saksalaisia kuin itävaltalaisia.⁷¹ Tällainen selkeä kansallisen yhteenkuuluvaisuuden tunteen puuttuminen vaikeutti uuden Itävallan tasavallan muotoutumista. Koska ihmiset eivät kokeneet uutta valtiota omakseen, he eivät tunteneet tarvetta osallistua uuden valtiokoneiston sorvaamiseen. Vaikka Itävalta-Unkari täytti ulkoisesti useita demokraattiselle valtiolle asetettuja vaatimuksia, kuten esimerkiksi oikeusvaltion, yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden, itsehallinnon, sosiaalisen mobilitiitin, poliittisen monimuotoisuuden, oli kyseessä kuitenkin ylimysten hallitsema privilegiovaltio, joka ei luonut mahdollisuuksia demokraattiselle kehitykselle.⁷²

Keisarikunnassa vähemmistöinä olleiden kansojen asema vahvistui merkittävästi, kun he pystyivät muodostamaan omia valtiollis-oikeudellisia kokonaisuuksiaan. Otto

⁶⁹ Hanisch, Ernst: Einleitung – Das politische System Erste Republik / Zwei Erklärungsmodelle, in Handbuch des Politischen Systems Österreichs – Erste Republiken 1918-1933, Tálos, Dachs, Hanisch, Staundinger, Wien 1995, 1-2.

⁷⁰ Haas 1995a, 474.

⁷¹ Bruckmüller 1996, 199.

Bauer ilmaisikin valtioneuvoston kokouksessa 30.11 pelkonsa siitä, ettei saksankielisten vähemmistöjen turvaa muissa seuraajavaltiossa kyettäisi toteuttamaan ilman, että Itävaltaa vaadittaisiin myöntämään vastaavanlaiset oikeudet alueelleen jääneille kielellisille vähemmistöille.⁷³ Itävallan ulkopoliittisten suhteiden normalisointia muihin Tonavan alueen valtioihin vaikeutti se, että se oli ”valtiojulistuksessaan” 22.11.1918 vaatinut itselleen alueita, jotka olivat jo muiden seuraajavaltioiden hallussa. Itävallan kansallisella itsemääräämisoikeudella perustelemaat alueelliset vaatimukset törmäsivät muiden seuraajavaltioiden taloudellisiin ja historiallisiin argumenttien ja intressien kanssa.⁷⁴

Jo varhaisessa vaiheessa sen jälkeen, kun Habsburgien monarkia oli romahtanut, aikalaispoliitikot alkoivat puhua Itävallan elinkyvyyttämyydestä (*Lebensunfähigkeit*). Rauhansopimuksen myötä tapahtuneiden aluemuutosten takia Itävallan kyvykkyyden ylläpitää valtiojärjestelmää tai edes jonkinlaista perusturvaverkko kansalaisille. Itävalta menetti tärkeitä teollisia alueita, eikä sille jäänyt teollinen infrastruktuuri ollut tarpeeksi monipuolinen ja uudenaikainen kyetäkseen tuottamaan taloudellista voittoa. Valtion elinkyvyyttämyydestä puhuttiin sekä sisäpoliittisissa että ulkopoliittisissa yhteyksissä. Ulkopoliittisissa yhteyksissä valtion elinkyvyyttämyys tuotiin esiin sellaisissa yhteyksissä, joissa toivottiin muiden valtioiden hyväksyvän suunnitelmia, jotka olisivat voineet merkitä muutoksia Itävallan kansainvälis-oikeudelliseen asemaan. Valtiovallan legitiimisyden vakiinnuttaminen oli ongelmallista, kun maan johtavat poliitikotkin puhuivat Itävallan poliittisesta

⁷² Rumpler, Helmut: *Parlamentarismus und Demokratieverständnis in Österreich 1918-1933*, in *Das Parteiwesen Österreichs und Ungarns in der Zwischenkriegszeit*, Drabek, Anna M., Plaschka, Richard G, Rumpler, Helmut (herausg.), Wien 1990, 4.

⁷³ ADÖ 1/47, Verhandlungsschrift zur 51. Sitzung des Staatsrats, Wien, 30.11.1918, 209.

elinkyvyttömyydestä; valtiosta, jota kukaan ei halunnut; valtiosta vasten tahtaan.⁷⁵

Otto *Bauerin* mukaan:

”Saksalainen Itävalta ei ole mikään orgaanisesti kasvanut rakennelma. Se ei ole muuta kuin jäännös, mikä jäi vanhasta valtakunnasta jäljelle sen jälkeen, kun muut kansakunnat irtautuivat siitä. Jäljelle jäi löyhä kimppu toisistaan irti pyrkiviä maakuntia, joiden poliittinen yhteenkuuluvaisuuden tunne ja taloudelliset olemassaolon edellytykset olivat tuhoutuneet vanhan valtakunnan ja sen niiden vanhojen talousalueiden hajoamisen myötä.”⁷⁶

Bauer piti siis Habsburg –monarkian tilalle syntynyttä saksankielistä valtiota jo lähtökohdiltaan mahdottomana rakennelmana, josta puuttui yhteenkuuluvaisuuden tunne, eivätkä sen hallitsevat ryhmät ja kansalaiset olleet sitoutuneita toimimaan uuden valtion hyväksi.

Kuten Otto *Bauer* toteaa, maailmansota asetti hävinneet valtiot kahden suuren ongelman eteen. Toisaalta valtiot velkaantuivat suunnattomasti pystyäkseen varustamaan omat armeijansa taistelukuntoisiksi, ja toisaalta sota uudelleenjärjesti taloudellisen elämän puoliksi byrokraattisten ja puoliksi kapitalististen keskusten ja sotaliittoutumien komennon alaisiksi. Vasta rauhan myötä suurien reformien, kuten

⁷⁴ Rásky, Béla: Die außenpolitischen Beziehungen Österreichs zu den Nachfolgestaaten der Donaumonarchie (1918-1938), in Handbuch des politischen Systems Österreichs – Erste Republik 1918 – 1933, Tálós, Dachs, Hanisch, Staudinger, Wien 1995, 652.

⁷⁵ Hanisch 1995, 5.

⁷⁶ Bauer, Otto: Die österreichische Revolution, OBW 2, Wien, (1976)1923, 638. ”Deutschösterreich ist kein organisch gewachsenes Gebilde. Es ist nichts als der Rest, der von dem alten Reich übriggeblieben ist, als die anderen Nationen von ihm abfielen. Es blieb zurück als loses Bündel von auseinanderstrebender Länder, deren politisches Zusammengehörigkeitsgefühl und deren ökonomische Existenzgrundlagen durch den Zerfall des alten Reiches und des alten Wirtschaftsgebietes zerstört worden waren”.

varallisuuden uudelleenjakamisen ja sosialisoinnin toteuttaminen tulisivat mahdollisiksi.

3.2 Uuden hallinnon perustaminen ja Otto Bauerin näkemysten vaikutus hallitusohjelmaan

Itävalta-Unkarin monarkian luhistuminen alkoi – ainakin vertauskuvallisella tasolla – attentaatista: Victor Adlerin poika Friedrich ampui pääministeri kreivin Karl von Stürgkhin kuoliaaksi 21.10.1916. Kuukautta myöhemmin keisari Frans Joosef kuoli.⁷⁷ Hänen veljenpojastaan Kaarlesta tuli seuraaja eikä Kaarlen onnistunut missään vaiheessa vakiinnuttaa samanlaista selkeää johtajan asemaa kuin Frans Joosef. Absoluuttisella monarkialla ei ollut enää yhtä itsestään selvää asemaa kuin aikaisempina vuosisatoina. Voidaankin hyvällä syyllä todeta, että Habsburgien kyvyttömyys mukautua muuttuvaan maailmaan yhdistettynä keisari Kaarlen nuoruuden kokemattomuuteen koituivat tämän vanhan instituution kohtaloksi. Otto Bauer tarjosi Wienissä edustettuina olleiden maiden edustajille suuntaamassaan muistiossa selitykseksi kaksoimonarkian romahtamiselle sitä, että valtion rakenne ja sen sotilaalliset ja byrokraattiset laitokset osoittautuivat liian heikoiksi pitämään sodan koettelemusten toisistaan erottaneita kansallisia blokkeja yhdessä. Myös neljän sotavuoden mukanaan tuomat taloudelliset velvoitteet olivat osoittautuneet monarkialle liian raskaiksi kantaa.⁷⁸

⁷⁷ Hannikainen 1998, 120.

⁷⁸ ADÖ I/104, Denkschrift Staatssekretär für Äußeres Bauer an alle in Wien vertretenen Mächte und Regierungen der Ententestaaten und der Vereinigten Staaten von Amerika, Wien, 25.12.1918, 316.

16. lokakuuta 1918 Itävalta-Unkarin viimeinen keisari Kaarle ilmaisi kansainmanifestissaan, että Itävallan pitäisi sen eri kansallisuuksien tahdon mukaisesti muodostua liittovaltioksi, jossa kukin etninen ryhmä muodostaa omalla asuinalueellaan valtiollisen elimen.⁷⁹ Kyseinen manifesti ei välttämättä romahduttanut Habsburgien monarkiaa lopullisesti, mutta sillä oli tapahtumien kulkua nopeuttava vaikutus. Manifestin myötä entisistä saksalaisille alistetuista kansoista tuli omia valtiollisia yhteisöjään. Monarkia joutui vetämään tapahtuneista tarpeelliset johtopäätökset ja luopumaan vallasta neljän tappiollisen sotavuoden jälkeen.⁸⁰ Keisari Kaarlen lokakuun manifestia, jossa hän toi voimakkaasti esille ajatuksen uuden Itävallan muodostamisesta, on pidetty lähtölaukauksena Itävallan 'lokakuun vallankumoukselle'. Tässä uudessa valtiomuodostelmassa jokaiselle etniselle ryhmittymälle taattaisiin oikeudet perustaa oma poliittinen yhteisönsä omille asuinalueilleen. Keisarin manifesti otettiin mm. Saksassa vastaan lähinnä yrityksenä pelastaa monarkian tulevaisuus lupailemalla liittoutuneille, että hän estäisi Saksaan yhdistymisen. Habsburg –monarkian kohtalon sinetöivät lopullisesti Italian rintaman romahdus sekä Saksan vallankumous. Keisarillinen hallinto lakkasi käytännössä 30. lokakuuta jälkeen.⁸¹

Valmistelut Habsburg –monarkian romahtamisen varalta käynnistyivät arviolta kuukausi ennen kuin keisari Kaarle luopui vallasta. Mielenkiintoisena seikkana voidaan todeta, ettei Itävallassa ollut pitkiä perinteitä parlamentaarisen demokraattisesta hallinnosta. Keisarikunnassa oli vuonna 1907 myönnetty kaikille miehille yleinen ja yhtäläinen äänioikeus – niinkin epätodennäköisen koalition kuin

⁷⁹ Das Völkermanifest vom 16. Oktober 1918, teoksessa Rumpler, Helmut: Das Völkermanifest Kaiser Karls vom 16. Oktober 1918 – Letzter Versuch zur Rettung des Habsburgerreiches, München 1966, 89.

⁸⁰ Goldinger, Walter: Geschichte der Republik Österreich, Wien, 1962, 9.

⁸¹ Suval 1974, 5-7.

sosiaalidemokraattien ja hovia lähellä olleiden tahojen toimesta. Laajojen poliittisten kansalaisoikeuksien syntyminen ei kuitenkaan johtanut hallinnon parlamentarisoitumiseen, vaan yksinvaltainen monarkki teki tärkeimmät päätökset.⁸²

Väliaikaisen kansalliskokouksen jäsenistön koostumus perustui vuoden 1911 valtiopäivävaalien tulokseen. Enemmistönä olivat saksalaisnationalistit, joilla oli 102 edustajaa, seuraavaksi suurin edustajistoryhmittymä oli kristillissosialistinen puolue, joka oli edustettuna 72:lla henkilöllä ja sosiaalidemokraatit, joiden riveistä tuli 42 edustajaa. Väliaikainen kansalliskokous aloitti toimintansa 21.10.1918, ja 30. lokakuuta valtioneuvosto muodostettiin. Valtioneuvoston paikat jaettiin suhteessa poliittisten puolueiden edustajapaikkoihin kansalliskokouksessa. Näin ollen saksalaisnationalisteille saivat 5 paikkaa valtioneuvostoon, kristillissosialistit 3, sosiaalidemokraatit 2. Kuten *Bauer* teoksessaan *Die Österreichische Revolution* kertoo, muodostettu hallitus ei kyennyt nojaamaan juuri minkäänlaisiin materiaalsiin vallanvälineisiin – ei siis hallintojärjestelmään eikä asevoimiin – , vaan se kykeni vakiinnuttamaan asemansa vain moraalisen ylivoimansa kautta; tämän moraalisen autoriteettinsa avulla uusi hallitus kykeni ottamaan hajoavan monarkian hallintojärjestelmän huomaansa ja perustamaan itselleen kansalliset asevoimat.⁸³

Otto *Bauer* toi esille kirjoituksessaan *Rätediktatur oder Demokratie?* sen seikan, etteivät sosiaalidemokraatit vaalivoittonsa suuruudesta huolimatta kyenneet hallitsemaan yksin. Omasta tahdostaan riippumatta he olivat pakotettuja hallituskoalitioon porvallisen ja proletariaattiin vihamielisesti suhtautuvan puolueen kanssa. Tämä yhteistyö esti sosialidemokraatteja toteuttamasta kaikkia

⁸² Hanisch 1995, 2.

⁸³ Bauer, Otto: *Die österreichische Revolution*, OBW 2, Wien 1976 (1923), 615.

puolueohjelmansa mukaisia tavoitteita.⁸⁴ Hän suhtautui kuitenkin hallitusyhteistyöhön realistisesti. Hän ymmärsi, ettei kyseisessä tilanteessa sosiaalidemokraateilla ollut mahdollista toteuttaa yksin visiotaan. Valtioneuvostoon otettiin mukaan myös kaksi asiantuntijajäsentä. Kaikki hallituskoalitioon osallistuneet poliittiset puolueet olivat Anschlussin kannattajia, ja näin ollen Anschlussilla oli vankka sijansa ensimmäisissä hallitusohjelmissa.⁸⁵ Hallituskoalition osapuolten ideologisista eriävyyksistä johtuen Itävallassa parlamentarismia istuttaminen luontevaksi osaksi poliittista maisemaa osoittautui vaikeaksi. Puolueet olivat tiukasti sidoksissa maailmankatsomuksellisesti eriäviin yhteiskuntaluokkiin, ja toisaalta niiden väliset kannatusten erot pysyivät melko muuttumattomina. Koalitiopuolueiden käsityksen demokratian olemuksesta erosivat toisistaan niinkin paljon, että yhteisymmärryksen saavuttaminen tässä kysymyksessä oli erittäin vaikeaa.⁸⁶

Itävalta joutui määrittelemään uudelleen valtiollisen olemuksensa keisari Kaarle I:n luovuttua kruunusta. Väliaikainen kansalliskokous julisti 12. marraskuuta 1918 Itävallan tasavallaksi, joka olisi puhdas kansanvalta, jonka päätökset tulisivat suoraan kansalta. Valtiomuodon lopullisesti vahvistava kansanäänestys oli alustava määrä pitää tammikuussa 1919.⁸⁷ Karl Rennerin johdolla perustuslakia säätävä kansalliskokous sorvasi ensimmäiset valtiomuotoehdotukset, joissa jo heti ensimmäisissä versioissa olivat Anschluss –ajatukset voimakkaasti esillä. Valtiomuotoehdotuksen 5:n artiklan ensimmäisessä pykälässä Saksalaisen Itävallan todettiin olevan demokraattinen tasavalta, jonka kaikki viralliset säädökset ovat kansan päättämiä. Samaisen artiklan toisessa pykälässä Saksalainen Itävalta

⁸⁴ Bauer, Otto: Rätedikatur oder Demokratie, OBW 1, Wien 1975 (1918), 135.

⁸⁵ Kerekes 1979, 15-16.

⁸⁶ Rumpler 1990, 8-9.

⁸⁷ Goldinger 1962, 20-22.

julistettiin osaksi Saksan tasavaltaa, ja erityiset säädökset määrittelisivät Saksalaisen Itävallan osallistumista Saksan tasavallan lainsäädäntötyöhön sekä Saksan tasavallan lainsäädännön pätevyysalueen Saksalaisessa Itävallassa.⁸⁸ Ulkoministeri Bauerin marraskuussa 1918 lausuman mukaan Anschluss-kysymyksessä perustuslakia säätävän kansalliskokouksen päätös toimisi ohjelmallisena ohjenuorana. Siihen asti kunnes tämä ohjelmajulistus toteutuisi Saksalainen Itävalta pysyy omana suvereenina valtiona, joka osallistuu rauhanneuvotteluihin omana itsenään. Saksalainen Itävalta varasi itselleen oikeuden päättää, liittyykö se Saksaan vaiko ei.⁸⁹ Kansleri *Rennerin* mukaan Itävalta olisi siihen asti, kunnes Anschluss olisi toteutunut, kansa ilman maata.⁹⁰

3.3 Itävalta maailmansodan jälkeisessä kansainvälisessä järjestelmässä ja

Otto Bauerin ajama linja

Mielenkiintoisen aspektin tarkasteltaessa muodostaa se, etteivät liittoutuneet pitäneet kaikkia entisestä Habsburgien monarkiasta irronneita valtiota sotaan syyllisenä. Itävalta-Unkarin jälkeläisvaltiona pidettiin Itävaltaa ja Unkaria, joiden kanssa Entente –valtiot tekivät Saint Germainin ja Trianonin rauhansopimukset. Entente –valtiot tunnustivat Tšekkoslovakian ja Jugoslavian eräiden osien irtaantumisen monarkiasta omiksi itsenäisiksi valtioikseen, eikä näitä pidetty vastuullisina Itävalta-Unkarin sodankäynnistä.⁹¹ Itävalta ei pitänyt itseään Itävalta-Unkarin keisarillisen monarkian oikeudellisena seuraaja, vaikka sitä pidettiin ensimmäisen

⁸⁸ Kerekes 1979, 14.

⁸⁹ ADÖ 1/34, Staatsekretär für Äußeres Bauer an bevollmächtigte Haupt (Bern), Wien, 25.11.1918, 181-185.

⁹⁰ Suval 1974, 8.

⁹¹ Treaty of St. Germain-en-Laye, September 10, 1919, foreword, in Israel, Fred L.: Major Peace Treaties of Modern History 1648 – 1967, New York 1967, 1535-1536.

maailmansodan häviäjävaltiona. Uusi tasavalta joutui tasapainoilemaan erilaisten mahdollisten suuntauksien välillä yrittäessään määritellä tulevan ulkopoliittikkansa suuntaa.⁹² Itävallan ulkopoliittisen johdon tavoitteena ennen rauhankonferenssien alkua oli vaikuttaa Entente-valtioihin siten, että suurin osa aluekiistoista voitaisiin ratkaista kansanäänestysten kautta. *Bauerin* mukaan oli suotavaa, että kansojen tahto toteutuisi aluemuutoksissa.⁹³ Itävallassa ei haluttu pitää tiukasti kiinni tietyistä rajoista rauhanneuvottelujen lähtökohtana. He päättivät lähettää Wilsonille viestin, jonka teksti piti hyväksyttää väliaikaisella kansalliskokouksella. Rauhasta sai neuvotella vain ja ainoastaan väliaikaisen kansalliskokouksen valtuuttamat henkilöt yhteisesti hyväksytyllä agendalla.⁹⁴

Otto Bauer joutui valtioneuvoston kokouksessa 30. marraskuuta 1918 välittämään Entente-valtioiden viestin siitä, etteivät Entente-valtioiden lähettiläät saisi olla suoraan yhteydessä Itävallan edustajiin, vaan paikalla tuli aina olla ns. suojavaltioiden edustajia. Entente-valtiot perustelivat päätöstään sillä, etteivät he neuvottele valtioiden kanssa, joita vastaan he katsovat vielä sotivansa.⁹⁵ Joulukuun 1918 lopussa hän joutui todistelemaan muille valtioille lähettämässään muistiossa Saksalaisen Itävallan perustamiseen liittyviä tekijöitä sekä Itävallan suhtautumista muihin valtioihin. Hän totesi, että Saksalainen Itävalta haluaa elää kaikkien muiden kansojen kanssa rauhassa ja ystävytydessä. Hänen mukaansa se sota, jota Itävalta-Unkari aikoinaan kävi, ei ollut siirtynyt Saksalaiselle Itävallalle yhtään enempää kuin esimerkiksi Tšekkoslovakialle.⁹⁶ Entente -valloilla oli kaksi mahdollista

⁹² Rásky 1995, 653.

⁹³ ADÖ 1/34, Staatssekretär für Äußeres Bauer an bevollmächtigte Haupt (Bern), Wien, 25.11.1918, 181.

⁹⁴ Goldinger 1962, 15.

⁹⁵ ADÖ 1/47, Verhandlungsprotokoll zur 51. Sitzung des Staatsrats, Wien, 30.11.1918, 209.

⁹⁶ ADÖ 1/104, Denkschrift Staatssekretär für Äußeres Bauer an alle in Wien vertretenen Mächte und Regierungen der Ententestaaten und der Vereinigten Staaten von Amerika, Wien, 25.12.1918, 318.

toimintamallia Itävallan varalta. Yhtenä vaihtoehtona oli saattaa Itävalta Ententelle kuuliaiseksi miehityksen avulla, ja toisena vaihtoehtona oli tyytyä tukemaan Itävaltaa taloudellisesti ja poliittisesti. Entente –valtiot joutuivat hautaamaan suunnitelmansa Itävallan miehittämisestä, koska heidän sosialistisen vallankumouksen vastainen miehitysretkensä Venäjälle epäonnistuneeksi.⁹⁷

Ententen keskuudessa oli erilaisia näkökohtia siitä, kuinka uuteen Itävaltaan tulisi suhtautua. Kriittisimmin Itävaltaan suhtautui Ranska, joka pyrki aktiivisesti torjumaan Anschluss –hankkeet. Ranska pyrki myös edistämään kommunistien vastaisen rintaman syntyä Itävaltaan, sillä Ranskan oli annettu ymmärtää, että Otto Bauerin ja hänen puoluetovereidensa pyrkimyksenä olisi perustaa neuvostovaltio Itävaltaan.⁹⁸ Brittiläisten suhtautuminen Itävaltaa kohtaan oli maltillisempaa, joskin heilläkin oli ajoittain epäluuloja bolsevistisia tendenssejä kohtaan. Näistä vaikuttimista voidaan ymmärtää brittiläisten halu turvata ex-keisari Kaarlen asema.⁹⁹ Otto Bauerin persoona ja hänen ideologiset näkemyksensä jakoivat Entente –valtioiden mielipiteitä ja kunkin valtion ajama linja riippui heidän suhtautumisestaan Bauerin ulkopoliittisiin linjauksiin.

Se, että Itävalta-Unkarin saksalaiset oli tavallaan Entente –valtojen toimesta jätetty yksinään vastaamaan Habsburgien imperiumissaan harjoittaman kansallisuuspolitiikan tuloksista, oli omiaan herättämään katkeruutta itävaltalaisten parissa. Saint-Germain-en-Layen rauhansopimus oli samalla tavoin saneltu rauha kuin Versailles'n rauhansopimus oli saksalaisille. Kohtuuttomuuden tunnetta

⁹⁷ Haas, Hanns: Österreich und die Alliierten 1918-1919, in Saint-Germain 1919, Wien 1989, 20-21.

⁹⁸ Jedlicka, Ludwig: Die Außenpolitik der Ersten Republik, in Diplomatie und Außenpolitik Österreichs – 11 Beiträge zu ihrer Geschichte, Wien 1977, 154.

⁹⁹ Jedlicka 1977, 155.

lisäsivät entisestään se, että Itävalta pieneni alueena merkittävästi, eikä sen taloudellinen kantokyky ollut samaa luokkaa kuin sotaa edeltäneinä aikoina. Saksalainen Itävalta ei pitänyt itseään Habsburg –monarkian oikeudellisena seuraajavaltiona, ja sen eräänä ensimmäisenä tehtävänä oli aloittaa monarkian keskushallinnon hajoittaminen. Entisten virkamiesten palkanmaksua pidettiin liki yhtä tärkeänä ulkopoliittisena ongelmana kuin alueellisia kysymyksiä.¹⁰⁰

3.4 Sosiaalidemokraattien poliittiset vastapelurit: Konservatiivis-porvarillinen blokki ja suursaksalaiset

Sosiaalidemokraattien suurimman poliittisen vastavoiman muodosti kristillissosiaalinen puolue *Christlichsoziale Partei* (CSP), joka perustettiin Wienissä 1890 –luvun alkuvuosina eräänlaisena reaktiona 1870 –luvun talouskriisistä johtuneeseen yleiseen kurjistumiseen. Kristillissosiaalit halusivat uskoa kykenevänsä parantamaan pikkuporvariston sosiaalista asemaa eettis-uskonnollisilla sosiaalisilla reformeilla.¹⁰¹ Kristillissosialistinen puolue ammensi poliittiseen ideologiaansa aineksia suurelta katolisesta yhteiskuntaopista, jossa pyrittiin turvaamaan katolisen kirkon asema myös sekulaarisella, poliittisella tasolla. Heidän ideologiassaan perustana oli eräänlainen romantisoiva, taaksepäin suuntautunut utopia sääty-yhteiskunnasta vastapainona kehittyvän kapitalistisen yhteiskunnan vaikutuksille.¹⁰² Itävallan kristillissosialisteja voidaan hyvällä syyllä luonnehtia konservatiivisiksi, sillä he vastustivat modernin yhteiskunnan syntyä.

¹⁰⁰ Rásky 1995, 652-653.

¹⁰¹ Staundinger, Müller, Steininger: Die Christlichsoziale Partei, in Tálos, Dachs, Hanisch, Staundinger (hrgs.): Handbuch des politischen Systems Österreichs – Erste Republik 1918-1933, Wien, 1995, 161.

¹⁰² Staundinger, Müller, Steininger 1995, 169.

Kristillissosiaalinen suhde Itävallan kannalta olennaiseen kansalliskysymykseen oli selkeä. Siinä missä sosiaalidemokraatit Otto Bauerin ja Karl Rennerin johdolla määrittivät itsensä saksalaisiksi, kristillissosiaalit tukeutuivat politiikassaan itävaltalaisuuteen, jonka sisällön se ammensi menneisyyden ihanteista ja rajankäynnistä saksalaisuuden ja itävaltalaisuuden välillä.¹⁰³ Koska kristillissosialistit pitivät identiteettinään itävaltalaisuutta, ei heillä toisin kuin monilla muilla Itävallan ensimmäisen tasavallan poliittisilla ryhmillä poliittisen ohjelman kärjessä ollut Anschluss –vaatimusta. Pieni kristillissosiaalinen vähemmistö, joka aktiivisesti toimi Anschlussin puolesta, kannatti myös sisäistä yhteistyötä sosiaalidemokraattien kanssa. Näin ollen kristillissosiaalisten jyrkimmät Anschlussin vastustajat olivat niitä, joille ajatus yhteistyöstä sosiaalidemokraattien kanssa oli vieras. Täten sosialistien vastainen sisäpolitiikka oli sopusoinnussa Anschlussin vastaisen ulkopolitiikan kanssa.¹⁰⁴

Kristillissosialistisen puolueen kannatus oli sosiaalidemokraattisen puolueen kannatuksen tasolla liki koko ensimmäisen tasavallan ajan. Puolue oli leimallisesti katolinen, ja sen näkyvimmit hahmot prelaatti Ignaz Seipelin johdolla kuuluivat papistoon. Itävallan väestö oli 90 prosenttisesti katolista, ja kristillissosiaalisen puolueen kannatus olikin erittäin korkea katolisella maaseudulla.¹⁰⁵ Sosiaalidemokraatteja oli siis vastassa konservatiivinen maaseutu, joka pyrki kristillissosiaalisen puolueen johdolla kohti katolisia ideoita tunnustavaa Itävaltaa.

Sosiaalidemokraattien toisena keskeisenä poliittisena vastapoolina Itävallassa olivat suursaksalaiset tai nationalistit. Nationalistien eräänä ongelmana ensimmäisessä

¹⁰³ Vares, Mari & Vares, Vesa: Itävalta sosialismin ja Hitlerin välissä, Kanava –lehdessä 3/2000, 169.

¹⁰⁴ Suval 1974, 44.

tasavallassa oli se, että suuntauksen kannattajat olivat jakautuneet useaan eri puolueeseen. Suursaksalaisen kansanpuolueen *Großdeutsche Volkspartei* (GDVP) ideologiset juuret olivat 1800-luvulla, jolloin Habsburgien valtakunnassa kansallistunto nousi saksankielisen kansanosan keskuudessa ilmeisenä vastareaktiona slaavilaisten kansojen vapausliikehännälle. Suursaksalaisen kansanpuolueen luonteeseen kuului vahvoja antisemitistisiä, antiliberaalisia ja antiklerikaalisia piirteitä, joiden myötä puolue tuli vastustamaan jyrkästi parlamentaarista demokratiaa vaikeuttaen täten uuden tasavallan vakiinnuttamista.¹⁰⁶

Ensimmäisessä tasavallassa suursaksalaisista tuli eräällä tavalla kolmas poliittinen leiri kristillissosiaalien ja sosiaalidemokraattien ohelle. Itävallan kärsimien aluemenetysten myötä suursaksalaiset menettivät kannatustaan, sillä puolue oli kyennyt kokoamaan melkoisen kannatuksen menetetyillä sudeettialueilla. Lisäksi vaalitavan muutos enemmistövaalista suhteelliseksi vaalitavaksi heikensi suursaksalaisten mahdollisuuksia saada edustajiaan parlamenttiin. Entisestä poliittisen kentän merkittävästä pelurista tuli vähämerkityksinen sirpalepuolue.

Vaikka puolue oli luonteeltaan myös voimakkaasti antimarxistinen, oli sen tavoitteena – kuten myös sosiaalidemokraateilla – Anschluss. Puolueen harjoittaman ulkopoliittikan tarkoituksena oli luoda edellytykset Anschlussin toteutumiselle, ja estää kaikkea, mikä voisi haitata tämän päämäärän toteuttamista.¹⁰⁷ Koska suursaksalaiset suhtautuivat hyvin epäilevästi sosialisteihin ja parlamentaariseen demokratiaan, ei heidän ajatuksissaan ollut Anschlussin toteuttaminen Weimarin

¹⁰⁵ Simon 1984, 62.

¹⁰⁶ Dostal, Thomas: Die Großdeutsche Volkspartei, in Tálos, Dachs, Hanisch, Staundinger (hrgs.): Handbuch des politischen Systems Österreichs – Erste Republik 1918-1933, Wien 1995, 195-196.

¹⁰⁷ Dostal 1995, 202.

tasavaltaan. Sosiaalidemokraattien Anschluss –hankkeessa puolestaan demokratian ja parlamentarismien periaatteiden säilymisellä oli erittäin suuri merkitys. Nationalististen puolueiden parissa oli erilaisia näkemyksiä Anschlussista. Oikeistoradikalistisen nationalististen ryhmittymien edustajat hylkäsivät ajatuksen Anschlussista Weimarin tasavaltaan, sillä he pitivät sitä vain välivaiheena ennen ”kolmatta valtakuntaa”. Maltillisimmat nationalistit olisivat olleet valmiita Anschlusiin, oli Saksan valtiomuoto sitten mikä tahansa.¹⁰⁸

4. Otto Bauerin 8 kuukautta ulkopoliittikkaa

4.1 Anschluss –hanke hallitusohjelmaan

Anschluss –hanke kuului Saksalaisen Itävallan hallitusohjelmaan jo oikeastaan ennen kuin edellinen hallinto oli virallisesti luopunut vallasta. Valtioneuvoston istunnossa 9.11.1918 ulkoministeri Victor Adler näkee sen, että Hohenzollernit luopuivat Saksassa kruunusta, tarjoavan suuria mahdollisia Anschluss –hankkeiden toteuttamiselle. Hänen mielestään perustuslakia säätävän saksalaisen kansalliskokouksen tulisi nyt päättää lopullisesti tuleva valtiomuoto mukaan lukien myös ne kansanosat, jotka haluavat liittyä mukaan tulevaa valtio. Hän kertoo ilmaisseensa Itävallan toiveen päästä vaikuttamaan Saksan valtion tulevaan kehitykseen Saksan valtakunnan kanslerille, prinssi Max von Badenille lähettämässään sähkössä.¹⁰⁹ Itävalta pyrki siis vaikuttamaan jo heti molempien uusien tasavaltojen alusta asti aktiivisesti tärkeänä pitämänsä päämäärän toteuttamiseksi. Itävallan väliaikaisen kansalliskokouksen tärkeimmiksi tehtäviksi tulivat hallituksen muodostaminen, hallitusvallan haltuunotto, tasavallan

¹⁰⁸ Simon 1984, 97-98.

perustaminen sekä Anschluss Saksaan, muistelee *Bauer* myöhemmin teoksessaan *Die österreichische Revolution*.¹¹⁰

Sosiaalidemokraatit pitivät ensimmäistä maailmansotaa pitkälti kapitalististen yhteiskuntajärjestelmien tuotteena. Sodan jälkeinen maailma oli sosiaalisilta, taloudellista ja poliittisilta perustaltaan täysin sotaa edeltänyttä tilannetta poikkeava. *Bauerin* mukaan muuttunut tilanne tarjosi sosialisteille loistavan mahdollisuuden uudenlaisen yhteiskunnan muodostamiseen. Hänen mukaansa proletariaatin ei pitäisi niinkään ensi sijassa pyrkiä vallan haltuunottoon, vaan pikemmin myötävaikuttamaan sellaisen valtiokoneiston syntyyn, jossa mahdollistaisi työväestön nousun johtavaan asemaan.¹¹¹ Sosialisteille *Bauer* mukaan luettuna Itävalta-Unkarin monikansallisen valtiorakennelman purkaminen merkitsi todellista mahdollisuutta, sillä eri kansallisuuksien intressit yhdessä kehittää toimivaa valtiokoneistoa olivat todella vähäiset. Myös se seikka, ettei enää tarvinnut keskittyä eri kansallisuuksien välisiin kiistoihin merkitsi todellista mahdollisuutta? keskittyä oman kansallisuuden kesken vallitsevaan luokkataisteluun, ja päästä entistä pidemmällä tiellä kohti demokratiaa.

Bauer toteaa:

”Sillä tämän valtion tulee ja se voi perustua vain demokraattiselle pohjalle, se tulee ja voi tulla vain laajojen kansan joukkojen tahdon perusteella.”¹¹²

¹⁰⁹ ADÖ 1/12, Verhandlungsschrift zur 28. Sitzung des Staatsrates, Wien, 9.11.1918, 123-124.

¹¹⁰ *Bauer, Otto: Die österreichische Revolution, OBW 2, Wien 1976 (1923) 593.*

¹¹¹ *Bauer, Otto: Rückblick auf die Jahre des Krieges und Ausblick auf die revolutionären Folgen des Krieges, Nachbericht vom Wiener Arbeiter-Zeitung, 1.11.1918, OBW 3, Wien 1976, 131-134.*

¹¹² *Bauer, Otto: Rückblick auf die Jahre des Krieges und Ausblick auf die revolutionären Folgen des Krieges, Nachbericht vom Wiener Arbeiter-Zeitung, 1.11.1918, OBW 3, Wien, 1976, 136-137. ”Denn dieser Staat wird nur und kann nur auf demokratischer Grundlage werden, er wird nur und kann nur werden aus dem Willen der breiten Massen des Volkes.”*

Bauer piti siis äärimmäisen tärkeänä sitä, että kansan syvien rivien kannatus saadaan hyväksymään demokraattinen hallintomalli. Saksalaisessa Itävallassa demokratian perinteet olivat vain 20 vuotta vanhat, joten demokratian kannatuksen vakiinnuttaminen muodosti hallitukselle suuren haasteen.

On todella huomion arvoista, että Bauer joukkoineen hylkää ajatuksen proletariaatin diktatuurista jo ennen kuin uusi Itävalta aloitti muutoutumisensa. On myös huomionarvoista, että vaikka Itävallan sosiaalidemokraattiselle puolueelle Anschluss-kysymys oli eräs kansallisen olemassaolon kannalta elintärkeä kysymys, eivät saksalaiset sosiaalidemokraatit vaivanneet vallankumouksen aikana päätään ajatuksella mahdollisuudesta Anschlussista Itävallan kanssa. Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen linjauksista ei ole löytynyt minkäänlaista viittausta siihen, että he olisivat ajaneet Anschlussin toteuttamista. *Kerekesin* mukaan Saksan hallituksen piirissä heidän alkuperäiset epäilykset väistyivät marraskuun 1918 loppuun mennessä, ja sen sijaan Saksassa alettiin ajatella, että Anschluss voitaisiin viedä läpi puhtaasti sisäpoliittisena kysymyksenä.¹¹³

Bauerin mukaan Itävallan työtätekevän kansanosan kannatus kääntyi Anschlussin puolelle 9. marraskuuta 1918 mennessä. Työväestö oli ensimmäisen maailmansodan aikana inhonnut saksalaista imperialismia yli kaiken, mutta nyt sama ryhmä kuului Anschlussin voimakkaimpiin kannattajiin. Saksan vallankumouksen johdossa olivat sosialistit, ja Itävallan romahtaneessa taloudellisessa tilanteessa Itävallan saksalainen työväestö alkoi uskoa siihen, että liittyminen Saksan kaltaiseen suureen, korkeasti teollistuneeseen valtioon tarjoaisi heille paremmat edellytykset taisteluun sosialismin

puolesta kuin liittoutuminen pienten agraaristen naapurivaltioiden kanssa.¹¹⁴ *Bauer* arvioi myös Itävallan sosiaalidemokraattisen puolueen puoluekokouksessa marraskuun 1918 alkupäiviä niitä mahdollisia kehityskulkuja, joita uudelle valtiolle tulisi. Hänen mukaansa mikäli Entente kaavailee Itävallasta jonkinlaista vastapainoa Saksalle, ei näin ollen Itävallan saksalaisilla tule enää olemaan mahdollisuutta pitää Itävallan valtiota pystyssä. Siinä vaikeassa tilanteessa, jossa Saksan kansa oli vaikean tappion jälkeen, se on nojaututtava vanhaan demokraattiseen kansojen itsemääräämisoikeuden ajatukseen.¹¹⁵ Entente otti Wilsonin 14 kohdan ohjelman ohjelmajulistukseksi rauhanneuvotteluja varten. Kyseisen julistuksen 10. kohdan mukaan Itävalta-Unkarin kansoille vaadittiin mahdollisuutta autonomiseen kehitykseen. *Bauerin* mukaan Itävallan puolueet vaativat, että kansallisen autonomian vaatimus ulotettaisiin myös koskemaan Itävallan saksalaista väestöä:

”Yhteisitävaltalaisen lainsäädännön ei pidä määräämään meidän tulevaisuuttamme, säätävän suhteitamme muihin kansakuntiin; me haluamme muodostaa oman Itävallan saksalaisen valtion, joka riippumatta aikaisemmasta itävaltalaisesta oikeustilanteesta tulee määräämään itsenäisesti, haluaako se muodostaa muiden itävaltalaisten kansakuntien kansallisvaltioiden kanssa valtioliiton, vai haluaako se liittyä Saksaan”.¹¹⁶

¹¹³ Kerekes 1979, 28 -29.

¹¹⁴ Bauer, Otto: Die österreichische Revolution, OBW 2, Wien, 1976 (1923), 623.

¹¹⁵ Bauer, Otto: Rückblick auf die Jahre des Krieges und Ausblick auf die revolutionären Folgen des Krieges, Nachbericht vom Wiener Arbeiter-Zeitung, 1.11.1918, OBW 3, Wien, 1976, 145-147.

¹¹⁶ Bauer, Otto: Die Österreichische Revolution, OBW 2, Wien, 1976 (1923), 587. ”Nicht die gesamtösterreichische Gesetzgebung soll unsere Zukunft bestimmen, unsere Beziehungen zu den anderen Nationen regeln; wir wollen unseren eigenen deutschösterreichischen Staat bilden, der, unbekümmert um den bisherigen österreichischen Rechtszustand, selbst entscheiden soll, ob er sich mit den Nationalstaaten, die die anderen österreichischen Nationen bilden werden, zu einem Staatenbund vereinigen oder ob er sich dem Deutschen Reiche anschließen soll.”

Bauerin näkemyksen mukaan oli siis äärimmäisen tärkeää, että Itävallan saksankielisten annettaisiin itse päättää, haluaako se vielä jatkaa muiden itävaltalaisten kansakuntien kanssa samassa valtioliitossa, vai muodostaako se puhtaasti saksalaisen valtion Saksan kanssa. Kyseessä oli vaatimus kansakuntien suvereniteetin ulottamisesta myös Itävallan saksalaisiin.

Keskustelu uuden Itävallan elinkelvottomuudesta alkoi jo oikeastaan ennen kuin keisari Kaarlen vallasta luopumisen myötä Habsburg –monarkia oli romahtanut. Mm. Otto Bauerin mielestä Saksalainen Itävalta ei ollut itsenään mahdollinen valtio. Hän perusteli väitettään sillä, ettei Itävallalla ollut selkeää aluetta, ja koska se oli itsekselleen pieni pystyäkseen säilyttämään Niederösterreichin, Böömin sekä pohjois-Määrin teollisia alueita. *Bauerin* mukaan Itävallan tulisi saada liittyä osavaltiona mukaan sellaiseen valtioliittoon, joka palvelisi Itävallan intressejä. Bauerille selkeänä ratkaisuna olisi Saksalaisen Itävallan liittyminen tai liittoutuminen Saksaan eli Anschluss. Hän asetti tälle Anschlussille sen ehdon, että itävaltalaiset voisivat luottaa Saksan demokraattisen perustuslain turvaavan itävaltalaisille oikeuden ja vapauden määrätä yhä omista asioistaan. Itävaltalaisien tulisi saada oikeus osallistua yhtä vertaisina hallituksen päätöksen tekoon. Anschlussin esteeksi *Bauer* näki sen, että itävaltalaiset saattaisivat joutua preussilaisen keisarikunnan alaisuuteen.¹¹⁷ *Bauerin* mukaan liittyminen yhteissaksalaiseen demokraattiseen valtioon tarjoaisi suuremmat mahdollisuudet toteuttaa sosialistisia päämääriä Itävallassa, sillä Itävalta oli pääasiallisesti porvariston ja maaseutuväestön hallitsemaa, ja eikä näissä väestöosissa juurikaan tuettu sosialistisia pyrkimyksiä.¹¹⁸

¹¹⁷ Bauer, Otto: Rückblick auf die Jahre des Krieges und Ausblick auf die revolutionären Folgen des Krieges, Nachbericht vom Wiener Arbeiter-Zeitung, 1.11.1918, OBW 3, Wien 1976149-151.

Itävallan hallitusohjelmaan tuli 12.11.1918 julistus, että Itävalta kuuluu osana Saksan tasavaltaan. *Goldingerin* arvion mukaan kyseessä oli pelkkä tyhjä ja merkityksetön julistus, sillä kansalliskokouksen päätöksestä ei seurannut mitään lopullisen sitovaa lainsäädäntöä. Hänen mukaansa Bauerin Anschluss –hankkeen kannattajat myöhemmin syyttivät Baueria siitä, että heille oli tarjottu mahdollisuus muuttaa tahto käytännöksi.¹¹⁹ *Bauer* kuvaa teoksessaan *Die österreichische Revolution* lokakuussa 1918 alkanutta kehitystä *lokakuun vallankumoukseksi*, jonka johdossa oli Itävallan vasemmisto ja vasemmiston kansallisuusohjelma. Hänen mukaansa sillä seikalla, että sosiaalidemokraattinen puolue säilytti yhtenäisyytensä, oli merkittävä rooli vallankumouksen kulussa. Vallankumous saavutti lakipisteensä perustuslakia säätävän kansalliskokouksen julistuksen myötä.¹²⁰ *Bauer* arvioi vuonna 1923 teoksessaan *Die Österreichische Revolution*, että väliaikaisen kansalliskokouksen julistus oli 12.11.1918 laadittu siinä toivossa, että Itävallan Anschluss Saksaan voitaisiin toteuttaa ennen rauhanneuvotteluja, ja että rauhankonferenssi joutuisi vain toteamaan tapahtuneen kykenemättä enää vaikuttamaan asiaan.¹²¹

Konkreettisia keskusteluyhteyksiä Saksan ja Itävallan välille Anschluss –hankkeisiin liittyen viriteltiin jo heti loppuvuodesta 1918 alkaen. Itävallan Berliinin lähettiläs Ludo Mortiz *Hartmann*¹²² raportoi ulkoministeri Bauerille 28.11.1918 lähettämässään muistiossa Saksan johtavien tahojen kanssa käymistään keskusteluista. Saksan valtakunnan kansleri *Ebertin* mukaan Saksan tulevaan vaaliasetukseen sisältyisi lause, jonka mukaan Saksalainen Itävalta voisi niin halutessaan liittyä osaksi Saksaa.

¹¹⁸ Kerekes 1979, 23-24.

¹¹⁹ Goldinger 1962, 68.

¹²⁰ Bauer, Otto: *Die österreichische Revolution*, OBW2, Wien 1976 (1923), 580-581.

¹²¹ Bauer, Otto: *Die österreichische Revolution*, OBW 2, Wien, 1976 (1923) 675.

Itävallan edustajan mukaan tämä lauseen muotoilu oli liian epämääräinen, ja he toivoivat jotain täsmällisempää ja konkreettisempaa. Ebert puolustautui vetoamalla pelkoon Ententen reaktioista.¹²³ Saksan reaktiot Itävallan tapahtumiin ja pyrkimyksiin olivat marraskuussa 1918 vähäisiä, eikä Itävallan Anschluss –tavoitteille näin ollen saatu heti monarkioiden romahdettu välitöntä vastakaikua. Syynä Saksan vähäiseen kiinnostukseen Itävallan asioihin tuossa vaiheessa oli maan sekava sisäpoliittinen tilanne. Siinä missä Itävallassa johtavat puolueet olivat kyenneet melko kivuttomasti sopimaan koalition koostumuksesta, Saksan vallanjakokysymykset osoittautuivat vaikeammiksi. Saksan johto joutui *Suvalin* mukaan keskittymään ensi sijassa omien sisäpoliittisten ongelmien ratkaisemiseen.¹²⁴ Vuoden 1918 edetessä kohti loppuaan myös Saksan kiinnostus Anschluss –hanketta kohden lisääntyi, joskin Itävalta oli hankkeessa johtavana voimana. Itävallan Berliinin lähettiläs *Hartmann* raportoi 31.12.1918 ulkoministeri Bauerille kreivi Brockdorf-Rantzaun kanssa käymäänsä keskustelua, jossa Hartmann oli vaatinut Brockdorf-Rantzautta sitoutumaan yhteiseen julistukseen. Tässä julistuksessa tuotaisiin esille se, että molemmat valtiot pitivät itsestään selvänä sitä, että Wilsonin 14 kohdan julistus ja kansojen itsemääräämisoikeus tunnustettaisiin myös koskemaan Saksan kansaa. Lisäksi nämä valtiot julistivat, että Saksalainen Itävalta oli jo laillisesti toteuttanut Anschlussin Saksaan, ja että ne tunnustivat Anschluss –julistuksen ilolla ja ettei Saksan hallitus epäröi, että piakkoin kokoontuva Saksan kansalliskokous ratifioi tätä myöntymistään kaksipuoliseen sopimukseen.¹²⁵

¹²² Ludo Moritz Hartmann (1856-1924), itävaltainen historioitsija, Thedor Mommsenin oppilas, suursaksalaisen ajattelun esitaistelijoita. Hartmann asui Wienissä, mutta opiskeli Berliinissä. Hän kirjoitti lukuisia kirjoja antiikin Roomasta ja keskiajan Italiasta. Hän oli sosiaalidemokraatti, sekä eräs Wienin kansanopetusjärjestelmän perustajista.

¹²³ ADÖ 1/42, Bericht Nr 35/Res Gesandter Hartmann an Staatsamt für Äußeres, Berlin, 28.11.1918, 198.

¹²⁴ Suval 1974, 9.

¹²⁵ ADÖ 1/114, Bericht des Gesandter Hartmanns an Staatssekretär für Äußeres Bauer, Berliini, 31.12.1918, 343.

Ententen suhtautuminen asioihin oli tekijä, jota itävaltalaisetkaan eivät missään nimessä halunneet vähätellä. Itävallan Bernin lähettiläälle Hauptille 25.11.1918 lähettämässään poliittisessa ohjeistuksessa *Bauer* toteaa, että Itävallan Anschlussia Saksaan on pidettävä väliaikaisen kansalliskokouksen pitävänä ohjelmallisena tavoitteena. Kunnes tavoite on saavutettu Saksalainen Itävalta on ja pysyy suvereenina valtiona, joka osallistuu rauhanneuvotteluihin ja joka varaa itselleen oikeuden päättää itsenäisesti, liittykö se osaksi Saksaa.¹²⁶ *Bauer* ja muu Itävallan poliittinen johto korosti siis Itävallan oikeutta itse päättää asioistaan – eritoten siitä, säilykö Saksalainen Itävalta omana valtionaan vai ei. He toki myöntivät poliittisten realiteettien edessä, mutta he halusivat kuitenkin vielä pitää itseään yhtä vertaisina keskustelukumppaneina kansainvälispoliittisilla areenoilla.

Vuoden 1918 loppua kohden julkisuudessa käytiin yhä vilkkaampaa keskustelua Anschluss –hankkeen tiimoilta. *Otto Bauer* ilmaiseekin 25.12.1918 päivätyssä kommuniqueassaan, että Saksalaisen Itävallan hallituksen velvollisuutena on korostaa sekä naapurivaltioille että muille valloille niitä pakottavia taloudellisia tekijöitä, joiden vuoksi Saksalainen Itävalta ei kykene selviämään yksin. Hänen mukaansa:

”niin kauan kuin slaavilaisilta naapureiltamme ei tule myöntymistä federaatiomalliseen yhteenliittymään tai tämä federaatio voisi syntyä vain sellaisten edellytysten myötä, jotka eivät vastaisi meidän elinintressejämme, voidaan sen (Saksalaisen Itävallan) taloudellinen ja kansallinen tulevaisuus turvata vain Anschlussilla Saksaan.”¹²⁷

¹²⁶ ADÖ 1/34, Politische Instruktion Staatssekretär für Äußeres Bauer an Bevollmächtigten Haupt (Bern), Wien, 25.11.1918, 183.

¹²⁷ ADÖ 1/105, Communiqué Staatssekretär für Äußeres Bauer, Wien, 25.12.1918, 329-330 ”...solange unsere slavischen Nachbarn entweder überhaupt keine Neigung zu einem föderativen Zusammenschluss haben oder aber diese

Bauer perusteli siis Anschluss –hankkeen välttämättömyyttä taloudellisilla argumenteilla, sillä hän pelkäsi, että muut esitetyt tulevaisuusskenaariot koituisivat Saksalaisen Itävallan taloudelle kohtalokkaiksi. Hän ei uskonut, että Itävallan taloudelliset intressit voisivat tulla muissa ehdotetuissa valtioliitoissa turvatuiksi.

Anschluss –hankkeen vaihtoehtona oli esitetty tulliuunionia Tonavan alueen maiden kanssa. Ajatus Habsburg-monarkian entisten osien muodostamasta liittovaltiosta oli täysin mahdoton, ja kuten *Bauer* ilmaisee Itävallan Bernin valtuutetulle Hauptille 28.12.1918 lähettämässään sähkössä:

”Niin kauan kuin muut kansallisuudet hylkäävät ajatuksen liittovaltion muodostamisesta, tai myöntyvät vain tietyillä ehdoilla, jotka eivät sovi yhteen Saksalaisen Itävallan itsenäisen olemassaolon kanssa täytyy Saksalaisen Itävallan ottaa vapaus vaatia kansainvälistä Anschlussia, jota se tarvitsee elääkseen ja jota se ei löydä muualta, Saksan valtakunnan kanssa.”¹²⁸

Bauer piti siis Anschlussia välttämättömänä myös sen tähden, ettei yhteistyö entisen kaksoismonarkian muiden kansojen kanssa näyttänyt mahdolliselta sellaisilla ehdoilla, jotka olisivat olleet Saksalaiselle Itävallalle suotuisia. Lisäksi kaksoismonarkian muille kansoille ajatus liittoutumisesta Saksalaisen Itävallan kanssa oli vieras siinäkin mielessä, että ne olivat maailmansodan jälkeen saavuttaneet todellisen kansallisen suvereniteetin.

Föderation nur unter Bedingungen begründen wollen, die unseren Lebensinteressen nicht entsprechen, nur in seinem Anschluss and das Deutsche Reich die Sicherung seiner wirtschaftlichen und nationalen Zukunft suchen und finden kann.”

¹²⁸ ADÖ 1/110, Telegramm Staatssekretär für Äußeres Bauer an Bevollmächtigten Haupt (Bern), Wien, 28.12.1918,334. ”Solange die anderen Nationalstaaten die Bildung eines Bundesstaates ablehnen oder nur unter Bedingungen zugestehen, die mit der Existenz Deutschösterreichs als freien Staat unvereinbar sind, muß

4.2 Neuvottelut Weimarin saksalaisten kanssa ja Anschluss -sopimus kevättalvella 1919

Vuosien 1918 ja 1919 vaihteessa Anschluss –problematiikka tuli entistäkin ajankohtaisemmaksi. Sekä Itävallan että Saksan johtavat piirit tiedostivat sen, että Ranskan vastusti heidän kaavailemiaan hankkeita jyrkästi, mutta nämä piirit eivät pitäneet Ranskan vastustusta lopullisena esteenä. Otto Bauer tunnusti Itävallan Berliinin lähettiläs Hartmannille lähettämässään ohjeessa 3.1.1919 sen, että Ranskan diplomaattikoneisto tulee epäilemättä joko estämään Anschlussin tai hankkeen esille ottamisen, jotta Ranska voisi estää Saksan vahvistumisen lännessä. Näin ollen Bauer ei pidä mahdollisena enää sitä, että Anschlussia pidettäisiin jo päätettynä asiana. Pikemminkin heidän tulisi ilmaista *Bauerin* mukaan, että he olisivat valmiita neuvottelemaan Tonavan federaatiosta. Vain mikäli nämä neuvottelut osoittautuisivat hedelmättömiksi, pidättäisi Itävalta itsellään oikeuden Anschlussiin. Tämän taktiikan muutoksen etuina *Bauerin* mukaan olivat mm. seuraavat seikat: se riisuisi Anschlussin vastustajia aseista Itävallassa, tekisi Ranskasta myöntyväisemmän Itävallan suuntaan, vaikeuttaisi Ranskaa käyttämästä Anschlussia tekosyynä Reinin laakson aluevaltauksille.¹²⁹ Kuten *Kerekes* toteaa, Bauer alkoi vuodenvaihteen 1919 jälkeen tunnustaa niitä sisäisiä ja ulkoisia realiteettejä, jotka saattaisivat estää Anschlussin toteutumisen.¹³⁰ Bauer ei siltikään luopunut pitämästä Anschlussia päämääräänään, vaan hän uskoi sen voivan tapahtua, mikäli muut vaihtoehdot osoittautuisivat mahdottomiksi.

Deutschösterreich für sich die Freiheit in Anspruch nehmen, den internationalen Anschluss, den es zum Leben braucht und anderwärts nicht findet, beim Deutschen Reiche zu suchen.”

¹²⁹ ADÖ I/118, Weisung des Staatssekretär für Äußeres Bauer an Gesandten Hartmann (Berlin), Wien, 3.1.1919, 347-348.

Bauer kävi Anschluss –aiheesta vilkasta keskustelua Itävallan Berliinin lähettiläs Hartmannin kanssa. Hartmannin kautta Bauerin oli mahdollista pysyä selvillä Berliinissä vallinneista mielialoista. 7.1.1919 selostuksessaan Bauerille *Hartmann* arvioi, etteivät mahdolliset Tonavan federaatiosta käytävät neuvottelut poistaisi itävaltalaisilta Anschlussin vastustajilta aseita. Pikemminkin hänen mielestään ”*tämä toimintamalli viilentäisi myös Anschlussin kannattajien intoa, ei pelkästään Itävallassa vaan myös eritoten Saksassa*”, sillä näin annettaisiin signaali, ettei Anschluss Saksaan ole toteutettavissa.¹³¹ Itävallan ulkopoliitiikan johto ei Bauerin kaudella pitänyt Tonavan federaation mallia toivottavana, joten heidän suhtautumisensa Tonavan federaatio –hankkeeseen oli epäilevä. Hankkeen pelättiin myös vievän Anschluss –hankkeelta reaalisen toteutumismahdollisuuden. *Hartmann* ilmaisi myös valmiutensa erota tehtävistään, mikäli hänen persoonansa osoittautuisi esteeksi sen hetkisen poliittisen kurssin muuttamiseksi.

”...että persoonani, jota en tarkoituksesta ole asettanut Anschluss –asian puolesta, on este politiikallenne; ja mikäli todellakin, kuten minulle on selostettu, Sveitsissä Ententen taholta provoisoidaan minua kohtaan henkilökohtaisesti ja tämä aiheuttaisi Teille vaikeuksia, olen luonnollisestikin valmis, tekemään tilaa jollekulle muulle.”¹³²

¹³⁰ Kerekes 1979, 31.

¹³¹ ADÖ 1/121, Bericht des Gesandten Hartmanns an Staatssekretär für Äußeres Bauer, Berlin, 7.1.1919, 354-355.

”Dieser Modus procedendi wird daher auch die Anhänger des Anschlusses erkälten, und zwar nicht nur die in Oesterreich, sondern vor allem auch in Deutschland”

¹³² ididem. ”...daß meine Person, die ich nicht ohne Absicht sehr stark für die Anschlussache eingesetzt habe, ein Hindernis für Ihre Politik ist; und wenn wirklich, wie mir berichtet wird, in der Schweiz, von der Entente aus gegen mich persönlich gehetzt wird und dies Ihnen Schwierigkeiten bereiten könnte, so bin ich natürlich gern bereit, einem andern Platz zu machen.

Bauer ilmaisee vastauksessaan Hartmannille 13.1.1919 tukensa Hartmannin Berliinin päässä harjoittamalle voimakkaalle Anschluss –myönteiselle propagandalle.¹³³

Vastauksessaan Hartmannille tammikuun 13. päivänä 1919 *Bauer* linjaa seuraavan ohjeistuksen. Itävallalla on ensi sijaisena intressinä säilyttää yhteydet entisen Itävalta-Unkarin saksalaisten asuttamille alueille, ja vasta tämän jälkeen tärkeysjärjestyksessä tulee tämän uuden valtion kansanvälisen aseman määrittelemineen, ja mahdollinen Anschluss muihin valtioihin – Saksan valtakuntaan. *Bauerin* mukaan Itävallan ulkosuhteita ja Anschlussin välttämättömyyttä Saksaan määrittelivät eritoten Saksalaisen Itävallan poliittinen ja taloudellinen mahdottomuus selviytyä itsenäisenä. Hänen mukaansa Anschlussia ei voida toteuttaa puhtaasti tulliunionityyppisenä ratkaisuna, vaan samanaikaisesti tulisi muodostaa lainsäädäntöelin ratkomaan tulli-, talous- sekä liikennekysymyksiä. *Bauer* jatkaa:

”Saksalainen Itävalta ei siis voi löytää sitä taloudellista ja poliittista Anschlussia, jota se tarvitsee elääkseen, kansallisvaltioista ja tulee siis luonnollisesti ajautumaan kohti Saksaa, jonka kanssa se on sitä paitsi kielen ja kulttuuriyhteisön kautta sidoksissa. Tässä mielessä Anschluss muodostaa mielummin väistämättömän luonnonvälttämättömyyden, kuin kansallistunteen tulvan.”¹³⁴

¹³³ ADÖ 1/129, Weisung (geheim) Staatssekretär für Äußeres Bauer an Gesandten Hartmann (Berlin), Wien, 13.1.1919, 378.

¹³⁴ ADÖ 1/128, Instruktion (dringend), Staatssekretär für Äußeres Bauer an Gesandten Hartmann (Berlin), Wien, 13.1.1919, 376-377. ”Deutschösterreich kann also den wirtschaftlichen und politischen Anschluß, den es zum Leben braucht, nicht bei den Nationalstaaten finden, und wird dadurch naturnotwendig dem Deutschen Reiche, mit dem es ohnehin durch Sprache und Kulturgemeinschaft vereinigt ist, zugeführt. In diesem Sinne bilde der Anschlußgedanke mehr eine unumgängliche Naturnotwendigkeit, als einen Ausfluß des nationalen Gefühles.”

Bauerille Anschlussin perusteluna ei siis ollut niinkään saksalaisen kansan yhdistäminen samaan kansallisvaltioon vaan pikemminkin välttämättömyys, jonka avulla voitaisiin turvata entisen Itävalta-Unkarin saksankielisten alueiden elinkelpoisuus.

Bauer näkee Ententen kahtia jakautuneisuuden johtavan siihen, että Entente on lyhyellä tähtämellä kyvytön solmimaan kestävää rauhaa Eurooppaan. Lisäksi hän odotti Euroopan valtasuhteiden muuttuvan vielä lyhyellä aikavälillä merkittävästi. Tässä Ententen hajanaisuudessa Bauer huomaa Itävallan todellisen mahdollisuuden neuvotella Anschlussista.

”Tämä voi antaa meille mahdollisuuksia, pakottaa Anschlusiin ilman, että joutuisimme maksamaan siitä kalliisti – mahdollisuuksia, joita ei vielä ole. Pidänkin siis ainoa oikeana tapana voimistaa mahdollisesti Anschluss –tahtoa molemmin puolin, virallisesti tosin menetellä empien ja sopivaa ajankohtaa odottaen.”¹³⁵

Bauerin Anschluss –neuvottelujen aloittamisen perusteena oli siis asialle otollisen ajankohdan hyödyntäminen. Koska Ententen rivit olivat sekaisin, Bauer oletti, ettei se kykenisi kaatamaan Itävallan ja Saksan Anschluss –hanketta.

¹³⁵ ADÖ 1/129, Weisung (geheim), Staatssekretär für Äußeres Bauer an Gesandten Hartmann (Berlin), Wien, 13.1.1919, 379. ”Dies kann uns Möglichkeiten geben, den Anschluss zu erzwingen, ohne ihn teuer bezahlen zu müssen – Möglichkeiten, wie sie heute noch nicht bestehen. Ich halte es daher für das einzig Richtige, den Willen zum Anschluss hüben wie drüben, möglichst zu stärken, offiziell aber dilatorisch vorzugehen und den günstigen Augenblick abzuwarten.”

Jo luovuttuaan ulkoministeriydestä *Bauer* muistelee vuodenvaihteen 1918-1919 tapahtumia pitämässään puheessa *Acht Monate Auswärtiger Aussenpolitik* seuraavasti:

”Eräinä suurina päivinä minulla oli toive, että se onnistui täyttää koko tämän maan kansa vakaalla tahdolla, viedä tämä päätös loppuun. Se olisi ollut mahdollista, mikäli tällä kansalla olisi ollut yhteinäinen, vakaa ja vahva tahto tässä asiassa. Silloin olisimme saattaneet uskaltaa joului- tai tammikuussa, yksinkertaisesti toteuttaa Anschlussin, asettaa maailma tapahtuneen tosiasian eteen ilman, että olisimme kysyneet keneltäkään.”¹³⁶

Bauerin arvion mukaan siis Anschluss oltaisiin voitu toteuttaa vuosien 1918 ja 1919 vaihteessa, mikäli hankeelle olisi saatu laajojen kansanjoukkojen kannatus. Bauerin näkemyksen mukaan siis eräänä syynä Anschluss –hankkeen toteutumatta jäämiselle oli tahdon puute, ja suotuisien poliittisten tilanteiden hyödyntämättä jättäminen.

Helmikuussa 1919 kävi ilmeiseksi, ettei Anschlussia voitukaan toteuttaa puhtaasti ilmoitusluonteisena asiana. Saksalaisen Itävallan valtioneuvosto päätti yksimielisesti antaa seuraavan muotoisen julkilausuman:

”Saksalaisen Itävallan väliaikainen kansalliskokous pyytää esittämään Saksan tasavallan perustuslakia säätävälle kansalliskokoukselle, joka on kokoontunut

¹³⁶ Bauer, Otto: *Acht Monate Auswärtiger Aussenpolitik*; OBW 2, Wien, 1976 (1919), 190. ”An jenem großen Tage hatte ich die Hoffnung, daß es gelingen werde, das ganze Volk in diesem Lande mit dem festen Willen, diesen Beschluß nun auch durchzuführen, zu erfüllen. Das wäre möglich gewesen, wenn dieses Volk einen einheitlichen, festen und

Weimariin – kaikille saksalaisille rakkaalle paikkakunnalle - , tervehdyksensä, ja ilmaisee toiveensa ja vakaumuksensa siitä, että Saksan perustuslakia säättävältä kansalliskokoukselta onnistuisi yhteistyössä Saksalaisen Itävallan kansanedustajiston kanssa, solmia uudelleen se side, jonka vuoden 1866 väkivalta repi, toteuttaa Saksan kansan yhtenäisyys ja vapaus ja yhdistää jälleen Saksalainen Itävalta Saksalaiseen emämaahan ikuisiksi ajoiksi.”¹³⁷

Saksan perustuslakia säättävä kansalliskokous päättyi kuitenkin muotoilemaan asiasta varovaisemman version, jonka mukaan Itävallan liittäminen Saksaan ei käsiteltäisi jo tapahtuneena seikkana, vaan tämän päätöksen toteuttaminen vaatisi neuvotteluja. *Bauer* ilmaisi Saksalaisen Itävallan Berliinin lähettiläs Hartmannille 5.2.1919 lähettämässään sähkössä olevansa valmis matkustamaan Berliiniin tai Weimariin, mikäli neuvotteluihin päädyttäisiin. *Bauer* toteaa myös samassa yhteydessä, että asian toisenlainen muotoilu olisi saattanut herättää eriäviä mielipiteitä, joita juuri kyseisenä ajankohtana olisi paras välttää.¹³⁸ Itävallan valtioneuvostossa käsiteltiin 11. helmikuuta 1919 edessä olevia Anschluss -neuvotteluja Saksan hallituksen kanssa. *Otto Bauer* ilmaisee näkemyksensä, jonka mukaan neuvotteluja tulisi ensisijassa hoitaa puhtaasti poliittisista lähtökohdista, ja mahdollisesti eteen tulevat taloudelliset kysymykset kannattaisi sopia vasta seuraavaksi. Hänen mukaansa olisi erittäin

starken Willen in dieser Sache gehabt hätte. Dann hätten wir im Dezember oder Jänner es wagen können, den Anschluß einfach zu vollziehen, die Welt vor eine vollzogene Tatsache zu setzen, ohne jemanden zu fragen.”

¹³⁷ ADÖ 1/152, Staatskanzler Renner an Staatsamt für Äußeres, Wien, 5.2.1919, 429. ”Die deutschösterreichische Provisorische Nationalversammlung entbietet der verfassunggebenden Nationalversammlung der deutschen Republik bei ihrem Zusammentreten in Weimar, dieser jedem Deutschen teuren Stätte, ihren Gruß und spricht die Hoffnung und Ueberzeugung aus, daß es der verfassunggebenden deutschen Nationalversammlung im Verein mit dem deutschösterreichischen Volksvertretung gelingen wird, das Band, das die gewalt im Jahre 1866 zerrissen hat, wieder zu knüpfen, die Einheit und Freiheit des deutschen Volkes zu verwirklichen und Deutschösterreich mit dem deutschen Mutterlande für alle Zeiten wieder zu vereinigen.”

¹³⁸ ADÖ 1/153, Staatssekretär für Äußeres Bauer an Gesandten Hartmann (Berlin), Wien, 5.2.1919,429.

toivottavaa, että neuvotteluihin valmistaviin keskusteluihin osallistuisi myös sekä teorian että käytännön miehiä.¹³⁹

Neuvotteluja käytiin helmi-maaliskuun vaihteessa 1919 Berliinissä, ja Saksalaisen Itävallan delegaation johdossa oli ulkoministeri Otto Bauer. Heti ensimmäisessä Anschluß -istunnossa hän selostaa, että Itävallassa tahto yhdistyä Saksaan on lisääntynyt, eikä Saksalaisen Itävallan hallitus osallistuisi neuvotteluihin, jollei heillä olisi kansan tukea takanaan. Bauer ehdottaa kolmea kysymystä, joiden pariin voitaisiin heti ensimmäisissä tapaamisissa, ja jotka voitaisiin ratkaista ennen todellista valtiollisoikeudellista Anschlussia. Hänen mukaansa ensiksi tulisi ratkoa oikeusjärjestelmien yhteensovittaminen, sosiaalipoliittiset kysymykset sekä koululaitosta koskevat kysymykset. Neuvotteluissa keskusteltiin paljon siitakin, tulisiko poliittisesta Anschlussista seurata myös taloudellinen Anschluss. Sekä Saksalaisen Itävallan että Saksan tasavallan kansantaloudellinen tilanne lähenteli katastrofia ja molempien valtioiden valuutat olivat kärsineet sodan jälkeisessä tilanteessa. Bauerin tarkoittamassa Anschluss -mallissa valuuttaunionista ei olisi välttämättä suoraan seurannut taloudellista unionia. Saksalaiset neuvottelijat epäröivät tätä mallia, sillä heidän mukaansa Saksan taloudellista tilannetta heikensi Itävaltaan verrattuna mm. se, että Itävalta kyllä sai Ententeltä elintarvikkeita, ja sille myönnettiin luottoja. Mikäli Itävallan kruunut vaihdettaisiin vain Saksan markoiksi, ei kyseisellä toimenpiteellä voitettaisi juuri mitään.¹⁴⁰

Otto Bauer ehdotti jopa, että neuvotteluja olisi pitänyt lykätä tuonemmaksi, kunnes Saksalaisen Itävallan ja Saksan tasavallan taloudelliset velvoitteet muita valtioita

¹³⁹ ADÖ 1/160, Protokoll des Kabinettsrats (vertraulich), Wien, 11.2.1919, 437-438.

¹⁴⁰ ADÖ 1/172, Sitzungsprotokoll (vertraulich), Deutschösterreichisch-deutsche Anschlußverhandlungen, Berlin, 28.2.1919, 475-478.

kohtaan olisivat selvinneet. Ainakaan Saksalaisen Itävallan ja Saksan välille ei voisi jäädä suorja maksuja, mutta tämän tilanteen selkeyttämiseksi olisi tarvittu lukuisia säädöksiä. Bauer tuo myös esille itävaltalaisten Anschluss –vastustajien argumentin siitä, että Anschlussin merkitsisi Saksalaiselle Itävallalle suurta taloudellista uhrausta, eli että sillä langetettaisiin Ententen taholta aikaisempaakin suuremmat korvausvaatimukset. *Bauer* ehdottaa päätösasiakirjaan seuraavaa muotoilua: ”*On olemassa yhteisymmärrys siitä, että kummankin valtioliiton jäsenen tulee hoitaa omat sotakorvauksensa*”.¹⁴¹

Maaliskuun 2. päivänä 1919 Berliinissä allekirjoitettiin neljän päivän neuvottelujen lopputuloksena loppuasiakirja, jossa päätettiin Anschlussin toteuttamistavasta, ja siihen sisältyvistä sekä taloudellisista että poliittisista implikaatioista. He solmivat Anschluss –sopimuksen, jonka mukaan Saksalainen Itävalta tulisi liittymään kokonaisuudessaan Saksaan. Sopimus piti ratifioida molempien maiden parlamenteissa, ja sen jälkeen Anschluss voitaisiin toteuttaa perustuslakien kautta. Sopimuksen mukaan Saksan tasavalta ulottaa Itävaltaa koskemaan samat vaatimukset kuin muillekin osavaltioilleen, lisäksi tasavalta ottaisi hoitaakseen osaan Saksalaisen Itävallan valtionvelasta ja sen korkojen lyhentämisestä. Wienille sovittiin erityisasema valtion toisena pääkaupunkina, ja presidentin olisi tarkoitus hoitaa virkaansa osan vuodesta Wienistä käsin. Lisäksi parlamentin tulisi kokoontua vuosittain myös Wienissä.¹⁴²

¹⁴¹ ADÖ 1/176, Sitzungsprotokoll (vertraulich) der Deutschösterreichisch-deutsche Anschlußverhandlungen, Berlin, 2.3.1919, 491, ”Es besteht Einverständnis darüber, dass die Kriegsschäden von beiden Teilen selbst zu leisten wäre”.

¹⁴² ADÖ 2/177, Abschlußprotokoll der Deutschösterreichisch-deutsche Anschlußverhandlungen, Berlin, 2.3.1919, 492-496.

Sopimuksella ei ollut välittömiä vaikutuksia vaan molemmat osapuolet vetäytyivät päämajoihinsa pohtimaan hankkeen käytännön toteutusta. Berliinin lähettiläs *Hartmann* ilmaiseekin 4.3.1919 ulkoministeri Bauerille lähettämässään muistiossa eri tapoja, joilla Anschluss voitaisiin toteuttaa. Hänen mukaansa voitaisiin joko ensin sopia valtiollisoikeudellisesta Anschlussista ja ratkaista taloudelliset periaatteet sitten myöhemmin. Tässä tapauksessa oli ensin ratkaistu taloudelliset periaatteet ja jätetty varsinaisen Anschlussin toteutus jätettiin myöhemmäksi. *Hartmannin* mukaan valitussa menettelytavassa oli omat vaaransa, eikä hän ymmärrä, mitä otollisempaa tilaisuutta ollaan odottamassa, sillä molemmissa maissa yleinen mielipide oli hankkeeseen tarvittavan valmis, eikä Ententeltä ollut odotettavissa mitään kummempaa.¹⁴³ Hartmann arvostelee siis selkeästi valittua tapaa, ja hän suhtautuu epäilevästi Anschlussin lopulliseen toteutumiseen.

Heti Anschluss –neuvottelujen vuodettua julkisuuteen sekä ulkoministeri Bauer että Itävallan sosiaalidemokraatit joutuivat ankaran arvostelun kohteeksi. Otto Bauer vetikin asiasta pikaisesti tarvittavat johtopäätökset, ja päätti jättää ulkoministerin vakanssin. Hän ilmoitti Saksalaisen Itävallan lähettiläs Hartmannille 21.3.1919 lähettämässään sähkössä julkisen mielipiteensä tulevasta erostaan.

”Muutos Anschluss –politiikkaan ei ollut koskaan harkittua. Sosiaalidemokraattisessa toimintaohjelmassa, jonka seurausta tämäkin hallitusrakennelma on, vaadittiin energistä Anschluss –politiikkaa, ja tämä kohta hyväksyttiin kummankin koalitiopuolueen johtajien taholta johtavaksi

¹⁴³ ADÖ 1/179, Bericht des Gesandter Hartmanns and Staatsekretär für Äußeres Bauer, Berlin, 4.3.1919, 497-499.

ajatukseksi hallituspolitiikka ja joka kirjattiin valtiokanslerin hyväksymään hallitusohjelmaan.”

Hän totesi siis, että hän noudatti Itävallan ulkoministerinä koko hallituskoalition hyväksymää ulkopoliittikan linjaa, eikä hänen Anschluss –hankkeensa ollut pelkästään hänen oma projektinsa. Hän oli kuitenkin valmis tunnustamaan tappionsa, ja luopumaan ulkoministeriydestä, mikäli hänen persoonansa olisi esteenä Anschluss –politiikan lopulliselle toteutumiselle. Bauer totesi kuitenkin astuvansa ulkoministerin paikalta pois vasta, kun hänelle oli valittu molempien puolueiden hyväksymä seuraaja, joka olisi jatkanut Anschluss –politiikkaa muuttumattomalla kurssilla.¹⁴⁴

Siitä huolimatta, että Bauer päätti jo maaliskuussa 1919 luopua Saksalaisen Itävallan ulkoministeriydestä, ei Anschluss –politiikkaa hylätty välittömästi. Keväällä 1919 Saksan ja Saksalaisen Itävallan hallitusten edustajien välillä aiheesta käytiin vilkasta keskustelua. Saksan puolelta oli esitetty toive, että Saksalaisen Itävallan edustajia osallistuisi asiantuntijoina Saksan perustuslakia käsitteleviin neuvotteluihin, kuten Bauer selosti kabinetille 11. huhtikuuta.¹⁴⁵ Tämä oli selkeä osoitus siitä, että saksalaiset pitivät itävaltalaisia kollegoitaan oikeutettuina osallistumaan maan sisäisiä seikkoja koskeviin neuvonpitoihin. Anschluss –neuvotteluja käytiin ensi vaiheessa lähinnä taloudellispoliittisista kysymyksistä kuten verotuksen yhteensovittamisesta sekä valuuttajärjestelmien yhtenäistämisestä. Saksalaisen Itävallan päätettiin luopuvan omasta valuutastaan, kruunusta, ja ottavan sen sijaan käyttöön markan.

¹⁴⁴ ADÖ 2/197, Telegramm Staatssekretär für Äußeres Bauer an Gesandten Hartmann, (Berlin), Wien, 21.3.1919, 63. ”Aenderung in der Anschlusspolitik war niemals beabsichtigt. Im sozialdemokratischen Aktionsprogramm, auf Grund dessen die Regierungsbildung erfolgt ist, war energische Anschlusspolitik gefordert und dieser Punkt wurde von den beiden koalitierten Parteien als führender Leitsatz der Regierungspolitik vereinbart und in dem vom Staatskanzler verlesenen Regierungsprogramm ausgesprochen.”

¹⁴⁵ ADÖ 2/212, Protokoll (vertraulich), Kabinettsrat, Wien, 11.4.1919, 90.

Vaihdos tapahtuisi vaihtamalla kruunuja tietyllä kurssilla markkoiksi. Vaihdoksen oletettiin voivan tapahtua 1. tammikuuta 1920 mennessä, jolloin Saksalaisen Itävallan valuutta- ja kolikkosopimus Unkarin kanssa päättyi.¹⁴⁶

Toukokuussa 1919 tilanne alkoi jo näyttää aikaisempaa pahemmalta Anschluss – hankkeiden ajajien kannalta. Toisaalta painostus Ententen puolelta kasvoi sietämättömäksi, ja toisaalta sekä Saksan että Itävallan Anschluss –vihamieliset tahot kovensivat hallitusta kohtaan ilmaisemaansa kritiikkiä. Ulkoministeri *Bauer* toteaaakin 24. toukokuuta 1919 lähettiläs Hartmannille lähettämässään sähkössä: ”*Anschluss – neuvottelujen jatkaminen tämän hetkessä tilanteessa olisi Ententen provosoimista sekä asemien tuhoamista rauhanneuvotteluihin*”. *Bauer* myönsi myös, etteivät itävaltalaiset voineet enää osallistua Saksan perustuslain laatimisprosessiin, sillä välitön Anschluss ei ollut enää tavoitettavissa, ja Itävallan oli keskitettävä kaikki energiansa siihen, ettei heitä olisi voitu pakottaa osallistumaan Tonavan federaatioon.¹⁴⁷ *Bauer* myönsi siis, etteivät kansainvälispoliittiset suhdanteet olleet enää keväällä 1919 suotuisia Anschluss –hankkeen kannalta. Hän ymmärsi myös, että oli tärkeämpää turvata Itävallalle suotuisat asemat Pariisin rauhanneuvotteluihin kuin pyrkiä tietoisesti ärsyttämään Entente –valtoja Anschluss –pyrkimyksillä.

4.3 Saint Germainin tappiorauha ja Bauerin ero

Rauhanneuvottelut Pariisissa käynnistyivät keväällä 1919, ja neuvottelujen edetessä Saksalaisen Itävallan hallituksen edustajille tuli selväksi, etteivät rauhansopimuksen

¹⁴⁶ ADÖ 2/216, Abschlußprotokoll (geheim) der Deutschösterreichisch-deutsche Beratungen zur Vorbereitung des Anschlusses, Wien, 19.4.1919, 95-96.

ehdot tulisi mahdollistamaan pikaista Anschlussia. Tonavan alueen rauhanneuvottelut aloitettiin vasta sen jälkeen, kun Entente oli päässyt Saksan rauhanehdoista yksimielisyyteen. Itävaltalaiset pääsivät osallistumaan itse rauhanneuvotteluihin, mikä voidaan tulkita eräänlaiseksi palkkioksi länsimyönteisestä käytöksestä.¹⁴⁸ Jo Saksan rauhanneuvottelujen aikaan keväällä 1919 Entente pyrki löytämään sellaisen ratkaisun, joka estäisi Saksaa ja Saksalaista Itävaltaa liittymästä yhteen. Saksa veloitettiin tunnustamaan Saksalaisen Itävallan itsenäisyys ja riippumattomuus tulevan sopimuksen määrittämässä rajoissa.¹⁴⁹ Kesäkuun 22. päivänä valtuutettu Hauptille Berniin lähettämässään ohjeistuksessa ulkoministeri *Bauer* totesi, ettei Anschlussia ollut mahdollista toteuttaa ilman liittoutuneiden valtioiden suostumusta. Hän totesi myös, ettei perimmäistä Anschluss –vaatimusta tulnaisi hylkäämään, vaan se lykättäisiin odottamaan otollisempaa ajankohtaa. Sen hetkinen maailmanpoliittinen tilanne ei olisi tarjonnut suotuisia olosuhteita Anschlussille. Hän jatkaa:

”Olemme vakuuttuneita, että liittoutuneet vallat vakuuttuvat pian siitä, ettei Saksalainen Itävalta ole itsekseen elinkelpoinen ja että Anschlussin on tapahduttava, mikäli halutaan suojella Keski-Eurooppa balkanisoitumiselta ja bolševishmiltä. Laskemme sen varaan, että lyhyen ajan sisällä Kansainliiton mielialat kääntyvät Anschlussin puoleen.”¹⁵⁰

¹⁴⁷ ADÖ 2/250, Telegramm Staatssekretär für Äußeres Bauer an Gesandten Hartmann (Berlin), Wien, 24.5.1919, 188-189. ”Die Fortsetzung der Anschlussverhandlungen im gegenwärtigen Augenblick sei eine Provokation der Entente und Schädigung unserer Friedenshandlungen.”

¹⁴⁸ Haas 1989, 35.

¹⁴⁹ Haas, Hanns: Österreich im System der Pariser Vororteverträge, in Tálos, Dachs, Staudinger, ... , Handbuch des politischen Systems Republik Österreichs – Erste Republik 1918-1933, Wien 1995, 668-669.

¹⁵⁰ ADÖ 2/287, Weisung des Staatssekretär für Äußeres Bauers an Bevollmächtigten Haupt (Bern), Wien, 22.6.1919, 324. ”Wir seien aber überzuegt, dass die assoziierten Mächte sich nach kurzer Zeit überzeugen werden, dass Deutschösterreich für sich allein nicht lebensfähig ist und dass der Anschluss kommen muss, wenn Balkanisierung und Bolschewismus in Mitteleuropa verhütet werden sollen. Wir rechnen daher darauf, in einiger Zeit Zustimmung des Völkerbundes zum Anschluss zu erlangen.”

Bauer piti Anschlussia siis yhä mahdollisena vaihtoehtona, jolle hän odotti suhdanteiden kääntyvän myönteiseksi. Hän oletti yhä, että Kansainliitto tajuaisi jonain päivänä Saksalaisen Itävallan elinkelvottomuuden ja myöntyvän Anschlusiin, jotta välttyttäisiin Itävallan täydelliseltä romahtamiselta. Rauhanneuvotteluissa Anschlusiin kielteisesti suhtautuvat Tšekkoslovakia, Italia ja Jugoslavia yhdistettynä Ranskan äärimmäiseen Anschluss –vihamielisyyteen johtivat siihen, että Ranskan kanta voitti. Iso-Britannia ja Yhdysvalta suhtautuivat Anschlusiin varauksellisesti, mutta he eivät olisi lähteneet suoranaishalle kieltojen tielle.¹⁵¹

Vielä heinäkuussa 1919 Anschluss –keskusteluja viriteltiin Saksan ja Saksalaisen Itävallan välille. Anschlussin toteuttamisen tapa oli tosin muuttunut. Valtiot olivat tulleet siihen tulokseen, ettei niiden kannattaisi yrittää ärsyttää Entente –valtioita tarpeettomasti julistamalla Anschlussin tapahtuneeksi ilman ulkopuolisten valtioiden suostumusta. Saksalaisessa Itävallassa alettiin suunnitella Anschluss –kansanäänestyksiä, joiden avulla luultiin voitavan saavuttaa myös Ententen suostumus suunnitelmille. Lähettiläs *Hartmann* kertoo ulkoministeri Bauerille 5. heinäkuuta 1919 lähettämässään muistiossa painottaneensa saksalaisille keskustelukumppaneilleen, että ”rautaa tulee takoa niin kauan kuin se on kuumaa”. Hänen mielestään kansanäänestyksiin valmistautuminen oli välttämätöntä, jotta asiassa voitaisiin edetä.¹⁵² Hartmann latasi saksalaisille epäluuloja vallitsevasta tilanteesta. Lisäksi Hartmannin ehdottoma etenemisjärjestys olisi ollut huomattavasti nopeampi kuin mitä Saksalaisen Itävallan ulkopoliittinen johto muutoin halusi.¹⁵³

¹⁵¹ Kerekes 1979, 41-42.

¹⁵² ADÖ 2/299, Bericht des Gesandter Hartmanns an Staatsekretär für Äußeres Bauer, Weimar, 7.7.1919, 340.

¹⁵³ Kerekes 1979, 45.

Saksan Anschluss –komissio kokoontui vielä heinäkuun 7. päivänä 1919, ja kokouksen osanottajat pitivät ajankohtaa otollisena Anschlussin pikaiselle toteuttamiselle. Komission puheenjohtaja Fehrenbachin perusteita tälle katsantokannalle oli muun muassa se, että Saksalaisessa Itävallassa yleinen ilmapiiri oli muuttunut aikaisempaa Anschluss –myönteisemmäksi. He eivät myöskään pitäneet rauhansopimusta ehdottomana esteenä hankkeen toteuttamiselle. *Hartmann* kertoi maansa kannan suunnitelmiin. Hänen mukaansa Saksalaisen Itävallan hallitus haluaisi pidättäytyä julkisilta mielenosoituksilta rauhanneuvottelujen aikana, jottei herätettäisi turhaa huomiota. Hänen arvionsa mukaan aika olisi kypsä tämän hankkeen pikaiselle edistämiseksi, kun rauhansopimus on allekirjoitettu. Sen jälkeen voitaisiin järjestää asiasta kansanäänestys, ja hän arvioi noin 90 % Saksalaisen Itävallan väestöstä kannattavan Anschlussia.¹⁵⁴ Heinäkuuhun 1919 mennessä Bauerin edustama Anschluss –suuntaus oli ajautunut poliittisesti vaikeaan tilanteeseen, jossa vanhan Anschluss –politiikan jatkaminen olisi merkinnyt ongelmia sekä kansainvälisellä tasolla että sisäpolitiikassa. Kuten *Kerekes* toteaa, oli olemassa vaara, että mikäli Anschluss –politiikkaa olisi yhä ajettu samalla tarmolla kuin ennen, porvarillis-konservatiiviset voimat saattaisivat päästä Ranskan tuella valtaan, ja täten porvarillis-demokraattisen tasavallan kehitys saattaisi keskeytyä pitkäksi ajaksi.¹⁵⁵ Otto Bauer luopui ulkoministeriydestään heinäkuussa, sillä hänen ajamansa ulkopolitiikan suunta oli joutunut umpikujaan. *Suval* luonnehtii Baueria yhden asian ministeriksi; Anschluss –liikkeen epäonnistuminen teki hänestä hallitukselle tarpeettoman.¹⁵⁶ Itävallan väliaikaisessa kansalliskokouksessa keskusteltiin paljon Saint-Germainin rauhansopimukseen liittyvästä Anschluss –kiellosta, joka soti kansojen itsemääräämisoikeuden periaatetta vastaan. Kuten

¹⁵⁴ ADÖ 2/300, Sitzungsprotokoll der Deutsche parlamentarische Anschlußkommission, Weimar, 7.7.1919, 342.

¹⁵⁵ Kerekes 1979, 47.

Norbert *Schausberger* toteaa, Itävalta joutui hyväksymään sopimukseen sisältyvän Anschluss –kiellon sillä perustelulla, ettei sillä ollut muuta vaihtoehtoa, koska Itävallan elintarvikehuolto, hiilten toimituksen sekä luottojen ja valuutan uudelleenvakauttaminen olivat riippuvaisia suurvalloista.¹⁵⁷

Saint-Germainin rauhansopimus astui voimaan 21. lokakuuta 1919 hallitusmuotoasetuksena. Perustuslakia säättävän kansalliskokouksen marraskuussa 1918 antaman julistuksen Anschluss –artikla pyyhittiin perustuslaista pois. Valtion nimestä jouduttiin poistamaan sana Saksalainen, ja jäljelle jäi Itävalta.¹⁵⁸ Itävalta allekirjoitti siis Saint-Germainin rauhansopimuksen, mutta Itävallassa sitä kutsuttiin mieluummin valtiosopimukseksi kuin rauhansopimukseksi. Tällä tavoin itävaltalaiset halusivat irtisanoutua siitä kannasta, että he olisivat Habsburg-valtion saksankielisen osan seuraajavaltio.¹⁵⁹ Otto Bauerin edustama Anschluss –suuntaus joutui Itävallassa arvostelun kohteeksi. *Bauer* puolusti sosiaalidemokraattien Anschluss –liikettä väliaikaisen kansalliskokouksen istunnossa 21. marraskuuta. Hänen mukaansa se, että sosiaalidemokraatit olivat Anschluss –liikkeen johdossa todistaa, ettei Anschluss –ideologia kummunnut mistään nationalistisista tai sovinnostista päämääristä, vaan pikemminkin tunnustettiin tiettyjä taloudellisia realiteetteja – elämän- ja olemassaolonvälttämättömyyksiä Itävallassa. *Bauer* jatkaa:

”Mutta, kunnioitettu parlamentti, me jouduimme omaa vakaumusta vastaan pakotetuksi, hyväksymään rauhansopimuksen, voimasuhteet eivät sallineet

¹⁵⁶ Suval 1974, 20.

¹⁵⁷ Schausberger, Norbert: Österreich und die Friedenskonferenz – Zum Problem der Lebensfähigkeit Österreichs nach 1918, in Saint-Germain 1919, Wien 1989, 243.

¹⁵⁸ Goldinger 1962, 70.

¹⁵⁹ Konrad, Helmut: Die Tätigkeit der deutschösterreichischen Friedensdelegation in Saint-Germain, in Diplomatie und Außenpolitik Österreichs – 11 Beiträge zu ihrer Geschichte, Wien 1977, 147.

meille mitään muuta ja meille sosiaalidemokraateille on vieras ajatus, että kohtelisimme sopimusta, jonka olemme allekirjoittaneet, pelkkänä repaleisena paperina.”¹⁶⁰

Bauer siis myönsi, ettei syntynyt rauhansopimus vastannut sosiaalidemokraattien tavoitteita, mutta he kunnioittivat solmittuja sopimuksia. Niin vastenmielinen kuin Saint Germainin rauhansopimus sosiaalidemokraateille olikin, he eivät aikoneet turhaan ärsyttää Entente –valtoja pyrkimällä romuttamaan hyväksymänsä rauhansopimuksen. *Acht Monate Auswärtiger Politik* –puheensa lopuksi Bauer totesi kesällä 1919, ettei Anschluss –hanke kuitenkaan vaivu täysin unohduksiin.

”Tämä oras, jota olemme kylväneet vallankumouksesta saakka, ei tule olemaan turha, myös näissä asioissa tulee vielä sadonkorjuun aika. Mistä se sitten riippuukaan, on kiinni kansan vakaasta tahdosta, proletariaatin voimasta toteuttaa kansojen itsemääräämisoikeuden suuri ajatus. Kun minut voitettiin, tämä suuri ajatus ei tullut voitetuksi, sillä se on voittamaton.”¹⁶¹

Bauer pitää siis Anschluss –hankkeen kohtaamaa tappiota omana henkilökohtaisena tappionaan, ei Anschluss –ideologian tappiona sinänsä. Hän piti Anschluss –toivetta niin voimakkaana ajatuksena, ettei ajatus sinänsä voinut tulla lopullisesti voitetuksi. Bauer arvioi että, hanke voitaisiin toteuttaa, mikäli proletariaatti yhdistäisi voimansa hankkeen taakse, ja mikäli kansainvälispoliittiset suhdanteet olisivat sille suotuisia.

¹⁶⁰ ADÖ 3/385, Stenographisches Protokoll zu 40. Sitzung der Konstituierende Nationalversammlung der Republik Österreich, 127- 128. ”Aber, hohes Haus, wir waren nach unserer Überzeugung gezwungen, diesen Friedensvertrag zu schließen, die Machtverhältnisse haben uns nichts anderes erlaubt und wir Sozialdemokraten sind weit entfernt davon, irgendeinen Vertrag, den wir unterschrieben haben, nun etwa als einen Fetzen Papier behandeln zu wollen.”

¹⁶¹ Bauer, Otto: *Acht Monate Auswärtiger Politik*, OBW 2, Wien 1976 (1919), 197. ”Die Saat, die wir seit der Revolution ausstreuten, wird nicht vergeblich sein, auch in diesen Dingen wird der Tag der Ernte kommen. Worauf es

5 Rauhansopimuksen jälkeiset Anschluss -hankkeet

5.1 Osavaltioiden Anschluss –äänestykset suursaksalaisten strategiana

Luovuttuaan Saksalaisen Itävallan ulkoministeriydestä Otto Bauer jatkoi edelleen aktiivisena politiikan tekijänä. Hän ajoi aktiivisesti sosialisointiohjelmaa ja osallistui Itävallan parlamentin toimintaan. Parlamentissa hän käytti lukuisia puheenvuoroja kommentoidakseen ulkopoliitiikan kehityssuuntia ja Itävallan asemaa muuttuneissa olosuhteissa. Syyskuun 22. päivänä 1920 Bauer kommentoi Brünnerin sopimuksen ratifiointista perustuslakia säätävässä kansalliskokouksessa käytyä keskustelua kriittisin sävyin. *Bauerin* mukaan Brünnerin sopimuksessa oli sellaisia tekijöitä, jotka vaativat Itävallan lainsäädännön ja rauhansopimuksen muutoksia, joita ei voida ajaa läpi puhtaasti hallituksen julkilausumana. Bauer suhtautui kriittisesti Anschluss –hankkeen ajamiseen alueellisten kansanäänestysten kautta, sillä hänen mukaansa piti saada varmuus siitä, että ehdoton enemmistö oli myös jokaisessa osavaltiossa Anschlussin kannalla. Muutoin nämä kansanäänestykset saattaisivat jopa haitata Anschluss –hanketta.¹⁶²

Anschluss –hanke oli Saksalaisen Itävallan alkutaipaleella – syksystä 1918 syksyyn 1919 – leimallisesti sosiaalidemokraattien projekti. Siirryttäessä 1920-luvulle Anschluss –pyrkimykset tulivat pikemminkin suursaksalaisen blokin hankkeiksi. Olennaisena erona 1920-luvun ensi vuosien Anschluss –hankkeissa juuri

ankommt, ist der feste Wille des Volkes, die Kraft des Proletariats, den großen Gedanken der Selbstbestimmung der Völker zu verwirklichen. Wenn ich besiegt wurde, diese große Idee wird nicht besiegt werden, denn sie ist unsiegbar.”

ensimmäisen maailmansodan jälkeisiin hankkeisiin oli se, että 1920-luvulla hankkeen vetureina toimivat yksittäiset osavaltiot. Kyseessä ei siis enää ollut koko liittovaltiotason pyrkimys yhdistää oma suvereniteettia nauttivat valtio, vaan pelastaa edes oma osavaltio liittymällä Saksaan. Tilanne kärjistyi entisestään huhtikuussa 1921, kun Tirolin ja Salzburgin osavaltioissa järjestettiin Anschluss –aiheiset kansanäänestykset. Hankkeet kokivat voimakasta vastustusta Ententen ja eritoten Ranskan taholta, koska ne alkoivat epäillä Itävallan yrittävän irrottautua Saint- Germainin rauhansopimuksesta.¹⁶³ Itävallan liittokansleri Michael Mayr vakuuttaa Itävallan ulkomaille sijoitetuille diplomaateille lähettämässään kiertokirjeessä, että Itävallan hallitus sanoutuu näistä hankkeista irti, huomioiden eritoten sen, että se oli alkanut saada taloudellista apua eritoten Englannilta ja Italialta. *Mayrin* mukaan kansanäänestysten tarkoituksena ei ollut varsinaisesti toteuttaa Itävallan Anschlussia Saksaan, vaan pikemminkin muokata maanperää koko liittovaltion tasolla toteutettavalle kansanäänestykselle Saint Germainin rauhansopimuksen artiklan 88 sallimalle olosuhteiden muutokselle.¹⁶⁴ Bauerin kommentti Tirolin ja Salzburgin Anschluss –kansanäänestyksistä käydyin parlamenttikeskustelun yhteydessä:

”On suorainen muodollinen epäoikeus, sillä epäilemättä valtiomme, Saksalainen Itävalta on Kansainliiton jäsen, ja sellaisena sillä on oikeus vaatia Kansainliitolta artiklan 88 pohjalta, että sen näkemystä kuullaan.”¹⁶⁵

¹⁶² ADÖ 3/466, Protokoll zur 76. Sitzung des Hauptauschusses Konstituierende Nationalversammlung der Republik Österreich, Wien, 22.9.1920, 427.

¹⁶³ Haas 1995b, 671.

¹⁶⁴ ADÖ 3/518, Zirkularerlaß Bundeskanzler Mayr an alle diplomatischen Vertreter Österreichs im Ausland, Wien, 12.4.1921, 595-596.

¹⁶⁵ ADÖ 3/519, Stenographisches Protokoll zur 33. Sitzung (Anfrage, Debatte und Resolutionsantrag) der Nationalrat der Republik Österreich, Wien, 15.4.1921, 610. ”Es ist ein schweres formales Unrecht, denn ohne Zweifel ist unser Staat, ist Deutschösterreich Mitglied des Völkerbundes und hat als solches das Recht, auf Grund des Artikels 88 vom Völkerbund zu verlangen, daß seine Meinung gehört werde.”

Anschluss –kysymykseen kansainvälisellä tasolla liittyi Bauerin mielestä siis se tekijä, että Itävallan tuli saada ilmaista näkemyksensä sen aluetta koskevista kysymyksistä. Hän piti tätä oikeutta tulla kuuluksi Kansainliitossa Saint Germainin rauhansopimuksen mukaisena.

Tirolin ja Salzburgin kansanäänestysten takana oli kummankin osavaltion suursaksalaisten ankara Anschluss –propaganda, johon he saivat tukea myös Saksan veljespuolueiltaan. Suursaksalainen kansanpuolue kävi joulukuussa 1920 Berliinissä neuvotteluja veljespuolueidensa edustajien kanssa. Siinä missä itävaltalaiset toivoivat Anschlussin mahdollisimman pikaista toteutumista, saksalaisille Anschluss oli pidemmän tähtäimen tavoite. Tirolilaiset olettivat saaneensa hyväksynnän Anschluss –propagandalleen, ja niinpä he jatkoivat kotiseuduillaan Anschlussin puolesta puhumista. Tirolin hankkeelle oli tyypillistä myös suuntautuneisuus koko Weimarin Saksan sijasta Baijeriin.¹⁶⁶ Tirolin ja Salzburg pääsivät suunnittelemaan kansanäänestyksiään melko rauhassa, sillä Euroopan hallitusten huomio oli kiinnittynyt Habsburgien restauraatioyritysten torjumiseen. Kaikista kansainvälisistä protesteista huolimatta Tirolissa järjestettiin Anschluss –kansanäänestys 24.4.1921. Osanotto kansanäänestykseen oli valtaisa; 90 % äänioikeutetuista osallistui. Anschlussin kannatus kansanäänestyksessä oli murskaavan ylivoimainen; 98,6 % äänestäneistä suhtautui Anschlussiin myönteisesti. Tirolin kansanäänestys aiheutti kansainvälisellä taholla kielteistä huomiota, mutta siitäkin huolimatta Salzburgin osavaltiossa järjestettiin samantyyppinen kansanäänestys 29.5.1921, jossa 99,3 % väestöstä äänesti Anschlussin puolesta.¹⁶⁷ Myös Steiermarkin osavaltiossa oli

¹⁶⁶ Kerekes 1979, 241-243.

¹⁶⁷ Kerekes 1979, 286-293.

kaavailtu Anschluss –kansanäänestystä, mutta hankkeesta jouduttiin luopumaan, kun kansainvälinen painostus kävi todella voimakkaaksi. Lisäksi Itävallan hallitus vakuutti Entente –valtioille, ettei näillä kansanäänestyshankkeilla ollut sen hyväksyntää. Michael Mayrin hallitus esti Grazissa suunnitellun kansanäänestyksen toteuttamisen.¹⁶⁸ *Goldingerin* analyysin mukaan Tirolin Anschluss –kansanäänestys oli leiskuva vastalause sille kohtalolle, joka oli koitunut Itävallan osaksi Saint-Germainin rauhansopimuksen myötä. Hän arvioi myös, että monilla Anschluss –hankkeen kannattamisen syynä oli se, että etsittiin keinoa, jonka avulla voitaisiin helpottaa Itävallan tukalaa taloudellista tilannetta. Kansallisia motiiveja Anschluss –pyrkimyksissä oli lähinnä vain suursaksalaisilla.¹⁶⁹

5.2 *Bauerin* näkemykset vuoden 1921 Anschluss -hankkeista

Kansanäänestyskysymyksestä käytiin Itävallan perustuslakia säätävässä kansalliskokouksessa vilkas keskustelu 15. huhtikuuta 1921. *Otto Bauerin* mukaan Ententen uhkaukset edustivat epätavallisen voimakasta puuttumista suvereenin valtion sisäisiin asioihin.

”Mutta se mikä meiltä nyt kielletään, on jotain aivan muuta, sillä kyseessä ei ole enää pelkästään itsemääräämisoikeus, kyseessä on paljon alkukantaisempi mielinpiteenilmaisunoikeus.”¹⁷⁰

¹⁶⁸ Goldinger 1962, 75.

¹⁶⁹ *ibidem*.

¹⁷⁰ ADÖ 3/519, Stenographisches Protokoll zur 33. Sitzung (Anfrage, Debatte und Resolutionsantrag) der Nationalrat der Republik Österreich, Wien, 15.4.1921, 603. ”Aber das, was uns jetzt verweigert wird, ist etwas ganz anderes, denn es handelt sich jetzt schon um das viel primitivere Recht der Freiheit der Meinungsäußerung.”

Bauer näki siis, että Entente kieltäessään osavaltioiden Anschluss – kansanäänestyksiin puuttui itävaltalaisten oikeuteen ilmaista mielipidettään. Hän ei pitänyt kysymystä puhtaasti valtio-oikeudellisena kysymyksenä, jossa ulkovallat puuttuivat Itävallan kansalliseen itsemääräämisoikeuteen. Kysymys oli siis vielä perustavampaa laatua olevasta mielipiteenilmaisun vapaudesta.

Bauer kritisoi siis sitä, että Entente –valtiot yrittävät kieltää itävaltalaisilta mielenpiteenilmaisun, sillä kansanäänestyksissä tiedusteltiin, löytyykö kansan parista Anschluss –halukkuutta, mikäli olosuhteet olisivat siihen otolliset. *Bauer* muistelee myös samassa yhteydessä ensimmäisen maailmansodan jälkeistä tilannetta, jossa hänen mukaansa tietyt Wienin porvarilliset piirit toimivat Saksalaisen Itävallan hallitusta vastaan vakuutelllessaan Entente –valtioille Anschlussin kannatuksen olevan vain marginaalisen pienen.

”Silloin kun Anschluss –taistelua käytiin tosissaan, kohtasimme tällaista petollisuutta päivittäin: Älkää välittäkö hallituksesta, älkää antako hallitukselle mitään, mikäli vain käsittelette sotia edeltäneitä velkojamme hieman armollisemmin tai muita taloudellisia kysymyksiä, silloin luovumme mieluusti itsemääräämisoikeudesta!”¹⁷¹

Bauer ilmaisi selkeästi katkeruutensa poliittisia vastustajiaan kohtaan, jotka hänen mielestään olivat vuonna 1919 valmiita vaikka myymään maansa, mikäli Entente –vallat vain olisivat heille suosiollisia. Kysymys oli siis Itävallan eri poliittisten leirien

¹⁷¹ ADÖ 3/519, Stenographisches Protokoll zur 33. Sitzung (Anfrage, Debatte und Resolutionsantrag) der Nationalrat der Republik Österreich, Wien, 15.4.1921, 605. ”Damals, als der Kampf um den Anschluß ernsthaft geführt wurde, haben wir diese tägliche Verräterei erlebt: Kümmert Euch nich um die Regierung, gebt dieser Regierung nichts, wenn

keskenäisestä kamppailusta. Bauer ilmaisee suuren ärtymyksensä porvarillis-konservatiivista leiriä kohtaan, joka Saint-Germainin rauhanneuvottelujen aikaan oli valmis myymään Anschluss –hankkeen, mikäli se vain saisi varmistettua itselleen taloudellisia etuja. *Bauerin* mukaan Tirolin Anschluss –liikkeessä oli voimakas ideologinen lataus, jota vahvisti ”Orgeschin” kannatuksen vankistuminen Baijerissa. Kyseessä oli siis suursaksalainen Anschluss –liike, joka oli ideologisesti erittäin kaukana *Bauerin* johtamasta Anschluss –hankkeesta vuosina 1918-1919.

Baueria häiritsi vuoden 1921 Anschluss –hankkeissa myös se, että nyt yksittäiset osavaltiot yrittivät ajaa omaa – mahdollisesti muun liittovaltion etujen vastaista – ulkopoliittikkaansa. Hänen mukaansa esimerkiksi Tirolilta puuttuivat todellisesti edellytykset ulkopoliittikan toteuttamiseksi. Toisaalta *Bauerin* mukaan tasavalta on vaarassa hajota, mikäli jokainen osavaltio pyrkii tekemään eurooppalaista politiikkaa omista lähtökohdistaan. Lisäksi hänen mielestään oli vähintään kummallista, että osavaltio tasolla järjestettiin kansanäänestyksiä, joissa pyrittiin määrittämään liittovaltiotasolla tarpeellisia menettelytapoja.¹⁷² *Bauerin* argumentoi vuoden 1918 Anschluss –liikkeen käynnistyneen kansallisen vallankumouksen hengestä, kun taas vuoden 1921 Anschluss –liike oli reaktionääristä syntyperää. Verratessaan teoksessaan *Die Österreichische Revolution* vuosien 1918 ja 1921 Anschluss –liikkeitä, *Bauer* löytää myös sen eron, että vuonna 1921 liike oli Alppien alueen osavaltioiden hallituksen johtama Wienin hallitusta vastaan suunnattu pyrkimys irroittaa yksittäisiä osavaltioita Itävallasta ja näiden osavaltioiden Anschlussista

ihr uns nur bei den Vorkriegsschulden etwas gnädiger behandelt oder sonst in einer wirtschaftlichen Frage, dann verzichten wir gerne auf das Selbstbestimmungsrecht!”

¹⁷² ADÖ 3/519, Stenographisches Protokoll zur 33. Sitzung (Anfrage, Debatte und Resolutionsantrag) der Nationalrat der Republik Österreich, Wien, 15.4.1921, 606-607, 610-611.

Baijeriin. Hänen mukaansa vuoden 1921 Anschluss –liike oli päämäärätön, koska Itävalta oli tuolloin jo ratifioinut Saint-Germainin rauhansopimuksen.¹⁷³

Bauer ja muut sosiaalidemokraatit ilmoittivat ymmärtävänsä poliittisia realiteetteja eivätkä he suhtautuneet osavaltioiden Anschluss –pyrkimykseen keväällä 1921 myönteisesti.

”Sosiaalidemokraatit tukivat Mayrin hallituksen pyrkimyksiä kieltää osavaltioita järjestämästä Anschluss –kansanäänestyksiä. Me tiesimme, että vallitsevien valtasuhteiden aikana Euroopassa Anschluss –kansanäänestykset eivät johtaisi Anschlusiin vaan pikemminkin vaikeaan konfliktiin Ranskan kanssa”.

Bauer siis väittää sosiaalidemokraattien ymmärtäneen kansainvälispoliittiset suhdanteet muita vastustajiaan realistisemmin, ja he pidättäytyivät sen tähden vuoden 1921 Anschluss –hankkeiden tukemiselta. Bauerin arvion mukaan Anschlussin mahdottomuus voimassaolevan rauhansopimuksen aikana valkeni Anschluss –kansanäänestysten jälkeen myös ”*maaseutukaupunkien olutpöytien ääressä oleville poroporvareille*”.¹⁷⁴

¹⁷³ Bauer 1923, 790.

¹⁷⁴¹⁷⁴ Bauer, Otto: Die österreichische Revolution, OBW 3, Wien, 1976 (1923), 792. ”Die Sozialdemokratie hatte die Bemühungen der Regierungen Mayr unterstützt, die Länder zum Verzicht auf die Fortführung der Anschlußabstimmungen zu bewegen. Wir wußten, daß die Anschlußabstimmungen unter den gegebenen Machtverhältnissen in Europa nicht den Anschluß, sondern nur einen schweren Konflikt mit Frankreich herbeiführen konnten”, ”...den Spießbürgern an den Biertischen der Provinzstädten...”

Bauer ei kuitenkaan vielä hylännyt toivoaan siitä, että Anschluss olisi mahdollinen myöhemmin. Hän hyväksyi ne poliittiset realiteetit, jotka estivät Anschlussin toteuttamisen juuri kyseisellä hetkellä.

”Emme voi pakottaa Anschlussin tapahtumista juuri nyt, sen tiedämme kaikki yhtä hyvin, mutta se mitä me voimme, pitää itsemme valmiina kaikille tulevaisuuden mahdollisuuksille, ja se tarkoittaa, Anschluss -tahdon vahvistamista koko kansassa, ja eritoten kansan vallankumouksellisen luokan, työväen luokan, valmiudessa pitämistä tulevaisuuden mahdollisuuksia varten.”¹⁷⁵

Bauer ei siis luopunut toivomasta Anschlussin toteutumisesta jonain myöhäisempänä ajankohtana, mikäli suhdanteet sallisivat sen ja työväenluokka saataisiin valjastettua hankkeen taakse. Bauerille Anschluss merkitsi myös tietynlaista luopumista vanhasta ja sitoutumista uuteen tasavaltaiseen hallintoon. 15. huhtikuuta 1921 *Bauer* toteaa myös:

”Uskon, että niiden lukumäärä kasvaa, jotka ymmärtävät, että voimme tulla voitokkaiksi taistelussa Anschlussista kaikkia väkivaltaisia vihollisia vastaan, joita vastustamme, mikäli täällä asuu kansa, joka on oikeasti tasavaltainen, eikä vain koska tasavalta on säädösten kautta saatettu voimaan, vaan koska tasavallan tahto täyttää sen, koska viha vanhoja aikoja kohtaan innoittaa sitä,

¹⁷⁵ ADÖ 3/519, 15.4.21, 608-609. ”Wir können den Anschluß heute nicht erzwingen, das wissen wir alle gleich gut, aber was wir können, das ist, uns bereitzuhalten für alle Möglichkeiten der Zukunft, und das heißt, den Anschlußwillen zu befestigen in unserem ganzen Volke und vor allem die revolutionäre Klasse unseres Volke, die Arbeiterklasse, reif zu halten für alle Möglichkeiten der Zukunft.”

koska vahva tahto palata samaan suureen saksalaisen kansan tasavaltaiseen yhteisöön täyttää sen.”¹⁷⁶

Anschluss merkitsi Bauerille täydellistä irtiottoa Itävalta-Unkarin keisarillisesta menneisyydestä. Anschlussin avulla voitaisiin luoda saksalaiselle työväestölle demokraattisesti hallittu valtio, jossa työväestön elinolosuhteet olisivat aiempaa paremmat. Hän oletti, että Itävallasta löytyisi tarpeeksi vihaa menneitä aikoja kohtaan, jotta hanke voitaisiin toteuttaa.

6. Bauerin ihanteet ja poliittinen realismi

6.1 Talouden ahdinko pakottaa yhteistyöhön Ententen kanssa

Itävallan kansantalouden tilaa maailmansotien välisenä aikana voidaan luonnehtia katastrofaaliseksi. Maa ei missään vaiheessa päässyt normalisoimaan taloutta, ja vuosien 1913 ja 1937 maan bruttokansantuote pieneni vuosittain keskimäärin 0,4 %. Teollinen tuotanto ei myöskään missään vaiheessa saavuttanut sotia edeltänyttä tasoa. Fritz *Weberin* arvion mukaan syynä teollisen tuotannon onnettomaan tilaan oli se, ettei tuotantokapasiteettia hyödynnetty rationaalisella tavalla.¹⁷⁷ Taloudellinen kriisi peilautui myös maan poliittiseen ilmapiiriin, ja taloudellisilla argumenteilla perusteltiin useita poliittisia tavoitteita. Maan teollisuustuotannon onneton jama, hyperinflaatio, valtavaksi kasvanut työttömyys olivat omiaan kasvattamaan ihmisten

¹⁷⁶ ADÖ 3/519, 15.4.1921. ”Ich glaube, daß die Zahl derer wächst, die versteht, daß wir den Kampf um den Anschluß gegen jenen gewaltigen Feind, dem wir gegenüberstehen, nur dann werden siegreich bestehen können, wenn hier ein Volk lebt, das wirklich republikanisch ist, nicht nur, weil die Republik gesetzlich eingeführt ist, sondern weil der Wille zur Republik es fest erfüllt, weil der Haß gegen die alte Zeit es beseelt, weil der starke Wille es erfüllt, heimzukehren zum großen republikanischen Gemeinwesen des deutschen Volkes.”

epäuskoa oman maan elinkykyisyyteen. Otto Bauer arvioi *Österreichische Revolution* –teoksessaan heti sodan jälkeen vallinneen inflaation syiksi toisaalta sodan välittömiä seurauksia, tappiota, vanhojen suurien talousalueiden hajoamista, vanhan valuutta-alueen hajoaminen.¹⁷⁸ *Lebensunfähigkeit* oli tavallaan taloudellisen epätoivon, oman kansallisen identiteetin puutteen ja sekavan poliittisen tilanteen yhteissumma, jota eri poliittiset tahot pyrkivät ratkomaan kukin omalla tavallaan.

Talouden epätoivoista tilaa käytettiin esimerkiksi Anschluss –keskustelussa argumenttina. Koska nähtiin, ettei Itävalta kykenisi yksinään selviämään sodanjälkeisestä kurjimuksesta, oletettiin Anchlussin Saksaan tarjoavan paljon paremmat edellytykset taloudelliselle kehitykselle. Tämä argumentti oli käytössä eritoten vuosien 1918 – 1919 Anchluss –liikkeessä. Heti sodan jälkeen Itävallassa työttömiä oli 18,4 % työikäisestä väestöstä, mikä ymmärrettävästikin heikentää kansan uskoa tulevaisuuteensa. 1920-luvun alussa Itävallan työttömyysluvut olivat lähes siedettävällä tasolla (vuonna 1920 4,2 % työikäisestä väestöstä ja 1921 1,4 %), mutta vielä tuolloinkin myytti Itävallan elinkyvyttömyydestä oli vahvana.¹⁷⁹

Rauhansopimuksen ratifioinnin jälkeen hallituksen politiikan linjat joutuivat uudelleen harkinnan kohteiksi. Koalitiopuolueet tiedostivat entisen Anschluss – politiikan mahdottomuuden vallitsevia kansainvälisissä oloissa, ja he katsoivat tehtäväkseen Itävallan sekä poliittisen että taloudellisen tilanteen vakauttamisen. Saksalaisessa Itävallassa ei ollut yhtä ainoaa perustuslakia, vaan sen valtiollisten elinten välisiä suhteita oli määritelty useissa eri asetuksissa. Oskar *Lehnerin* arvion

¹⁷⁷ Weber, Fritz: Die Wirtschaftliche Entwicklung, in Tálos, Dachs, Staundinger (hrsgs), Handbuch des politischen Systems Republik Österreichs – Erste Republik, Wien 1995, 23.

¹⁷⁸ Bauer, Otto: Die österreichische Revolution, OBW 3, Wien, 1976 (1923), 811.

¹⁷⁹ Weber 1995, 21.

mukaan Anschluss –suuntauksen myötä Itävallassa ei pidetty perustuslain laatimista tärkeysjärjestyksessä kovin merkittävänä projektina.¹⁸⁰ Hallituskoalition jäsenillä, sosiaalidemokraateilla ja kristillissosiaaleilla, oli toisistaan poikkeavia näkemyksiä siitä suunnasta, johon perustuslakia tulisi kehittää. Sosiaalidemokraatit vastustivat erityisesti ehdotusta parlamentin toisesta kamarista, johon kristillissosiaalinen ehdotuksen mukaisesti olisi kokoontuneina osavaltioiden ja talouselämän edustajia. Maakunnissa esiintyi vastustusta liittovaltiotason hallintoon, ja sieltä vaadittiin suurempia valtaoikeuksia osavaltioille.¹⁸¹ Kristillissosiaalisten näkemysten mukaan kaikille osavaltioille pitäisi antaa liittovaltiotasolla yhtä painava asema riippumatta asukasluvusta, ja osavaltioilla tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa liittovaltion lainsäädäntöön. Sosiaalidemokraatit puolestaan olivat valmiita suhteuttamaan osavaltioiden edustuksen liittoneuvostoon riippuen niiden asukasluvusta. Sosiaalidemokraatit pyrkivät siis välttämään tilanteen, jossa osavaltiot kykenisivät torpedoimaan liittovaltion lainsäädännön kehitystä.¹⁸² Eräänä syynä sosiaalidemokraattien lähestymistapaan on mm. se, että osavaltiot olivat pitkälti kristillissosialisten dominoimia.

Loppuvuodesta 1921 Itävallan taloudellinen tilanne paheni uudelleen. Maan elintarvikehuolto osoittautui toimimattomaksi, ja maan valuutan – kruunun – arvo romahti. Kuten aiemminkin, talouden onneton tila oli omiaan herättämään Anschluss –haaveita itävaltalaisissa.¹⁸³ Inflaatiovauhti nousi ja lupaavat merkit taloudellisesta kasvusta heikentyivät. Itävalta oli alkuvuosinaan saanut Entente –valloilta avustuksia lähinnä elintarvikkeina. Kansainliitto laati maaliskuussa 1921 liittoutuneiden

¹⁸⁰ Lehner, Oskar: Verfassungsentwicklung, in Tálos, Dachs, Staudinger (hrsgs), Handbuch des politischen Systems Republik Österreichs – Erste Republik 1918-1933, Wien 1995, 49.

¹⁸¹ Goldinger 1962, 87.

¹⁸² Lehner 1995, 49.

suurvaltojen toimesta suunnitelman, jonka myötä Itävallan taloudellista tilannetta voitaisiin lievittää ulkomaisilla lainoilla. Kuten *Bauer* toteaa, Itävallan toiveet suurista ulkomaisista luotoista osoittautuivat turhiksi.¹⁸⁴ Itävallan hallitus joutui etsimään mahdollisia ratkaisumalleja taloudelliselle kurjuudelleen. Michael Mayrin hallitus oli joutunut eroamaan Tirolin ja Salzburgin Anschluss –kansanäänestysten herättämän kansainvälisen kriisin johdosta, ja Itävallassa johtoon tuli Wienin poliisijohtaja Schober. Schoberin parlamentille esittelemässä hallitusohjelmassa puhuttiin luotto-ohjelman jatkamista ja Saint-Germainin rauhansopimuksen toteuttamista. Kuten *Kerekes* toteaa, tämä voitiin nähdä luopumisena Anschluss – politiikasta.¹⁸⁵ Kesällä 1921 lukuisat Itävallan hallituksen edustajat kävivät neuvotteluja talouden kuntouttamisesta Pariisissa, Lontoossa ja Genevessä. Itävallan edustajien suhtautumista taloudelliseen kurjimukseen ja sen kansainvälispoliittiseen tilanteeseen voidaan luonnehtia realistiseksi.

Schober allekirjoitti 16. joulukuuta 1921 Prahassa ulkoministeri Benešin kanssa sopimuksen¹⁸⁶, jossa molemmat valtiot sitoutuivat tiiviiseen yhteistyöhön. Sopimuksen takana oli Itävallan taloudelliseen vakauttamiseen tähtäävä politiikka. Lanan sopimus herätti Itävallassa ankaraa arvostelua, ja eritoten epäiltiin sopimukseen kirjattuja lupauksia Itävallalle tulevista luotoista. Tšekkoslovakia myönsikin Itävallalle yli 500 miljoonan Tsekin kruunun arvoisen lainan, joka oli tarkoitettu ensisijaisesti sokerin ja hiilen hankkimiseen. Lanan sopimuksen myötä Itävallan onnistui saada luottoja myös muilta Entente –valtioilta, kuten Isolta-Britannialta, Ranskalta sekä Italialta ilman, että se olisi kuitenkaan joutunut täysin

¹⁸³ Goldinger 1962, 92.

¹⁸⁴ Bauer, Otto: Die österreichische Revolution, OBW 3, Wien, 1976 (1923), 814-815.

¹⁸⁵ Goldinger 1962, 92-93.

¹⁸⁶ Ko. sopimuksesta käytetään useimmiten nimeä Lanan sopimus.

Ententen poliittisen valvonnan alaiseksi.¹⁸⁷ *Bauer* luonnehti Schoberin harjoittamaa ulkopoliittikkaa sosiaalidemokratiasta vaikutteita saaneeksi, ts. Schoberin ulkopoliittikan linja sai myös sosiaalidemokraattien hyväksynnän. *Bauer* myönsi, että Lanan sopimuksen myötä Itävallan ulkopoliittinen asema parani merkittävästi, ja Itävallan onnistui saada uusia lainoja Entente –valtioilta. Näiden luottojen myötä kruunun arvo tasaantui. *Bauer* tosin kritisoi sitä, ettei hallitus hyödyntänyt tätä valuutan arvon vakiinnuttamisen aikaa jatkamaan marraskuussa ja joulukuussa 1921 aloitettua finanssipoliittikkaa. Koska näin ei tehty, tervehdytyskauden vaikutukset jäivät paljon aiottua lyhytikäisemmiksi.¹⁸⁸

Lanan sopimus herätti Itävallassa suuria poliittisia intohimoja. Siinä missä sosiaalidemokraatit hyväksyivät yhteistyön Tšekkoslovakian kanssa mieluummin kuin yhteistyön ”vastavallankumouksellisen” Unkarin kanssa, oli Lanan sopimus poliittiselle oikeistolle vaikea hyväksyä. Kristillissosiaalinen monarkistinen siipi vastusti sopimusta, koska sen artiklat yksiselitteisesti kielsivät Habsburg – restauraation. Suursaksalaiset protestoivat sopimusta vastaan, koska heidän näkemyksensä mukaan sen hyväksyminen merkitsisi sanelurauhan hyväksymistä ja Anschluss –haaveiden lopullista hautaamista. Suursaksalaiset edustajat syyttivätkin hallitusta ja Schoberia pettureita, koska näin myös hylättiin mahdollisuus ns. sudeettisaksalaisten alueiden liittämisestä saksankieliseen valtioon.¹⁸⁹ Todellisuudessa ei Lanan sopimus ollut *Kerekesin* arvion mukaan muuta kuin *urbi et orbi*¹⁹⁰ -julistus muuttamattomasti poliittisesti pakkotilanteesta, joka ei kuitenkaan

¹⁸⁷ Koch, Klaus: Zwischen Staatsbankrott und Genfer Sanierung, in ADÖ 4, 19-21.

¹⁸⁸ *Bauer* 1923, 819.

¹⁸⁹ *Kerekes* 1979, 347.

¹⁹⁰ *Urbi et orbi* = julistus koko maailmalle.

estänyt Itävallan sisäistä kehitystä.¹⁹¹ Sopimusta käsiteltiin parlamentin ulkoasian valiokunnassa 20. tammikuuta 1922. Bauer totesi kyseisessä tilaisuudessa, ettei sopimuksella ole juuri mitään tekemistä aluetakuiden kanssa. Hänen ehdotuksensa sopimuksen ensimmäiseksi artiklaksi oli seuraavanlainen: ”Valiokunta toteaa, ettei oheisen sopimuksen toisen artiklan myötä Saint-Germainin rauhansopimuksen 88. artiklan myötä voimaan tulleeseen oikeudentilaan tule muutoksia.”¹⁹² Bauer esitti siis, että Saint Germainin rauhansopimusta tulisi kunnioittaa, eikä sen myötä syntyneeseen tilaan tulisi tehdä mitään radikaaleja muutoksia. Lanan sopimuksen avulla toivottiin päästävän Itävallan talouden pahimmista ongelmista eroon.

6.2 Geneven sopimus ja lopullinen sitoutuminen rauhansopimuksen Anschluss-kieltoon

Tammikuussa 1922 kruunun arvo oli päässyt laskemaan matalalle tasolle, sillä markkinoille oli laskettu liian paljon valuuttaa. Myös elinkustannukset olivat nousseet vuodessa yhdeksänkertaisiksi. Vallitsevissa olosuhteissa valuutan arvon vakiinnuttamisen edellytykseksi tuli luottojen saaminen voittajavaltioilta.¹⁹³

Lanan sopimuksen myötä Itävallan ulkopoliittikan tavoitteeksi tuli maan taloudellisen tilanteen parantaminen. Itävallan poliittisissa leireissä oli erilaisia lähestymistapoja maan katastrofaalisen huonon taloudellisen tilanteen parantamiseksi. Nationalistinen leiri kannatti Anschlussin toteuttamista mahdollisimman nopeassa aikataulussa.

¹⁹¹ Kerekes 1979, 350.

¹⁹² ADÖ 4/639, Protokoll zur Sitzung des Unterausschusses für Äußeres, Nationalrat der Republik Österreich, Wien, 20.1.1922. ”Der Ausschuss stellt fest, dass durch den Artikel 2 des vorliegenden Vertrages die durch Artikel 88 des Staatsvertrages von St. Germain gegebene Rechtslage nicht erfährt.”

¹⁹³ Kerekes 1979, 356.

Toisaalta taas muun muassa sosiaalidemokraatit pyrkivät kehittämään eräänlaisen itseapupaketin, joka pitäisi Itävallan tilanteen siedettävänä, kunnes aika olisi kypsä Anschlussille. Hallituskoalition johdossa olevat kristillissosiaalit puolestaan arvioivat, että ulkomailta saatavasta laina-avusta ei tulisi kieltäytyä.¹⁹⁴ Itävallan talous joutui vuonna 1922 uuteen syöksykierteeseen, johon hallitus yritti löytää ratkaisua. Ignaz Seipel julisti tullessaan kansleriksi, että niin kauan kuin taloudelliset vaikeudet lamaannuttivat valtion, ei ollut järkevää kiistellä pidemmän aikavälin tavoitteista, vaan pikemminkin pyrkiä päättäväisesti saamaan maalle ulkomaisia luottoja.¹⁹⁵

Entente –valtioiden valmius antaa Itävallalle luottoja kasvoi, kun kristillissosiaalista prelaatti Ignaz Seipelistä tuli Itävallan kansleri vuonna 1922. Aiemmin sekä kotimaisia että ulkomaisia sijoittajia oli vieroksuttanut nimenomaan se seikka, että sosiaalidemokraateilla oli Itävallan hallinnossa merkittävä rooli. Liittoutuneet olivat Pauleyn arvion mukaan valmiita myöntämään Seipelille luottoja, koska he pitivät Seipeliä taloudellisesti oikeaoppisena. Seipel myös lupautui säilyttämään Itävallan itsenäisenä.¹⁹⁶ Entente –valtioiden huomio kiinnittyi pitkälti kysymykseen Saksan sotakorvausten maksuaikataulusta, eikä Itävallan taloudellisille ongelmille riittänyt tarvittavaa huomiota.¹⁹⁷ Kansleri Seipel pyrki kevään ja kesän 1922 aikana aktiivisesti järjestämään Itävallalle ulkomaisia lainoja, elokuussa 1922 hän kävi aiheesta neuvotteluja sekä Prahassa, Berliinissä että Veronassa. Näiden neuvottelujen jälkeen hän päätti kääntyä Kansainliiton puoleen. 31.8.1922 Kansainliiton neuvosto

¹⁹⁴ Goldinger 1962, 96.

¹⁹⁵ Kerekes 1979, 364.

¹⁹⁶ Pauley, Bruce F.: The Social and Economic Background of Austria's *Lebensunfähigkeit*, in Rabinbach, Anson (ed.): The Austrian Socialist Experiment – Social Democracy and Austromarxism, 1918-1934, Westview Special Studies, XXX, Boulder 1985, 27.

¹⁹⁷ Kerekes 1979, 365.

otti Itävallan luototuskysymyksen päiväjärjestykseensä, ja se ilmoitti Itävallan hallitukselle samassa yhteydessä, että se ottaa Itävallan delegaation 6. syyskuuta vastaan kuullakseen heidän näkemyksensä Itävallan rahoituksellisesta ja taloudellisesta tilanteesta. Koska Kansainliitolta mahdollisesti saatavalta luotolta oli laajat kansalliset seuraamukset, päätti Itävallan ministerineuvosto, että kansleri Seipel olisi ulkoministeri Grünbergeriä pätevämpi ajamaan Itävallan asiaa kansainvälisellä areenalla.¹⁹⁸ Kansleri Seipel pitikin Genevessä vaikuttavan puheen, jossa hän vakuutteli Itävallan yhteistyöhalukkuutta Kansainliitolle.

”Nyt voi vaikuttaa siltä, kuin Kansainliiton tehtävä olisi jokin muu kuin antaa hätääkärsivälle valtiolle luottoa. Mutta Itävalta ei tule tänään Kansainliiton puheille vain hakeakseen taloudellista apua. Sen tähden Kansainliitto ei olisi varsinaiselle korkealle päämäärälleen uskonon, mikäli se auttaisi Itävaltaa; sillä mikäli olisi enemmän Kansainliiton tehtävä kuin turvata rauha maailmaan?”¹⁹⁹

Kansainliiton Itävalta komitea valmisteli Ison-Britannian ulkoministeri Balfourin johdolla 21 istunnossa protokollan luotonannon ehdoista, jonka Ison-Britannian, Ranskan, Italian, Tšekkoslovakian ja Itävallan edustajat allekirjoittivat 4. lokakuuta 1922. Luotottaja valtiot vaativat Itävallalta poliittisia takeita siitä, että myönnettyjä luottoja käytetään Saint-Germainin rauhansopimuksen myötä luodun riippumattoman itävaltalaisen tasavallan taloudelliseen ja poliittiseen vakauttamiseen. Onkin oikeutettua todeta, että Geneven kokouksessa syntyneillä

¹⁹⁸ Kerekes 1979, 378.

¹⁹⁹ ADÖ 4/699, Rede Bundeskanzler Seipel vor dem Völkerbundrat in Genf, Genf, 6.9.1922. ”Nun mag es freilich scheinen, als ob die Aufgabe des Völkerbunds eine andere wäre, als einem notleidenden Staat Kredit zu vermitteln. Aber Österreich kommt heute nicht zum Völkerbund, nur um finanzielle Hilfe zu suchen. Deshalb wird der Völkerbund keineswegs seiner eigentlichen hohen Aufgabe untreu, wenn er aufsteht und Österreich hilft; denn was wäre mehr die Aufgabe des Völkerbundes, als der Welt den Frieden zu sichern?”

kolmella sopimuksella ja niiden liitteillä oli pikemminkin valtiosopimuksen kuin pelkän taloussopimuksen luonne.²⁰⁰ Ensimmäisessä sopimuksessa neljä allekirjoittajavaltiota julistautuivat olevansa valmiita turvaamaan Itävallan alueellisen ja poliittisen riippumattomuuden. Itävalta puolestaan velvoitettiin sitoutumaan kahdeksikymmeneksi vuodeksi Saint-Germainin rauhansopimuksen 88. artiklaan. Tämä merkitsi käytännössä Anschluss –kieltoa. Toisessa sopimuksessa neljä valtiota lupasivat taata Itävallalle 650 miljoonaa kultakruunun arvoisen luoton. Itävalta ei saisi ottaa muita lainoja ilman neljän hallituksen muodostaman valvontakomission suostumusta. Kolmas sopimus velvoitti Itävallan laatimaan kuukauden kuluessa reformi- ja talouden saneerausohjelman, jonka avulla valtion talous voitaisiin saattaa kahden vuoden sisällä tasapainoon.²⁰¹

Geneven sopimukset tekivät Itävallasta käytännössä Entente –valloista riippuvaisen, ja niinpä Itävallassa heräsikin aiheesta vilkas keskustelu. Seipel esiintyi maansa pelastajana, mutta esimerkiksi Otto Bauer ei hyväksynyt Seipelin tulkintaa tilanteesta. 14. syyskuuta käydyssä parlamentin keskustelussa liittyen Geneven neuvotteluihin Bauerin esitti parlamentissa, että Seipelin kierros Prahassa ja Veronassa oli politisoinut Itävallan kysymyksen. Seipel oli antanut ymmärtää, että Itävalta sortuisi anarkiaan ja kaaokseen, mikäli se ei saisi välittömästi apua ulkomailta. Bauer argumentoi, että taloussopimus saattoi Itävallan vieraiden valtioiden alaiseksi.

”Vai pitäisikö minun aluksi esittää, mitä tämä ajatus merkitsisi tämän kansan kansallisen toiveen, nimittäin toiveen Anschlussista Saksaan toteuttamiselle?”

²⁰⁰ Kerekes 1979, 380.

²⁰¹ Goldinger 1962, 103.

Ei ole vielä koskaan ollut maata, joka olisi sellaisen herruudesta – nimitettäköön sitä sitten vaikka tulli- ja valuuttaunioniksi – alaiseksi jouduttuaan löytänyt sieltä muuta pois pääsy keinoa kuin sodan.”²⁰²

Bauer piti syntynyttä taloussopimusta tilana, joka estäisi Itävaltaa toteuttamasta pohjimmaista tavoitettaan eli Anschlussia. Sopimus saattoi hänen arvionsa mukaan Itävallan riippuvaiseksi muista valtioista, eikä tästä riippuvuudesta ollut mahdollista irtautua rauhanomaisin keinoin.

Bauer tulkitsi Seipelin hankkeet ilmentymäksi porvariston vihasta työväestöä kohtaan.

”Tiedän, että Saksalaisessa Itävallassa on ihmisiä, joiden viha työväestöä kohtaan on niin suuri ja joiden voimattomuuden tunne työväestön suhteen on niin polttava, että he kaipaavat juuri sellaista kontrollia, koska he uskovat, että ulkomainen valvoja kykenee sanelemaan itävaltalaiselle työmiehelle asioita, pakottamaan asioihin, joiden pakottamiseen he ovat itse liian heikkoja. ... Hyvät herrat, minä en polemisoi näitä ihmisiä kohtaan: avointa maanpettuuruutta vastaan ei polemisoida!”²⁰³

²⁰² ADÖ 4/704, Stenographisches Protokoll zur 134. Sitzung der Nationalrate der Republik Österreich, Wien, 14.9.1992, 403 ”Oder soll ich erst etwa auseinandersetzen, was für die Verwirklichung des nationalen Ideals dieses Volkes, nämlich des Ideals des Anschlusses an Deutschland, dieser Gedanke bedeuten würde? Es ist noch nie ein Land, das einmal in einem solchen Herrschaftsbereich – nenne man ihn auch Zoll- und Währungsunion – hineingezogen worden ist, aus ihm auf einem anderen Wege wieder herausgekommen, als durch einen Krieg.”

²⁰³ ADÖ 4/704, Stenographisches Protokoll zur 134. Sitzung der Nationalrate der Republik Österreich, Wien, 14.9.1992, 406. ”Ich weiß, es gibt in Deutschösterreich Leute, deren Haß gegenüber die Arbeiterschaft so groß ist und deren Gefühl der Ohnmacht gegenüber der Arbeiterschaft so brennend ist, daß sie eine solche Kontrolle geradezu herbeisehnen, weil sie glauben, daß der ausländische Kontrollor den österreichischen arbeitern die Dinge diktieren, die Dinge aufzwingen könnte, die sie selber ihnen aufzuzwingen zu schwach sind. ... Meine Herren, ich werde gegen diese Leute nich polemisieren: Gegen offenen Landesverrat polemisiert man nicht!”

Bauer esitti siis Seipelin hallituksen pyrkimykset saada liittoutuneilta valloilta luottoja toisaalta maanpetturuudeksi ja toisaalta avoimeksi eleeksi itävaltalaisista työväestöä vastaan. Bauer tulkitsi myös itävallan porvariston olevan äärimmäisen tyytyväinen ulkomaisesta valvonnasta, jonka avulla he voisivat suojautua työväestöä vastaan.

”Se kokemus, joka itävaltalaisella porvaristolla on vieraasta kontrollista, se kokemus, että tämä vieras valvonta toimii itävallan porvariston suojana itävallan työväestöä vastaan, se kokemus selittää sen, että tämän maan herraluokat ovat niin tyytyväisiä näinä päivinä, kun tämän kansan vapaus ja kansallinen itsemääräämisoikeus ovat uhattuina.”²⁰⁴

Otto Bauer käsitteli Geneven sopimusten aiheuttamaa problematiikkaa Itävallan sosiaalidemokraattisen puolueen puoluekokouksessa 14.-15. lokakuuta 1922, eli vain viikko sopimusten allekirjoittamisen jälkeen. Hänen pitämänsä puheen *Der Genfer Knechtungsvertrag und die Sozialdemokratie*²⁰⁵ nimekkeestä voidaan jo päätellä hänen suhtautumisensa aiheeseen. Bauer toteaa aluksi, ettei Itävallan hallituksella ole oikeutta Geneven sopimusten astuttua voimaan ottaa edes itävaltalaisilta kapitalisteilta miljoonan kruunun lainaa ilman Geneven valvontakomission myöntävää päätöstä. Bauer toteaaakin kyynisesti:

²⁰⁴ Bauer, Otto: *Der Genfer Verknechtungsvertrag und die Sozialdemokratie*, OBW 2, Wien, 1976 (1922), 64. ”Die Erfahrung, die die österreichische Bourgeoisie mit der fremden Kontrolle gemacht hat, die Erfahrung, daß diese fremde Kontrolle der Schutz der österreichischen Bourgeoisie vor dem österreichischen Proletariat ist, diese Erfahrung mag es erklären, daß die Herrenklassen dieses Landes gar so zufrieden sind an dem Tage, da die Freiheit und das nationale Selbstbestimmungsrecht dieses Volkes in Gefahr ist.”

²⁰⁵ Geneven orjuutussopimus ja sosiaalidemokratia.

”Siinä missä kaikkialla, Irlannista Intiaan, koko kansojen kärsimykset ovat syttyneet vierasta iestä vastaan, näemme tässä maan, vapaan kansan, vapaan tasavallan, jossa, mikäli kansan edustajia saa arvostella, kansan ylivoimainen enemmistö, ottaa vastaan sen ieksen, joka sille tulisi osaksi, kiitoksella, jopa iloiten.”²⁰⁶

Koska Bauerin käsityksen mukaan Geneven sopimukset merkitsivät eräänlaista maanpetturuutta ja Itävallan työväestön kavaltamista, hänen mielestään kansojen syville riveille tulisi tarjota myös vaihtoehtoisia tulkintatapoja Geneven sopimusten merkityksestä. Bauer ja sosiaalidemokraatit olivat tuolloin oppositioasemassa, eivätkä heidän poliittiset tavoitteensa päässeet esille Itävallan ulkopoliitikassa.

”Meidän tulee osoittaa massoille se valhe, että tämä maa olisi taloudellisessa pakkotilanteessa, meidän pitää todistaa heille, että voimme pelastautua omin voimin, mikä vain siihen tarvittavat voimat saadaan koottua. Meidän täytyy tehdä selväksi porvarillisten puolueiden petturuus, meidän täytyy tuoda massoille esille kaikki vieraan vallan vaarat ja koko vapaan kansan ja riippumattoman tasavallan arvo ja arvokkuus.”²⁰⁷

Bauer kehotti järjestämään massakokouksen, jonka avulla sosiaalidemokraatit voisivat ilmaista vastustuksensa Geneven sopimuksia ja niistä johtuvaa maapetturuutta kohtaan.

Nämä demonstraatiot eivät arvatenkaan olisi suunnattuja pelkästään Geneven

²⁰⁶ Bauer, Otto: Der Genfer Verknechtungsvertrag und die Sozialdemokratie, OBW 2, Wien, 1922, 461-463. ”Während überall, von Irland bis Indien, die ganzen Leidenschaften der Völker gegen das fremde Joch entflammt sind, sehen wir hier ein Land, ein freies Volk, eine freie Republik, in der, wenn man nach den Vertretern des Volkes urteilt, die überwiegende Mehrheit des Volkes das Joch, das ihm auferlegt werden soll, noch mit Dank, ja mit Jubel aufnimmt.”

²⁰⁷ Bauer 1922, 482. ”Wir müssen vor den Massen die Lüge dartun, daß das Land in einer wirtschaftlichen Zwangslage sei, wir müssen ihnen beweisen, daß wir uns aus eigener Kraft retten können, wenn nur die notwendige Kraft dazu

pöytäkirjoja vaan myös hallitsevaa kristillisosiaalista koalitiota vastaan. Bauer ja Seipel edustivat sekä ideologisesti että käytännön politiikan tasolla täysin vastakkaisia näkemyksiä, ja tämä asenne heijastui selkeästi myös Itävallan politiikan arkipäivään.

7. Lebensfähigkeit, kansojen suvereniteetti ja työväen etu

Tässä tutkielmassa on tarkasteltu Otto Bauerin Anschluss –politiikan käytännön toteutusta ja sen takana olevia ideologisia vaikuttimia. Tarkastelun on ajallisesti rajautunut vuosiin 1918-1921, tasavallaksi julistautumisesta Geneven pöytäkirjoihin. Bauer oli ideologisesti marxilaisittain suuntautunut sosiaalidemokraatti, joka kannatti parlamentarismia ja demokraattista hallintoa.

Bauerin pääargumenttina Anschlussin puolesta oli Itävallan elinkelvottomuus (*Lebensunfähigkeit*), joka ilmeni esimerkiksi talouden kurjistumisena, teollisuuden tuottavuuden laskuna, työttömyytenä. Bauer korosti myös sitä, että Wilsonin kansojen suvereniteettiperiaate tulisi ulottaa koskemaan myös Itävaltaa. Saint-Germainin rauhansopimus vei Itävallalta mahdollisuuden päättää itse siitä, haluaako se pysyä itsenäisenä, suvereenina valtiona vai haluaako se liittyä Saksaan. Bauer käytti ulkoministerinä ollessaan taloudellisia tekijöitä perusteina sille, että Anschluss –hanke tulisi saada toteutettua. Hänen näkemyksensä mukaan Saksalaisella Itävallalla ei ollut taloudellisia edellytyksiä toimia omana suvereenina valtionaan. Hän ei pitänyt Saksalaista Itävaltaa sellaisena valtiorakennelmana, jolla olisi mahdollisuus luoda toimiva poliittinen infrastruktuuri. Koska vallitseva olotila ei ollut tyydyttävä, oli

gebildet werden kann. Wir müssen den Verrat der bürgerlichen Parteien, wir müssen alle Gefahren der Fremdherrschaft und den ganzen Wert und die Würde eines freien Volkes und einer unabhängigen Republik den Massen klarmachen.”

löydettävä muita ratkaisuja, ja Bauerin ratkaisu Saksalaisen Itävallan ongelmiin oli Anschluss. Hän perusteli Anschlussia myös kansojen suvereniteettiperiaatteella. Hänen näkemyksensä mukaan kaikkien Habsburg -monarkian kansakuntien tulisi saada samanlaiset oikeudet sekä valtiollisella että alueellisella tasolla. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että sekä saksankielisten että slaavilaisten kansojen tuli saada oikeus päättää itse omista asioistaan. Bauerin Anschluss -hankkeella on vain vähän tekemistä nationalististen päämäärien kanssa, mikäli nationalismi ymmärretään samanlaisena politiikkana kuin mitä suursaksalaiset harjoittivat. On perusteltua väittää, että Bauerille tärkeämpää kuin liittoutuminen Suur-Saksaan oli kaikkien siteiden rikkominen vanhaan, hänelle erittäin vastenmieliseen Habsburgien perinteeseen. Anschluss olisi siis eräällä tavalla merkinnyt täysin uutta alkua Itävallalle. Bauerille kansojen suvereniteettiperiaate oli tärkeä, mutta kuuluminen johonkin saksalaiseen kulttuuriyhteisöön ei ollut ratkaisevassa osassa. Hänelle oli tärkeämpää se, että itävaltalaisten sallittaisiin itse päättää omasta kohtalostaan.

Saint-Germainin rauhanneuvottelut käynnistyivät Itävallan osalta vasta sen jälkeen, kun Saksan rauhanneuvottelut olivat jo ohi. Saksan rauhansopimuksesta kiellettiin selkeäsanaisesti Saksan ja Itävallan yhteenliittyminen. Itävallan sallittiin osallistua käytäviin rauhanneuvotteluihin, mitä voidaan pitää eräänlaisena palkkiona Itävallan länsimyönteisestä käyttäytymisestä. Bauerille hänen Anschluss -hankkeidensa kariutuminen merkitsi raskasta henkilökohtaista tappiota. Hän piti Anschluss -politiikkansa kariutumiseen syyllisinä porvarillis-konservatiisia vastustajiaan, jotka olivat antaneet Entente -valloille ja eritoten Ranskalle sellaisen kuvan, että Bauer olisi ideologiselta taustaltaan bolševikki. Ensimmäisen maailmansodan jälkeisessä maailmassa bolševikkisytykset olivat poliittisesti raskaita. Bauerin mielestä siis

hänen poliittiset vastustajansa olivat mustamaalaamisellaan estäneet hänen Anschluss –hankkeidensa toteutumisen. Bauer kritisoi myöhemmin myös sitä, ettei otollista ajankohtaa hyödynnetty ajoissa. Hän ei lakannut toivomasta Anschlussin mahdollisuuden jonain myöhempänä ajankohtana. Vaikka Saint Germainin rauhansopimus olikin Bauerille raskas tappio, hän tyytyi solmittuun rauhaan, ja pyrki myöhemmin välttämään Entente-valtojen turhaa provosoimista.

Bauerin Anschluss –hanke oli leimallisen sosiaalidemokraattinen hanke, jonka avulla hän toivoi parantavansa paitsi Itävallan myös eritoten sen työväestön asemaa. Hänen näkemyksensä mukaan Anschlussin toteuttamisessa ratkaisevassa asemassa oli se, että Itävallan työväestö saataisiin mobilisoitua hankkeen taakse. Syntyvä valtioliitto olisi sosialistis-liberaalisten voimien johtama, ja näin saataisiin vähennettyä konservatiivisen porvariston otetta itävaltalaisesta yhteiskunnasta. Anschlussin kautta voitaisiin siis toteuttaa todellinen yhteiskunnallinen muutos, joka ei olisi mahdollista Habsburgien monarkian raunioille syntyneessä Saksalaisessa Itävallassa. Otto Bauerin Anschluss –hanketta voidaan siis pitää eräänlaisena pyrkimyksenä kohti yhteiskunnallista reformia.

Bauer oli aktiivinen poliittinen tekijä myös ulkoministerikautensa päätyttyä, ja hän ottikin kantaa sekä vuoden 1921 osavaltioiden Anschluss –liikkeisiin sekä vuoden 1922 Geneven taloussopimukseen. Hän suhtautui osavaltioiden Anschluss –liikkeisiin kriittisesti, sillä hän piti niitä turhana provosointina Entente –valtoja kohtaan. Hän vierasti myös näiden kansanäänestysten takana ollutta suursaksalaista puoluetta, jonka tarkoituksena hänen mielestään oli vain tiettyjen alueiden aseman

parantaminen. Bauer suhtautui tosin kriittisesti siihen, että Entente –vallat puuttuivat Itävallan sisäisiin asioihin kieltämällä nämä kansanäänestykset.

Geneven sopimuksia Bauer piti orjuutussopimuksina, joiden kautta Itävallan porvaristo suostui ulkovaltojen orjuutettavaksi. Bauer piti erityisen huonona sitä, että sopimusten myötä Itävalta menetti mahdollisuutensa säädellä taloutensa kehityslinjoja ainakin muutamaksi vuodeksi. Bauerin näkemyksen mukaan sopimukseen suostunut hallitus petti maansa ja eritoten sen työväestön, koska se ei pyrkinytkään löytämään ongelmiin sellaista ratkaisua, jonka avulla Itävalta olisi kyennyt selviytymään ilman ulkovaltojen nöyryyttävää apua. Bauerin suhtautumista Geneven sopimukseen värittää hänen ja kansleri Seipelin ideologinen vastakkainasettelu. Bauerin motiivina vastustaa Seipelin ajamaa politiikkaa oli eittämättä se seikka, että sosiaalidemokraatit olivat tuolloin oppositiossa. Bauer piti Seipeliä ja Seipelin puoluetovereita maanpettureina. Bauerin suhtautumista vuoden 1921 Anschluss –liikkeeseen ja Geneven sopimukseen leimaa hänen voimakas epäluulonsa ja vihansa porvarillista leiriä kohtaan. Hän piti näitä maanpettureina, jotka pyrkivät turvaamaan vain kannaltaan tärkeiden kansanryhmien hyvinvoinnin. Bauerin jyrkät kannatukset olivat puolestaan omiaan herättämään porvariblokin epäluuloja häntä kohtaan.

Bauerin ideologiseen ajatteluun vaikutti voimakkaasti Venäjän vuoden 1905 vallankumoukselliset levottomuudet, joiden kautta hän toivoi vanhoillisten, monarkisten rakenteiden horjuvan myös Itävallassa. Vuoden 1905 tapahtumat heijastuivat voimakkaasti Bauerin *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie* –teokseen, jossa Bauer tuo esille kansallisuusajattelunsa perustat. *Die*

Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie –teoksella oli ratkaiseva merkitys Bauerin Anschluss –ideologiaan ja hänen Anschluss –myönteiseen toimintaansa Saksalaisen Itävallan ensimmäisenä ulkoministerinä. Bauer ei ollut samassa mielessä saksalaisnationalistinen kutenn esimerkiksi suursaksalaiset vaan hänelle oli ensiarvoisen tärkeää koko kansan sosiaalisen aseman parantaminen. Mikäli kansan sosiaalista hyvinvointia pystyttiin parhaiten edistämään kansallisvaltion piirissä, tuli tätä pyrkimystä edistää.

Bauerin Anschluss -hankkeessa oli siinä mielessä sosialistisia tendenssejä, että se seikka, että myös Saksassa sosiaalidemokraatit olivat hallitusvastuussa, helpotti asian harkitsemista. Anschluss konservatiivien hallinnoimaan monarkiseen Saksaan olisi ollut Bauerille mahdoton ajatus. Hän kannatti demokratiaa ja parlamentarismia, eivätkä nämä hänelle tärkeät ajatukset olisi toteutuneet monarkisessa valtiomuodossa. Bauerin käytännön politiikkaan hänen sosialistinen ajattelumaailmansa heijastui siinä, että hänen Anschluss -hankkeensa kultaisena tarkoituksena oli pyrkiä helpottamaan Itävallan onnetonta taloudellista tilannetta, ja tätä myötä helpottaa Itävallan työväestön elinolosuhteita.

Lähteet

Painetut alkuperäislähteet

Bauer 1975

Bauer, Otto: Werkausgabe (OBW), Band 1, hrsg. von der Arbeitsgemeinschaft für die Geschichte der österreichischen Arbeiterbewegung, Wien, 1975.

Bauer 1976

Bauer, Otto: Werkausgabe (OBW), Band 2, hrsg. von der Arbeitsgemeinschaft für die Geschichte der österreichischen Arbeiterbewegung, Wien, 1976.

Bauer 1976

Bauer, Otto: Werkausgabe (OBW), Band 3, hrsg. von der Arbeitsgemeinschaft für die Geschichte der österreichischen Arbeiterbewegung, Wien, 1976.

Bauer 1976

Bauer, Otto: Werkausgabe (OBW), Band 4, hrsg. von der Arbeitsgemeinschaft für die Geschichte der österreichischen Arbeiterbewegung, Wien, 1976.

Bauer 1978

Bauer, Otto: Werkausgabe (OBW), Band 5, hrsg. von der Arbeitsgemeinschaft für die Geschichte der österreichischen Arbeiterbewegung, Wien, 1978.

- Israel 1967 Israel, Fred L. (edit.): Major Peace Treaties of Modern History 1648-1967, New York, 1967.
- Koch 1993 Koch, Klaus (hrsg.): Aussenpolitische Dokumente Republik Österreichs (ADÖ), Band 1, Selbstbestimmung der Republik, 21. Oktober 1918 bis 14. März 1919, Wien, 1993.
- Koch 1994 Koch, Klaus (hrsg.): Aussenpolitische Dokumente Republik Österreichs (ADÖ), Band 2, Im Schatten von Saint-Germain bis 10. September 1919, Wien, 1994.
- Koch 1996 Koch, Klaus (hrsg.): Aussenpolitische Dokumente Republik Österreichs (ADÖ), Band 3, Österreich im System der Nachfolgestaaten, 11. September 1919 bis 10. Juni 1921, Wien, 1996.
- Koch 1998 Koch, Klaus (hrsg.): Aussenpolitische Dokumente Republik Österreichs (ADÖ), Band 4, Zwischen Staatsbankrott und Genfer Sanierung, Wien, 1998.
- Rumpler 1966 Rumpler, Helmut: Das Völkermanifest Kaiser Karls vom 16. Oktober 1918 - Letzter Versuch zur Rettung des Habsburgerreiches, München, 1966.

Tutkimuskirjallisuus

- Albers 1983 Albers, Detlev: Versuch über Otto Bauer und Antonio Gramsci - Zur politischen Theorie des Marxismus, Berlin, 1983.
- Bruckmüller 1996 Bruckmüller, Ernst: The National Identity of the Austrians, in The National Question in Europe in Historical Context, Newcastle, 1996.
- Dostal 1995 Dostal, Thomas: Die Großdeutsche Volkspartei, in Handbuch des politischen Systems Österreichs - Erste Republik 1918-1933, Wien, 1995.
- Goldinger 1962 Goldinger, Walter: Geschichte der Republik Österreich, Wien, 1962.
- Jelavich 1987 Jelavich, Barbara: Modern Austria – Empire and Republic – 1815-1986, Cambridge university press, 1987.
- Jedlicka 1977 Jedlicka, Ludwig: Die Außenpolitik der Ersten Republik, in Diplomatie und Außenpolitik Österreichs, Wien, 1977.

- Jeffery 1995 Jeffer, Charlie: Social Democracy in the Austrian Provinces - Beyond Red Vienna, London, 1995.
- Haas 1989 Haas, Hanns: Österreich und die Alliierten 1918-1919, in Saint Germain 1919, Wien, 1989.
- Haas 1995a Haas, Hanns: Österreich im System der Pariser Vororteverträge, in Handbuch des politische Systems Republik Österreichs - Erste Republik 1918-1933, Wien, 1995.
- Haas 1995b Haas, Hanns: Staats- und Landesbewußtsein in der Ersten Republik, in Handbuch des Politischen Systems Österreichs - Erste Republik 1918-1933, Wien, 1995.
- Hanisch 1995 Hanisch, Ernst: Einleitung -Das Politische Sytems Erste Republik - Zwei Erklärungsmodeller, in Handbuch des Politischen Systems Republik Österreichs - Erste Republik 1918-1933, Wien, 1995.
- Hannikainen 1997 Hannikainen, Juha: Hitaan vallankumouksen teoria - Otto Bauerin parlamenttistrategia 1907-1923 -

ehdotus synteetiksi, Tampereen yliopisto,
Lisensiaatintyö, 1997.

Hannikainen 1998

Hannikainen, Juha: 'Itävallan vallankumous' Otto
Bauerin demokratiakäsitys 1907-1923, teoksessa
Kansa ja kumous, HistArk 111, Helsinki, 1998.

Kerekes 1979

Kerekes, Lajos: Von St. Germain bis Genf -
Österreich und seine Nachbarn 1918-1922,
Budapest, 1979.

Koch 1996

Zwischen Staatsbankrott und Genfer Sanierung,
ADÖ 4, Wien, 1996.

Konrad 1977

Konrad, Helmut: Die Tätigkeit der
deutschösterreichischen Friedensdelegation in
Saint-Germain, in Diplomatie und Außenpolitik
Österreichs, Wien, 1977.

Konrad 1990

Konrad, Helmut: Demokratieverständnis,
parlamentarische Haltung und nationale Frage bei
den österreichischen Sozialdemokraten, in Das
Parteienwesen Österreichs und Ungarns in der
Zwischekriegszeit, Wien, 1990.

- Kreisky 1975 Kreisky, Bruno: Gedanken über Otto Bauer, OBW 1, Wien, 1975.
- Krätke 1987 Krätke, Michael R.: Otto Bauer - Die Mühe des Dritten Weg, in Zeitschrift für Politik und Wirtschaft (98) 1987.
- Kurth 1998 Kurth, Peter: Im Schatten Victor Adlers - Die österreichische Sozialdemokratie zwischen Wahlrechtskampf und Revisionismusstreit (1889-1907), Husum, 1998.
- Lehner 1995 Lehner, Oskar, Verfassungsentwicklung, in Handbuch des politischen Systems Republik Österreichs - Erste Republik, Wien, 1995.
- Maderthaner 1995 Maderthaner, Wolfgang: Die Sozialdemokratie, in Handbuch des politischen Systems Österreichs - Erste Republik 1918-1933, Wien, 1995.
- Pauley 1985 Pauley, Bruce F.: The Social and Economic Background of Austria's *Lebensunfähigkeit*, in The Austrian Socialist Experiment - Social Democracy and Austromarxism 1918-1934, Westview Special Studies XXX, 1985.

- Raský 1995 Raský, Béla: Die Außenpolitischen Beziehungen zu den Nachfolgestaaten der Donaumonarchie (1918-1938), in Handbuch des politischen Systems Republik Österreichs - Erste Republik 1918-1933, Wien, 1995.
- Rumpler 1990 Rumpler, Helmut: Parlamentarismus und Demokratieverständnis in Österreich 1918-1933, in Das Parteiwesen Österreichs und Ungarns in der Zwischenkriegszeit, Wien, 1990.
- Schausberger 1989 Schausberger, Norbert: Österreich und die Friedenskonferenz - Zum Problem der Lebensfähigkeit Österreichs nach 1918, in Saint Germain 1919, Wien, 1989.
- Sked 1989 Sked, Alan: The Decline and Fall of the Habsburg Empire 1815-1918, London, 1989.
- Staudinger et al. 1995 Staudinger, Müller, Steininger: Die Christlichsoziale Partei, in Handbuch des politischen Systems Republik Österreichs - Erste Republik 1918-1933, Wien, 1995.

- Suval 1974
Suval, Stanley: The Anschluss Question in the Weimar Era - A Study of Nationalism in Germany and Austria 1918-1932, Johns Hopkins University Press, 1974.
- Vares, Vares 2000
Vares, Mari & Vares, Vesa: Itävalta sosialismin ja Hitlerin välissä, Kanava 3/2000.
- Walter 1984
Walter, Simon B.: Österreich 1918-1938 - Ideologien und Politik, Wien, 1984.
- Weber 1995
Weber, Fritz: Die Wirtschaftliche Entwicklung, in Handbuch des politischen Systems Republik Österreichs - Erste Republik, Wien, 1995.

LIITE:

Saksalainen Itävalta Saint Germainin rauhansopimuksen (1919) mukaisilla rajoilla.

Lähde: Israel (ed.) 1967, 1537.